

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Аудит, облік та оподаткування»

«Допущено до захисту»
зав. кафедрою аудиту, обліку та
оподаткування
к.е.н., доцент
_____ Олена МАГОПЕЦЬ
«__» _____ 2021 р.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему:
«Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єкта
господарювання»

Виконав здобувач вищої освіти
II курсу, групи ООП-20 М (1,4)
ОПП «Адміністрування податків
та митних платежів»
спеціальності 071 «Облік і
оподаткування»
_____ Бобейко Б.Р.
«__» _____ 2021 р.

Керівник проекту
к.е.н., доцент
_____ Олена МАГОПЕЦЬ
«__» _____ 2021 р.

Рецензент
к.е.н., доцент, доцент кафедри
фінансів, банківської справи та
страхування
_____ Наталія ГАВРИЛОВА

Центральноукраїнський національний технічний університет
Факультет економічний
Кафедра аудиту, обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма
Адміністрування податків та митних платежів

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
к.е.н., доцент
Олена МАГОПЕЦЬ
« » 2021 року

**ЗАВДАННЯ НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧА
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Бобейка Богдана Руслановича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту)

Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єкта господарювання

2. Керівник роботи (проекту)

Магопець Олена Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту 16 листопада 2021 р.

4. Мета та завдання випускної кваліфікаційної роботи(проекту)

Метою роботи є визначення сутності податкового потенціалу суб'єкта господарювання, механізму його формування та оцінки, висвітлення пріоритетних напрямків розвитку та прогнозування

До основних завдань відносяться: визначити сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання та факторів які на нього впливають; висвітлення механізму формування податкового потенціалу суб'єкта господарювання; вивчення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання; аналіз стану розрахунків досліджуваного підприємства за податковими платежами та їх вплив на показники фінансового стану; оцінка податкового потенціалу на досліджуваному підприємстві; розробка рекомендацій з удосконалення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання; визначення напрямів розвитку податкового потенціалу суб'єкта господарювання та удосконалення системи управління податковими платежами.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Узагальнення матеріалів переддипломної практики	02.10.2021 р. – 08.10.2021 р.	Виконано
2.	Огляд літературних джерел, узагальнення нормативних та законодавчих документів	09.10.2021 р. – 15.10.2021 р.	Виконано
3.	Написання основного змісту випускної кваліфікаційної роботи	16.10.2021 р. – 01.11.2021 р.	Виконано
4.	Оформлення випускної кваліфікаційної роботи	02.11.2021 р. – 12.11.2021 р.	Виконано
5.	Отримання відгуку наукового керівника	13.11.2021 р. – 15.11.2021 р.	Виконано
6.	Представлення випускної кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри аудиту, обліку та оподаткування	16.11.2021 р.	Виконано

Дата видачі завдання

« 27 » вересня 2021 р.

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« 30 » вересня 2021 р.

Підпис здобувача

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Бобейко Б.Р. Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єкта господарювання. – Випускна кваліфікаційна робота за другим (магістерським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Адміністрування податків та митних платежів». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2021.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи формування та оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання» досліджується сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання та визначено фактори, які впливають на податковий потенціал, досліджено механізм формування податкового потенціалу та методику його оцінки

У другому розділі «Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єктів господарювання (на матеріалах ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»)» досліджуються особливості діяльності підприємства, проводиться аналіз стану розрахунків підприємства за податковими платежами та визначається їх вплив на фінансові результати, дається оцінка податкового потенціалу підприємства та визначається ефективність системи управління податковими платежами підприємства.

Третій розділ «Удосконалення форм і методів оцінки податкового потенціалу суб'єктів господарювання» містить рекомендації з удосконалення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання та напрямів його розвитку, а також підходи щодо удосконалення системи управління податковими платежами.

Ключові слова: податки, податковий потенціал, суб'єкт господарювання, аналіз, оцінка, доходи, витрати, прибуток, собівартість, система управління податковими платежами, податкове поле, податковий паспорт.

ANNOTATION

Bobeiko B.R. Formation and assessment of the tax potential of the business entity. - Graduate qualification work for the second (master's) higher education degree in specialty 071 "Accounting and taxation" of the educational-professional program "Administration of taxes and customs duties". – Central Ukrainian National Technical University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2021.

In the first section "Theoretical and methodological bases of formation and assessment of tax potential of the business entity" the essence of the tax potential of the business entity is investigated and the factors influencing the tax potential are identified, the mechanism of tax potential formation and methods of its assessment are investigated.

The second section "Formation and assessment of tax potential of economic entities (based on the materials of LLC" Confectionery Factory "Oriental delicacies") examines the peculiarities of the enterprise, analyzes the state of the company's payments for tax payments and determines their impact on financial results. enterprise and determines the effectiveness of the tax payment management system of the enterprise.

The third section "Improving the forms and methods of assessing the tax potential of economic entities" contains recommendations for improving the methodology for assessing the tax potential of economic entities and areas of its development, as well as approaches to improving the management of tax payments.

Keywords: taxes, tax potential, business entity, analysis, assessment, income, expenses, profit, cost, tax payment management system, tax field, tax passport.

ЗМІСТ

	стор
ВСТУП	6
Розділ 1. Теоретико-методичні основи формування та оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання	11
1.1. Економічна сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання	11
1.2. Механізм формування податкового потенціалу суб'єкта господарювання	28
1.3. Методика оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання	50
Висновки до розділу 1	63
Розділ 2. Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єктів господарювання (на матеріалах ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»)	65
2.1. Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»	65
2.2. Формування податкового потенціалу підприємства та його взаємозв'язок з фінансово-економічними показниками діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»	79
2.3. Оцінка податкового потенціалу підприємства на основі методики податкового аналізу (на матеріалах ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»)	93
Висновки до розділу 2	101
Розділ 3. Удосконалення форм і методів оцінки податкового потенціалу суб'єктів господарювання	104
3.1. Напрями удосконалення інформаційного масиву даних щодо оцінки податкового потенціалу	104
3.2. Шляхи удосконалення системи управління податковими платежами підприємства	115
Висновки до розділу 3	121
ВИСНОВКИ	123
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	126
ДОДАТКИ	133
	137

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах інтеграції нашої держави в міжнародне економічне середовище проблеми формування та ефективного використання наявного податкового потенціалу суб'єктів господарювання набувають виняткового значення, оскільки від цього значною мірою залежать можливості забезпечення сталого економічного зростання держави та можливості підвищення добробуту громадян.

Без формування ефективного механізму, за допомогою якого держава буде спроможна встановлювати економічно обґрунтовані пропорції між суспільними фондами споживання, накопиченням і споживанням суб'єктів господарювання та громадян, неможливо забезпечити вирішення комплексу складних завдань, що постали перед Україною. Проте, на сьогодні в державі ще не створено належних науково-методологічних підстав (не розроблено та не прийнято відповідної концепції і стратегії) регулювання національної економіки та її фінансово-промислових і територіальних комплексів з урахуванням податкового потенціалу. В існуючих нормативно-правових актах відсутні механізми реалізації загальнодержавної політики щодо забезпечення ефективного управління діяльністю суб'єктів господарювання на основі визначеного рівня податкового потенціалу, не окреслено системоутворюючі компоненти регулювання механізму формування податкового потенціалу, не наведено взаємозв'язок основних макро- та мікроекономічних показників розвитку з податковим потенціалом. Потребують подальшого удосконалення методи оцінки податкового навантаження з огляду критеріїв його оптимальності, визначення національних економічних інтересів у сфері суспільного розвитку. У практику не запроваджено моніторинг елементів механізму формування податкового потенціалу, прогнозування податкових надходжень на їх основі, а також запобігання негативним явищам у цій сфері. Відсутнє навіть загальноприйняте визначення категорії «податковий потенціал».

В сучасних умовах вітчизняні вчені та практики в основному зосереджують увагу на вирішенні актуальних проблем державного регулювання податкової

системи на макроекономічному рівні, акцентуючи увагу на питаннях формування податкової політики стосовно підприємств та громадян. Однак, комплекс актуальних проблем забезпечення ефективного регулювання господарських процесів з урахуванням тенденцій зміни податкового потенціалу потребують подальших досліджень.

Основоположні принципи оподаткування, які й донині не втратили своєї актуальності, були визначені класиками теорій податків: А. Смітом, Д. Рікардо, Р. Вагнером, Дж. Кейнсом та іншими, проте особливості розвитку сучасних економічних систем спонукають до подальшого розвитку теоретичних засад функціонування системи податків та підходів щодо удосконалення податкової політики, оптимізації оподаткування у тісному взаємозв'язку із податковим потенціалом.

На сьогодні у вітчизняній економічній літературі питанням формування та оцінки податкового потенціалу суб'єктів господарювання не приділено значної уваги, проте означені питання висвітлювали у своїй дослідженнях С.В. Каламбет, А.Я. Кізима, А.І. Крисоватий, Я.В. Литвиненко, П.В. Мельник, А.М. Соколовська та інші. В економічній літературі відсутній усталений понятійний апарат, методологічні та методичні підходи до визначення податкового потенціалу, механізму його формування та регулювання в умовах світових глобалізаційних процесів. Тому необхідне подальше дослідження проблем взаємозв'язку і взаємної обумовленості показників функціонування реального сектору економіки та податкової системи України. Відсутність узгодженого концептуального підходу до формування і використання податкового потенціалу не дозволяє на підставі єдиного методологічного підходу проводити удосконалення податкової системи з урахуванням нових національних пріоритетів, що виникають в умовах забезпечення сталого економічного зростання. Необхідність вирішення комплексу означених проблем свідчить про безумовну актуальність обраної теми дослідження.

Мета дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є визначення сутності податкового потенціалу суб'єкта господарювання, механізму його

формування та оцінки, висвітлення пріоритетних напрямків розвитку та прогнозування.

Для реалізації зазначеної мети в роботі поставлені та вирішені такі завдання:

- визначити сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання та факторів які на нього впливають;
- висвітлення механізму формування податкового потенціалу суб'єкта господарювання;
- вивчення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання;
- аналіз стану розрахунків досліджуваного підприємства за податковими платежами та їх вплив на показники фінансового стану;
- оцінка податкового потенціалу на досліджуваному підприємстві;
- розробка рекомендацій з удосконалення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання;
- визначення напрямів розвитку податкового потенціалу суб'єкта господарювання та удосконалення системи управління податковими платежами.

Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані з оподаткуванням діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

Предметом дослідження є механізм формування, оцінки та прогнозування податкового потенціалу суб'єкта господарювання.

Інформаційне забезпечення проведених досліджень. Теоретико-методологічну основу випускної кваліфікаційної роботи складають праці вітчизняних і закордонних вчених та фахівців, що дозволяють розкрити теоретичні підходи до розуміння сутності досліджуваної категорії та визначити проблемні питання, які потребують дослідження. Випускна кваліфікаційна робота написана із використанням положень інструктивних, законодавчих і нормативних документів, Інтернет-джерел, а також на матеріалів, отриманих під час проходження переддипломної практики на досліджуваному підприємстві.

Методи дослідження. При написанні випускної кваліфікаційної роботи були використані ряд загальнонаукових, економіко-математичних та статистичних методів досліджень: спостереження, пізнання, аналіз і синтез, порівняння, індукції і дедукції, моделювання та інші.

Теоретична та практична значимість отриманих результатів полягає у наступному:

- уточнено підходи щодо розуміння сутності податкового потенціалу суб'єкта господарювання, під яким запропоновано розуміти сукупний обсяг реальної величини ресурсів, які формують цільову величину бази оподаткування в розрізі сплачуваних підприємством податкових платежів та якого має дотримуватися підприємство з метою створення доданої вартості;

- поглиблено методику оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання, що ґрунтується на дуальному використанні методики аналізу фінансово-економічного стану підприємства та податкового аналізу;

- в напрямі формування інформаційного масиву даних про діяльність суб'єкта господарювання як платника податків, запропоновано введення податкових паспортів, які включатимуть сукупність відомостей про діяльність підприємства - платника податків, згрупованих у певні таблиці за відповідним змістом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання пропозицій щодо удосконалення методології оцінки податкового потенціалу підприємства, його прогнозування та розвитку в системі управління податковими платежами, що надасть можливість суб'єктам господарювання знизити податкове навантаження та сприятиме забезпеченню їх сталого економічного розвитку.

Апробація результатів дослідження та їх публікація. Результати випускної кваліфікаційної роботи оприлюднені на: LV науковій конференції здобувачів вищої освіти ЦНТУ, (м. Кропивницький, 14 травня 2021 р.), доповідь: «Порівняльна характеристика Концептуальної основи МСФЗ та НП(С)БО 1», Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Шістдесят перші

економіко-правові дискусії» (м. Львів, 24 листопада 2021 р.), доповідь: «Обґрунтування сутності поняття «податковий потенціал підприємства» та опубліковані у збірнику матеріалів конференції. Основні положення й результати дослідження опубліковано у електронному збірнику «Збірник праць молодих науковців ЦНТУ» стаття на тему: «Удосконалення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ «Теоретико-методичні основи формування та оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання» присвячений висвітленню сутності податкового потенціалу суб'єкта господарювання та визначенню факторів, які впливають на податковий потенціал, дослідженню механізму формування податкового потенціалу та методики його оцінки

У другому розділі «Формування та оцінка податкового потенціалу суб'єктів господарювання (на матеріалах ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі») досліджуються особливості діяльності підприємства, проводиться аналіз стану розрахунків підприємства за податковими платежами та визначається їх вплив на фінансові результати, дається оцінка податкового потенціалу підприємства та визначається ефективність системи управління податковими платежами підприємства.

В третьому розділі «Удосконалення форм і методів оцінки податкового потенціалу суб'єктів господарювання» на основі аналізу діючої системи управління податковими платежами досліджуваного підприємства та оцінки його податкового потенціалу розробляються рекомендації з удосконалення методики оцінки податкового потенціалу, визначаються пріоритетні напрямки його розвитку та оптимізації оподаткування.

Обсяг роботи. Повний текст випускної кваліфікаційної роботи викладений на 133 сторінках основного комп'ютерного тексту, в т.ч. 21 таблиця, 17 рисунків, додатки, список використаних джерел налічує 84 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Економічна сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання

Перш ніж розглядати економічну сутність податкового потенціалу суб'єкта господарювання, необхідно визначити основні засади формування та функціонування чинної в Україні податкової системи, оскільки саме вони здійснюють визначальний вплив на формування податкового потенціалу суб'єктів господарювання.

Формування податкової системи базується на прийнятій в державі податковій політиці та регламентується прийнятими нормативно-правовими актами. «Відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства» регламентуються Податковим кодексом України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами і доповненнями [63], який прийнятий відповідно до Конституції України [44]. Окремі питання, що стосуються регулювання відносин, які виникають у зв'язку переміщенням товарів через митний кордон України та підлягають оподаткуванню ввізним або вивізним митом регламентуються Митним кодексом України та іншими законами з питань митної справи [55].

Крім того, чинний механізм оподаткування в Україні ґрунтується на врахуванні під час оподаткування окремих операцій, чинних міжнародних договорів, які ратифіковані Верховною Радою України і якими регламентуються питання оподаткування а також нормативно-правових актів, які прийняті на підставі Податкового Кодексу України (далі ПКУ) та спрямовані на його виконання.

Основними принципами, на яких ґрунтується податкове законодавство України є:

1. «загальність оподаткування - кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені Податковим кодексом України (ПКУ), законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями ПКУ» [63];

2. «рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації - забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу» [63];

3. «невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства» [63];

4. «презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу» [63];

5. «фіскальна достатність - встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;

6. соціальна справедливість - установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків» [63];

7. «економічність оподаткування - установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування» [63];

8. «нейтральність оподаткування – установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків» [63];

9. «стабільність - зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в

якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року» [63];

10. «рівномірність та зручність сплати - установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками» [63];

11. «єдиний підхід до встановлення податків та зборів - визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку» [63].

Відповідно до ст. 6 Податкового кодексу України, «податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до ПКУ» [63]. «Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій» [63].

«Сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому ПКУ порядку, становить податкову систему України» [63].

Всі податки, які справляються на території України поділяються на загальнодержавні та місцеві податки та збори.

Відповідно до п. 8.2 ст. 8 ПКУ «до загальнодержавних належать податки та збори, що встановлені ПКУ і є обов'язковими до сплати на усій території України» [63].

П. 8.3. ст. 8 ПКУ визначає порядок віднесення податків та зборів до місцевих, а саме: «до місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених ПКУ, рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад» [63].

Зокрема, до загальнодержавних податків та зборів, згідно ПКУ належать (ст. 9 ПКУ):

1. «податок на прибуток підприємств» [63];
2. «податок на доходи фізичних осіб» [63];
3. «податок на додану вартість» [63];
4. «акцизний податок» [63];
5. «екологічний податок» [63];
6. «рентна плата» [63];
7. «мити» [63].

До складу місцевих податків включаються (п. 10.1 ПКУ):

1. «податок на майно» [63] ;
2. «єдиний податок» [63].

До складу місцевих зборів відносяться (п. 10.2 ПКУ):

1. «збір за місця для паркування транспортних засобів» [63] ;
2. «туристичний збір» [63].

Процес встановлення окремого податку або збору супроводжується обов'язковим визначенням наступних елементів такого податку або збору:

- платники податку. «Платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з ПКУ та на яких покладено обов'язок щодо сплати податків та зборів згідно з ПКУ» [58] ;

- об'єкт оподаткування. «Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку» [58].

- база оподаткування. «База оподаткування - це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання» [58].

- ставка податку. «Ставкою податку визнається розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування» [58].

- порядок обчислення податку. «Обчислення суми податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування на ставку податку із/без застосуванням відповідних коефіцієнтів» [58].

- податковий період. «Податковим періодом визнається встановлений ПКУ період часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків та зборів. Податковим періодом може бути: календарний рік; календарний квартал; календарний місяць; календарний день» [58].

- строк та порядок сплати податку. «Строком сплати податку та збору визнається період, що розпочинається з моменту виникнення податкового обов'язку платника податку із сплати конкретного виду податку і завершується останнім днем строку, протягом якого такий податок чи збір повинен бути сплачений у порядку, визначеному податковим законодавством. Податок чи збір, що не був сплачений у визначений строк, вважається не сплаченим своєчасно. Строк сплати податку та збору обчислюється роками, кварталами, місяцями, декадами, тижнями, днями або вказівкою на подію, що повинна настати або відбутися. Строк сплати податку та збору встановлюється відповідно до податкового законодавства для кожного податку окремо» [58].

- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку. «Податкові декларації, подаються за базовий звітний (податковий) період, що дорівнює:

- календарному місяцю (у тому числі в разі сплати місячних авансових внесків) - протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця;

- календарному кварталу або календарному півріччю (у тому числі в разі сплати квартальних або піврічних авансових внесків) - протягом 40 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) кварталу (півріччя);

- календарному року - протягом 60 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) року» [58].

Загальні умови щодо встановлення податків та зборів в Україні та їх окремі елементи наведено на рис. 1.1.

Визначивши, таким чином ключові елементи податкової системи України, вважаємо за можливе перейти до з'ясування сутності податкового потенціалу суб'єкта господарювання.

Теоретичні, методологічні та прикладні дослідження податкових відносин в межах національної податкової системи на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях, включають дослідження сутнісної природи, методів оцінки, механізмів формування та реалізації податкового потенціалу.

Для визначення економічної природи податкового потенціалу, насамперед, необхідно встановити взаємозв'язок між подібними та взаємозалежними категоріями.

Як зазначає Е. Осипова, «якщо абстрактно уявити категорію податкового потенціалу як суб'єктивну формалізацію процесів усупільнення певної частини ресурсів власників для задоволення загальнонаціональних потреб, можна передбачити, що спроможність економіки продукувати нову вартість, рівно, як і державні претензії на усупільнення цієї вартості, визначають відтворення фінансових ресурсів. Відтак, можна стверджувати, що між економікою, фінансами і податками встановлюється детермінована залежність. Відповідно, розвиток процесів об'єктивного пізнання економічних, фінансових та пов'язаних з ними грошових відносин, являється передумовою трактування сутності податкового потенціалу. Відтворювальні фінансові процеси закладають фундамент податкового потенціалу, визначають його теоретичний зміст та форми практичного використання» [59]. Погоджуючись із наведеним твердженням, можна говорити про наявність певного взаємозв'язку між економічним, фінансовим та податковим потенціалами.

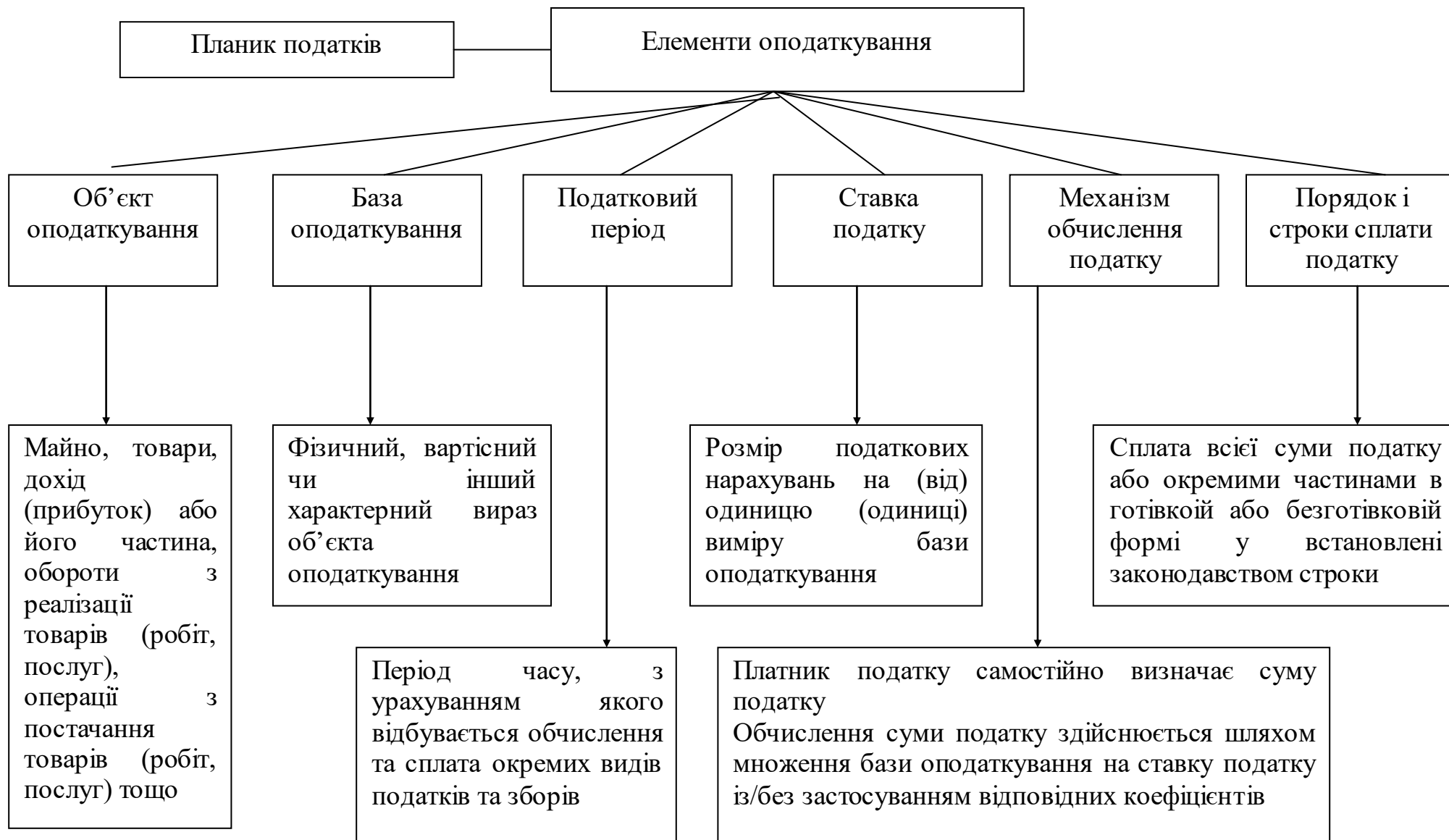

Рис. 1.1. Загальні умови встановлення податків та зборів, їх окремі елементи

Базове поняття «потенціал» трактується як «прихована можливість, здатність, сила, що може проявитися за певних умов» [1] або як «сукупність всіх наявних засобів, можливостей, ресурсів, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері для вирішення якого-небудь завдання, досягнення певної мети» [14, С. 121].

В той же час, академічний тлумачний словник дає визначення поняття «економічний потенціал - сукупність економічних можливостей держави (або об'єднання держав), які можуть бути використані для забезпечення всіх матеріальних потреб (виробництва, оборони, особистих потреб населення і т. ін.)» [1].

На основі такого тлумачення потенціалу в цілому, спробуємо визначити особливості взаємозв'язку поняття «податковий потенціал» із зазначеними вище категоріями.

Найбільш об'ємною за змістовним значенням, на нашу думку, є категорія «економічний потенціал», яка визначається масштабом, рівнем формування та структурою продуктивних сил. Дане поняття включає всі властиві економічній системі складові чинники: природні, виробничі, технічні, соціальні, культурні, наукові тощо. За умови забезпечення оптимальності податкових вилучень, як певної «змістовної» характеристики податкового потенціалу, можна говорити про те, що податковий потенціал є похідною від економічного потенціалу. Таким чином, взаємозв'язок цих категорій безперечний.

Категорія «фінансовий потенціал» є більш близькою до категорії податкового потенціалу. Слід зазначити, що деякі науковці розмежовують ці поняття як принципово відмінні фінансово-економічні категорії [59, С. 10-12; 10, С. 19], а деякі, навпаки ототожнюють [43, С. 3-6.].

Ми поділяємо позицію тих науковців, які вказують на необхідність диференціації понять «фінансовий» та «податковий потенціал», так як ці категорії характеризують принципово відмінні економічні явища. Тобто, фінансовий потенціал включає в себе сукупність всіх фінансових ресурсів які є в розпорядженні країни, регіону, суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств, установ, організацій), та використовуються для покриття своїх витрат. До складу таких фінансових ресурсів на рівні держави відносяться

податкові платежі, які формують державний та місцеві бюджети; кошти підприємств, у тому числі чистий прибуток та амортизаційні відрахування, кошти недержавних фондів, громадських організацій та некомерційних підприємств (установ, організацій); фінансові ресурси у вигляді інвестиційних проектів тощо. Таким чином, до складу фінансового потенціалу можуть включатися фінансові ресурси, які у межах прийнятої в державі податкової системи або взагалі не являються об'єктом оподаткування, або підлягають оподаткуванню частково. Оскільки податковий потенціал характеризується забезпеченістю суб'єкта оподатковуваними ресурсами, доцільно відзначити, що він охоплює лише частину фінансових ресурсів, які визначають фінансовий потенціал. Відтак, податковий потенціал являється лише складовою частиною фінансового потенціалу. Крім того, на відміну від податкового потенціалу, фінансовий потенціал в більшій мірі визначає інвестиційну привабливість країни, регіону чи окремого суб'єкта підприємницької діяльності, а також можливість інвестування коштів у високорентабельні проекти, які сприятимуть їх економічному розвитку. Таким чином, можна зробити висновок, що фінансовий потенціал це більш загальна фінансова категорія, яка визначає сутність і зміст податкового потенціалу.

Аналіз наукових досліджень визначення сутності категорій «економічний потенціал», «фінансовий потенціал», «податковий потенціал» та наявний взаємозв'язок між ними, дозволив обґрунтувати детерміновану модель їх взаємозв'язку та взаємодії (рис. 1.2.).

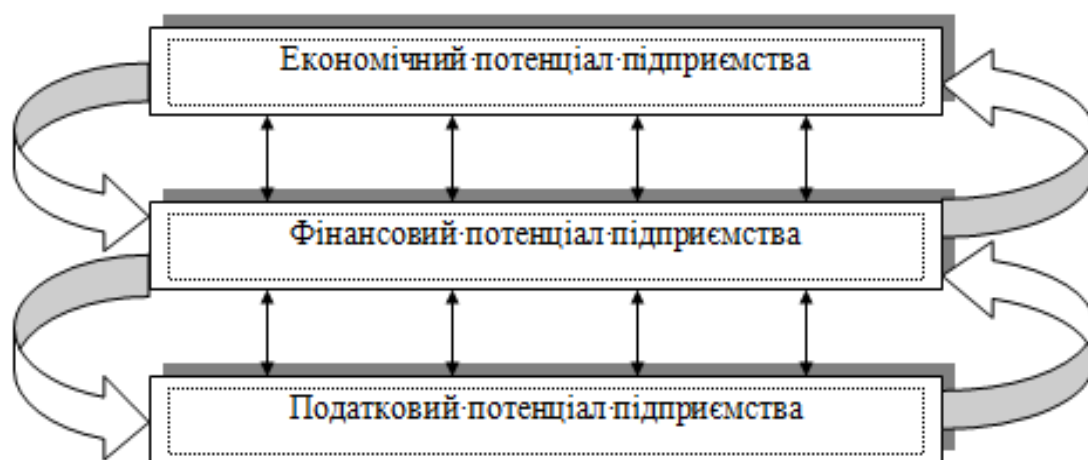

Рис. 1.2. Модель взаємозв'язку та взаємодії економічного, фінансового та податкового потенціалу.

Вивчення науково-практичних підходів до трактування сутності категорії «податковий потенціал» у вітчизняній та закордонній науковій літературі засвідчує, що дана економічна категорія застосовується у контексті понять «податковий потенціал країни», «податковий потенціал регіону» та «податковий потенціал підприємства (установи, організації)». Незважаючи на такий широкий підхід до розуміння сутності досліджуваної категорії, поки що немає єдиної, чітко сформованої точки зору з приводу тлумачення цього поняття.

У світовій практиці під податковим потенціалом «tax capacity» прийнято розуміти потенційний бюджетний дохід на душу населення, який може бути отримано органами влади за відповідний фінансовий рік, при застосуванні єдиних на всій території країни умов оподаткування, - «tax capacity of a state and local governments is the amount of revenue they would raise if national average tax rates were applied to each states tax base for individual taxes. Therefore, because the tax's rates are the same for each state, potential revenue yields vary directly with the size of the underlying tax base» [84].

Найбільш розповсюдженим є трактування податкового потенціалу як «економічної категорії, яка відображає максимальний обсяг податкових надходжень, який може бути залучено до бюджетів різних рівнів на певній території в умовах діючої податкової системи, з урахуванням можливостей податкових суб'єктів території виконувати свої фіскальні зобов'язання» [23; 43; 78; 74]. Дане визначення характеризує податковий потенціал на макроекономічному рівні.

Більшість науковців, визначаючи сутність податкового потенціалу, здебільшого виходять із пріоритетів фіскального підходу, а саме характеризуючи його як:

- «сукупність податкових баз» [43];
- «суму податкових потенціалів державного і місцевого бюджетів» [23];
- сукупність оподатковуваних ресурсів, здатних забезпечувати надходження доходів до бюджетів різних рівнів [59; 52].

Принципово відмінний підхід до трактування сутності податкового потенціалу на макроекономічному рівні застосовує С.В. Каламбет, яка визначає його як «реальний національний дохід, зменшений на суму витрат, що забезпечують відтворення життєво необхідних потреб громадян і капіталу, спрямованого на інвестиційні потреби» [38].

Разом з тим, необхідно враховувати, що податковий потенціал у широкому розумінні представляє собою «сукупність фінансових ресурсів, які можуть бути ефективно мобілізовані через оподаткування в системі «населення – суб'єкт підприємницької діяльності – територія», у координатах якої протікають основні процеси життєдіяльності суспільства» [52]. Виходячи з цього, податковий потенціал держави в цілому, та окремого регіону, формується насамперед через призму складових податкового потенціалу суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств, установ, організацій), які здійснюють свою діяльність в межах відповідної території та податкового потенціалу населення - фізичних осіб, що отримують доходи, які згідно чинного податкового законодавства підлягають оподаткуванню.

Отже, пріоритетними повинні бути дослідження спрямовані на визначення природи, сутності та оцінку податкового потенціалу суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств, установ, організацій).

Слід зазначити, що податковий потенціал суб'єктів підприємницької діяльності (підприємств, установ, організацій) здебільшого ототожнюють з їх податковим навантаженням [59], та визначають через співвідношення сукупності податкових платежів до доданої вартості, створеної в процесі виробництва. У цьому випадку податковий потенціал суб'єкта підприємницької діяльності розглядається як результат реалізації його податкових взаємовідносин з державою.

Інші автори зарубіжний термін «tax capacity», та його дослівний переклад – «податкоспроможність» вважають прототипом поняття податковий потенціал на рівні суб'єкта підприємницької діяльності, хоча податкоспроможність означає здатність сплатити всі встановлені законодавством держави податки, збори, обов'язкові платежі у повному обсязі та у визначені терміни, й на нашу думку, є

більш вузьким поняттям ніж податковий потенціал, так як не відображає реальної величини ресурсів, які являються основою для визначення бази оподаткування.

Досить неоднозначне і несподіване тлумачення цього поняття використовується фахівцями в галузі податкового аудиту, оскільки термін «податковий потенціал підприємства» застосовується для характеристики прихованих, неявних переплат податків до бюджету [35]. Як відомо, переплати до бюджету виникають з різних причин, у тому числі через незрозумілість, неясність, неузгодженість та колізії податкового законодавства. Суб'єкти підприємницької діяльності, з метою зниження податкового ризику від неоднозначної практики застосування норм податкового законодавства, і в переважній більшості не завжди на їх користь, іноді свідомо завищують податкові зобов'язання та здійснюють відповідні податкові платежі, що дозволяє їм створити своєрідний «податковий щит» від нарахування штрафних санкцій, донарахування податкових зобов'язань і пені.

Податковий потенціал підприємства, з позиції податкового планування, розглядається як об'єкт податкової оптимізації, що включає реалізацію законних способів мінімізації податків з використанням наданих законом пільг і прийомів скорочення податкових зобов'язань [31].

У даному випадку пріоритет надається податковим відносинам між державою і підприємством - платником податків, при цьому, кожна із сторін намагається максимально задовольнити свої інтереси. Держава зацікавлена в збільшенні доходів бюджету, а, отже, і в зростанні податкових надходжень від платників податків. Платники податків, навпаки, у силу того, що податки для них являються формою вилучення чистого доходу, зацікавлені у скороченні вилучення частини свого доходу, тобто в зменшенні величини податкових платежів. Обидві сторони демонструють усілякі моделі податкової поведінки для досягнення своїх цілей та максимального задоволення інтересів. Зокрема для підприємства – платника податків, при визначених інституціональних умовах, привабливими є модель «ухилення від податків» і модель «обходу податків». Модель «ухилення від податків» полягає в тому, що підприємство – платник податків, свідомо ігнорує норми податкового законодавства, з метою

максимального зменшення податкових зобов'язань і податкових платежів. Друга модель – модель «обходу податків» має аналогічну мету, з тією лише різницею, що способи досягнення цієї мети (заниження фінансових результатів; величини майна, що використовується в обороті; свідоме запобігання виникнення певних видів доходів; вибір місця реєстрації підприємства тощо) інші, більш легітимні.

В таких умовах актуальним є питання визначення природи податкового потенціалу підприємства, можливостей формування інтересу підприємства, в особі власників капіталу і менеджерів, до формування величини податкового потенціалу, не тільки з позиції отримання вигоди у взаємовідносинах з державою, але й з позиції факторів, які забезпечують сприятливі умови для створення і приросту вартості підприємства.

В даному ракурсі справедливим є визначення сутності податкового потенціалу за С.В. Каламбет, яка зазначає: «на мікрорівні відповідно до структури економічної діяльності суб'єктів господарювання під податковим потенціалом розуміється сукупність статичних та динамічних складових забезпечення сталого функціонування і розвитку підприємства» [38].

В.В. Фесенко і А.О. Тищенко податковий потенціал підприємства трактують як «прогнозовану суму податків, яка підлягає сплаті від окремого суб'єкта господарювання – платника податків, і розрахована на основі фактично досягнутих показників діяльності» [76].

Як відомо, податкові відносини не можуть відбутися тільки завдяки зусиллям однієї держави, як будь-які відносини вони є двосторонніми. Отже, формування податкових доходів держави, з одного боку, і податкових витрат підприємств, як форми реалізації податкового потенціалу, з іншого боку, припускає активну участь платників податків у цьому процесі. Ця участь реалізується в рамках визначеної на законодавчому рівні податкової поведінки, основу якої повинні складати не тільки такі ознаки податків як законність і примусовість, але і, як справедливо відзначає І.В. Горський, відтворюваність податку [23].

Відтворюваність податку обумовлена насамперед тривалістю існування податку як фінансової категорії в рамках держави. Крім того, з метою реального

забезпечення відтворення податку, потрібно забезпечити відтворення бази оподаткування. База оподаткування, у свою чергу, є похідною результату від організації руху капіталу. У цьому зв'язку будь-яке підприємство, у межах якого здійснюється рух капіталу, не буде мати економічної можливості звести податкові відносини з державою до «нуля» за допомогою різних способів ухилення або обходу податків, у випадку якщо немає регламентації цього процесу з боку самої держави.

Таким чином, податкові відносини як будь-які відносини є двосторонніми, у яких однією з сторін є платник податків – суб'єкт підприємницької діяльності (підприємство, установа, організація), а іншою стороною – держава. Основу податкових відносин складають податкові зобов'язання. Виходячи з теорії зобов'язань, вони також повинні бути двосторонніми. Це означає, що якщо платник податків – підприємство, формує податкові зобов'язання і виступає перед державою як боржник, то і держава, у силу двохсторонності зобов'язань, також повинна приймати на себе податкові зобов'язання та бути зобов'язаною перед платником податків щонайменше за однозначність трактування податкового законодавства і нести відповідальність за ефективне використання мобілізованих податкових доходів. У цих умовах інтерес до формування податкового потенціалу підприємства буде реалізований не тільки з боку держави, але і з боку підприємства – платника податків, з позиції оптимізації величини податкового потенціалу, з позиції використання його як фактора росту і створення доданої вартості підприємства.

Досліджуючи наявні наукові підходи щодо розуміння сутності поняття «податковий потенціал підприємства», слід вказати на те, що вони зводяться до характеристик можливостей окремого суб'єкта господарювання генерувати достатні суми податків у наступних періодах, акцентуючи увагу на перспективному характері цього показника. Тому, на нашу думку, сутність податкового потенціалу підприємства можна визначити як сукупний обсяг реальної величини ресурсів, які формують цільову величину бази оподаткування в розрізі сплачуваних підприємством податкових платежів та якого має дотримуватися підприємство з метою створення доданої вартості.

На формування і величину податкового потенціалу суб'єкта господарювання впливає ряд факторів, які можуть бути внутрішніми і зовнішніми (рис. 1.3.).

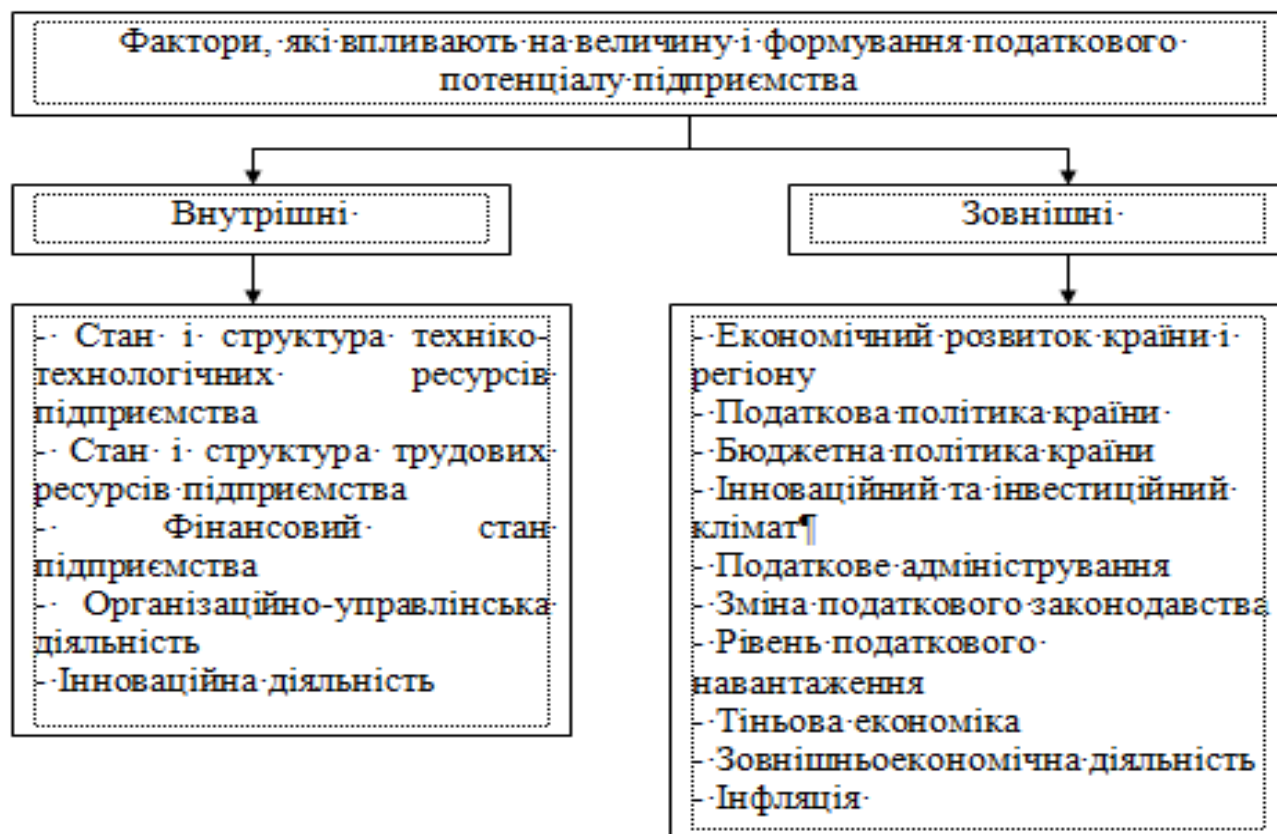

Рис. 1.3. Класифікація факторів, які впливають на величину і формування податкового потенціалу суб'єкта господарювання

Безперечно, кожен з наведених факторів, заслуговує на увагу і детальне дослідження. Наприклад, зовнішні фактори, впливаючи на формування і величину податкового потенціалу суб'єкта господарювання, визначають загальні умови ведення його бізнесу, організацію підприємницької діяльності, обумовлюють ринковий успіх або невдачу підприємства, темпи його розвитку, результативні показники діяльності. Вирішення таких проблем, як зміна податкового і бюджетного законодавства, рівень податкового навантаження і методики обчислення та сплати податків лежить в сфері удосконалення законодавства та від підприємства безпосередньо не залежить.

Вплив внутрішніх факторів підприємство має змогу корегувати, в залежності від обставин діяльності, тому їх аналіз та дослідження представляються найбільш важливими.

Як вже зазначалось, до внутрішніх факторів, які формують та впливають на податковий потенціал відносяться: стан і структура техніко-технологічних ресурсів, стан і структура трудових ресурсів, наявність фінансових ресурсів, рівень організаційно-управлінської та інноваційної діяльності. Кожний із зазначених груп факторів відповідають певні кількісні та якісні параметри, які дають змогу комплексно оцінити податковий потенціал підприємства (табл. 1.1). Системний аналіз дозволяє оцінити весь комплекс факторів, які визначають податковий потенціал підприємства, однак для цього слід орієнтуватися на ряд принципів: системності, комплексності, функціональної спрямованості, специфіки діяльності, ранжування показників, інформаційного забезпечення, співставності, безперервності.

Принцип системності припускає, що поведінка кожного елемента системи впливає на поведінку системи в цілому. Отже, для оцінки факторів підвищення податкового потенціалу підприємства всі показники, які характеризують різні сторони цього процесу, повинні бути зведені в систему.

Принцип комплексності передбачає комплексну оцінку факторів. Кожен показник системи характеризує вплив на досліджуваний процес якого-небудь фактора або групи факторів. Відповідно, показники повинні будуватися з врахуванням комплексу факторів, які обумовлюють і впливають на податковий потенціал підприємства.

Принцип функціональної спрямованості управління податковим потенціалом підприємства передбачає використання показників, які характеризують рівень: планування діяльності, організації діяльності, системи обліку і контролю, координації і регулювання.

Принцип ранжування передбачає групування показників, залежно від їх ієрархічності на загальні та індивідуальні. До загальних відносяться узагальнюючі показники, які забезпечують інтегральну оцінку податкового потенціалу підприємства. Індивідуальні показники повинні їх доповнювати з врахуванням впливу на досліджуваний процес особливостей діяльності підприємства.

Таблиця 1.1.

Фактори і показники, які характеризують податковий потенціал підприємства

Фактори, які формують податковий потенціал	Показники, які характеризують податковий потенціал	
	Англійськ	Київськ
Стан і структура техніко-технологічних ресурсів підприємства	Стан, структура, ступінь використання засобів праці	Рівень витрат виробництва
	Рівень механізації і автоматизації виробництва	Фондовіддача
	Айсність предметів праці	Матеріаловіддача
	Прогресивність технологічних процесів	Рівень браку в загальному обсягу виробництва
	Сучасність технологій виробництва і реалізації продукції	
Стан і структура трудових ресурсів підприємства	Умови праці	Рівень плікності кадрів
	Система морального і матеріального стимулювання	Продуктивність праці
	Рівень кваліфікації персоналу	Рівень оплати праці
	Рівень освіти персоналу	Ефективність матеріального стимулювання
	Соціальна інфраструктура	Прибутковість і продуктивність
	Фінансовий і технологічний стан підприємства	Рівень витрат на утримання підприємства
Фінансовий стан підприємства	Фінансова стійкість	Коефіцієнт поточної ліквідності
	Платоспроможність і ліквідність	Коефіцієнт платоспроможності
	Інвестційні можливості	Коефіцієнт фінансової стійкості
	Можливість додаткового залучення фінансових ресурсів	Коефіцієнт автономії
	Ефективність використання капіталу (власного і залученого)	Оборотність активів
	Ефективність управління активами	Оборотність власного капіталу
	Політика в галузі управління ризиками	Рентабельність капіталу
Організаційно-управлінська діяльність	Організаційна структура підприємства	Економічна ефективність управлінської діяльності
	Система планування, обліку і контролю	Піктомат на витрати на управління в загальній сумі витрат
	Система управління технологіями та інструментами керівництва	Піктомат на витрати управлінського персоналу в загальній кількості працівників підприємства
	Ефективність комунікаційних систем	Співвідношення лінійного і функціонального персоналу
	Тип організаційної культури	
	Наявність системи інформаційно-аналітичного моніторингу	
Інноваційна діяльність	Наявність патентів та авторських прав	Період інноваційної активності
	Наявність науково-технічних (технологічних) власних та придбаних розробок і винаходів	Інноваційна ефективність розробок
	Рівень інноваційної культури	Рівень інноваційних продажів
	Стан інфраструктури та ресурсних можливостей підприємства	Рівень інвестицій в науково-технічні розробки
		Рентабельність інновацій
		Інноваційний дохід на одного працівника
		Рівень окупності витрат на інноваційну проєкти

Принцип інформаційного забезпечення передбачає, що система повинна містити такі показники, розрахунок яких представляється можливим шляхом використання достовірної інформації в рамках діючої форми обліку і звітності на підприємстві.

Принцип співставності реалізується шляхом забезпечення співставності показників за їх характеристикою, методам отримання інформації, одиницям виміру, способам розрахунку.

Принцип безперервності передбачає корегування тих чи інших показників системи або включення до них додаткових показників по мірі надходження нових даних про об'єкт дослідження та зміни внутрішнього або зовнішнього середовища.

Отже, реалізація наведених принципів забезпечить комплексну та всебічну оцінку податкового потенціалу підприємства.

1.2. Механізм формування податкового потенціалу суб'єкта господарювання

Склад та структура податкових інструментів, які застосовуються державою періодично змінюється та залежить від особливостей її економічної політики на певному етапі розвитку. Відповідно, податковий потенціал підприємства також змінюється в залежності від зміни економічної політики держави, податкової політики держави та визначається як складом податкових платежів, які справляються на території держави, так і особливостями їх визначення та сплати. Крім того, як зазначалося в п. 1.1, існує ряд факторів внутрішнього середовища, які впливають на формування податкового потенціалу та можливість одержання суб'єктом господарювання прибутку. Розвиток підприємства залежить від обраного варіанту одержання прибутку та розподілу ресурсів. При цьому для отримання найкращих результатів потрібно визначити найкращий варіант розподілу ресурсів, тобто знайти такі значення визначальних параметрів, при яких

прибуток буде оптимальним як з точки зору споживання так і накопичення. Динамічне моделювання економіки підприємства дозволяє формалізувати критерій, за допомогою якого можна оцінювати податковий потенціал підприємства. Таким критерієм може виступати цільова функція, а також динамічні зв'язки між показниками, що входять у критерій: ціна, собівартість, прибуток, капітал.

Господарська діяльність підприємства має циклічний характер і може бути представлена з використанням відомої в економічній теорії формули кругообігу капіталу у вигляді трьох послідовних етапів:

- етап I «Придбання необхідних ресурсів для ведення діяльності»;
- етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»;
- етап III «Реалізація продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату» [78, 81] (рис. 1.4).

Етап I	Етап II	Етап III
Придбання необхідних ресурсів для ведення діяльності	Виробництво продукції (робіт, послуг)	Реалізація продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату
Гроші -- Товар	Виробництво	Товар -- Гроші

Рис. 1.4. Етапи кругообігу капіталу в процесі господарської діяльності

Фінансовий результат господарської діяльності розраховується тільки на етапі III діяльності підприємства в процесі зіставлення показників доходів і витрат, що виникли в результаті здійснених операцій з продажу, які можна називати дохідними операціями. Однак податкові зобов'язання виникають у підприємства не тільки на етапі III й відповідно враховуються при обчисленні прибутку/збитку, але і як результат господарських операцій етапів I і II (рис. 1.3), наприклад, придбання активів тривалого користування – основних засобів, у тому числі транспортних засобів і/або земельних ділянок, приводить до виникнення

зобов'язань з податку на майно. Споживання в процесі виробництва таких ресурсів, як праця, приводить до виникнення податкових зобов'язань по єдиному соціальному внеску а більшості техніко- технологічних ресурсів – до сплати екологічного податку, тощо. Деякі податкові зобов'язання, які виникли на етапах I і II діяльності підприємства, відносяться в момент їхнього нарахування не на рахунки фінансових результатів, а включаються до складу інших показників, сформованих у бухгалтерському обліку, наприклад до складу витрат, що виникли в процесі виробництва й утворюють показник виробничої собівартості виробленої продукції. Це означає, що податки, включені до складу витрат і відповідно до складу собівартості, будуть брати участь у розрахунку фінансового результату підприємства пізніше – у момент продажу продукції. Однак, при визначенні податкового потенціалу, підприємству важливо, що дані податкові зобов'язання уже виникли і були включені в загальну суму податкових зобов'язань.

Об'єкти оподаткування фіксуються в бухгалтерському обліку, податкові зобов'язання, які виникають у зв'язку із наявністю таких об'єктів, також відображаються у бухгалтерському обліку в строки, установлені законодавством. Таким чином, формується податкове поле, на якому проектується дві взаємозалежні ланки – об'єкти оподаткування і суми нарахованих обов'язкових платежів відповідно до графіка їхнього нарахування, на якому наочно простежується їх взаємозв'язок.

Координатами на даному податковому полі є конкретні джерела інформації, у тому числі:

- відповідні рахунки бухгалтерського обліку, на яких відображають так звані місця виникнення податкових зобов'язань, тобто операції і/або майно, які є об'єктами оподаткування;
- рахунки бухгалтерського обліку податкових зобов'язань, джерела інформації щодо нарахованих (виниклих) обов'язкових платежів.

Кожній операції нарахування відповідає певна оцінка об'єкта оподаткування, тобто величина бази оподаткування на кожен момент нарахування податку. Величина, яка в податковому законодавстві називається базою оподаткування і є тією самою вартісною, фізичною або іншою характеристикою

об'єкта оподаткування. Це є не що інше, як оцінка місця виникнення податків, тобто відповідних операцій і об'єктів, які мали місце в господарській діяльності і які привели до виникнення податкових зобов'язань. Для оцінки місця виникнення податків як правило використовують інформацію з реєстрів бухгалтерського обліку.

При розрахунку суми податку, саме до бази оподаткування застосовується відповідна ставка податку, що визначається згідно Податкового кодексу України, як величина податкових нарахувань на одиницю виміру бази оподаткування. При цьому сума того або іншого податку, яка кожного разу відображається у бухгалтерському обліку, розраховується в обліку, що необхідно для оцінки об'єктів оподаткування. Динаміка оцінок місць виникнення податків дозволяє не тільки установити причину виникнення конкретних сум податків на конкретну дату, але і визначити специфічні кількісні особливості податкового поля даного підприємства при аналізі податкових баз, обчислених по його операціям і об'єктам, які призвели до виникнення конкретних податкових зобов'язань.

Графік нарахування обов'язкових платежів дозволить визначити і сумарну річну величину кожного з нарахованих за визначений календарний рік податків. Це дозволить проаналізувати в динаміці податкові зобов'язання по кожному податку не тільки в рамках звітного року, але і порівняти зміну сумарних податкових зобов'язань по роках, і виявити причини змін.

Для того щоб визначити вплив податкових зобов'язань на фінансові результати, варто встановити взаємозв'язок податкових зобов'язань з основними показниками господарської діяльності підприємства. Для кожного податку або обов'язкового платежу повинна бути встановлена схема його впливу на фінансовий результат і оцінено в кількісному вираженні цей вплив з моменту нарахування кожної суми податку до моменту його відображення на рахунках фінансових результатів, у тому числі і в складі показників витрат.

Взаємозв'язок податкових зобов'язань і фінансового результату встановлюється в бухгалтерському обліку за допомогою нарахування кожного з податків на відповідний рахунок, де накопичується інформація про конкретний

показник господарської діяльності підприємства. Сума нарахованого податку є однією зі складових даного показника. У бухгалтерському обліку під порядком нарахування податку мається на увазі вибір рахунка, по дебету якого відображається операція нарахування цього податку та відповідних джерел його сплати. Операції нарахування податків мають двояке значення для оцінки податкового потенціалу підприємства. Операція нарахування будь-якого податку методом подвійного запису по двом рахункам бухгалтерського обліку виглядає в такий спосіб: Д-т джерела покриття К-т 641.

Це означає, що в результаті даного запису в бухгалтерському обліку підприємства з'явилося (або збільшилося вже наявне) зобов'язання перед бюджетом на суму нарахованого податку, інформація про яке зафіксована по кредиту рахунка 641. Одночасно записом по дебету одного з бухгалтерських рахунків вказується джерело покриття даного податку.

Але не вся сума податкових зобов'язань, що виникають у підприємства за звітний період бере участь у формуванні фінансового результату цього періоду. Тому некоректно при розрахунку податкового потенціалу зіставляти загальну суму податкових зобов'язань з величиною фінансового результату і величиною показників, що сформували фінансовий результат, а саме сумою виручки і/або витрат.

Наприклад, єдиний соціальний внесок, нарахований на суму заробітної плати працівників, відображається в якості однієї із статей витрат при формуванні виробничої собівартості продукції (робіт, послуг). Від положень облікової політики підприємства, що визначають склад рахунків витрат і порядок їхнього щомісячного закриття, залежить, у якому звітному періоді й у якій сумі нарахований єдиний соціальний внесок вплине на фінансовий результат. Крім того, важливе значення мають і особливості господарської діяльності підприємства, такі як: наявність незавершеного виробництва і залишків готової продукції на складі.

Таким чином, оцінка впливу податкових зобов'язань на результати діяльності підприємства в бухгалтерському обліку повинна здійснюватися окремо

для кожного податку з урахуванням сукупності норм бухгалтерського і податкового законодавства.

Отже, з метою визначення механізму формування податкового потенціалу підприємства, необхідно виявити на кожному етапі господарської діяльності підприємства операції або об'єкти, які як призводять, так і не призводять до виникнення податкових зобов'язань у підприємства. Це дозволить розрахувати загальну суму виниклих у підприємства за звітний період податкових зобов'язань, які повинні бути сплачені у визначені податковим законодавством строки.

Вся система податкових платежів підприємства формує його податкове поле (табл. 1.2), які залежно від певних ознак можна об'єднати у відповідні групи.

Таблиця 1.2.

Класифікація податків та обов'язкових платежів підприємства, які формують його «податкове поле»

Перелік податків та обов'язкових платежів	Об'єкт оподаткування	Групи однорідних податкових платежів	Джерело покриття
Податок на додану вартість	Операції з постачання товарів, послуг, ввезення товарів на митну територію України, вивезення товарів у митному режимі експорту тощо	Платежі з обороту	За рахунок покупця
Акцизний податок	Операції з реалізації підакцизних товарів (продукції)		
Єдиний соціальний внесок	Виплати працівникам	Платежі, що відносяться на витрати	Платежі включаються до складу витрат
Податок на доходи фізичних осіб			
Військовий збір			
Екологічний податок	Обсяги та види забруднюючих речовин	Платежі, що залежать від обсягів виробництва	
Рентна плата	Обсяги видобутої або транспортованої сировини		
Податок на майно	Майнові об'єкти, що перебувають у власності чи користуванні	Майнові платежі	
Податок на прибуток	Прибуток підприємства	Платежі на прибуток	Платежі за рахунок прибутку

Процес формування податкового потенціалу підприємства доцільно розглядати з позиції визначення місця кожного з податкових платежів, наведених

у табл. 1.2, у структурі господарської діяльності підприємства, представленої за допомогою формули кругообігу капіталу (рис. 1.4).

Формула кругообігу капіталу, як зазначалось вище, дозволяє представити всю господарську діяльність підприємства у виді трьох етапів:

- етап I – придбання ресурсів, необхідних для ведення господарської діяльності. Придбання ресурсів відображується умовно як їх закупівля з одночасною сплатою коштів без уточнення джерела одержання коштів;

- етап II – процес виробництва продукції (робіт, послуг), що є метою діяльності підприємства. Даний етап представляє собою «споживання» у процесі виробництва придбаних на етапі I ресурсів, а також одночасне придбання і «споживання» послуг у процесі виробництва. Підсумком етапу II є два види активів, які відображаються на відповідних рахунках і в бухгалтерському балансі як окремі статі: активи у виді незавершеного виробництва й у вигляді собівартості виготовленої продукції (робіт, послуг);

- етап III – процес реалізації продукції (робіт, послуг), у результаті якого відбувається перехід права власності до покупця на придбану ним продукцію (роботи, послуги). Одночасно з фактичним вибуттям (відвантаженням) продукції (робіт, послуг) підприємство фіксує одержання доходів від продажу. Цей етап діяльності пов'язаний з формуванням фінансового результату діяльності підприємства. На цьому етапі виникає й особлива група витрат підприємства, так звані витрати на збут, у результаті «споживання» у процесі продажу раніше придбаних активів і одночасного придбання і «споживання» відповідних послуг.

Поділ господарської діяльності на три послідовних етапи дозволяє побачити процес виникнення в підприємства об'єктів, що призводять до виникнення в обліку відповідних значимих для розрахунку податкового потенціалу показників.

На етапі I, розгорнуто представленому на рис. 1.5, підприємство створює запас ресурсів (активів), необхідних для ведення господарської діяльності. Відповідно до класифікації, прийнятої в бухгалтерському обліку, як джерело інформації про господарську діяльність усі ресурси, що придбаваються, поділяються на необоротні активи, тобто активи тривалого користування (більше 12 місяців), і оборотні активи, терміни використання яких у господарській

діяльності обмежений тривалістю виробничого циклу або періодом меншим за 12 місяців.

До необоротних активів відносяться права на результати інтелектуальної діяльності (тобто нематеріальні активи) і основні засоби, інформація про які групується в бухгалтерському обліку в залежності від мети їхнього використання.

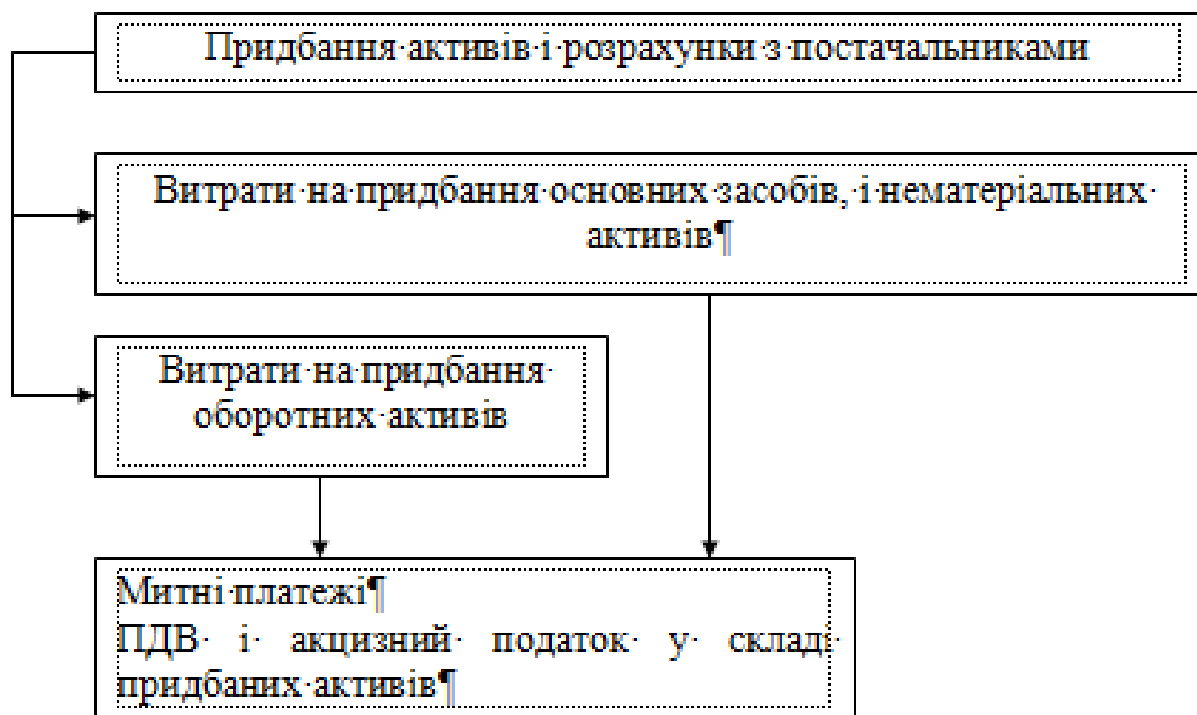

Рис. 1.5. Формування податкового поля підприємства на етапі придбання економічних ресурсів

Основні засоби, які застосовуються безпосередньо в процесі господарської діяльності, тобто у виробництві або для управлінських потреб, в бухгалтерському обліку обліковуються на рахунку 10 «Основні засоби». Процес придбання всіх без винятку необоротних активів за методами бухгалтерського обліку фіксується на окремому рахунку 15 «Капітальні інвестиції», на якому послідовно підсумовуються усі витрати, пов'язані з придбанням активів, які виникають до моменту їх «введення в експлуатацію», тобто до початку фактичного використання для ведення діяльності. Одним зі способів придбання необоротних активів є їх створення підприємством самостійно або за договором зі сторонньою організацією. Для основних засобів під процесом створення розуміється процес будівництва, для нематеріальних активів – науково-дослідні і дослідно-

конструкторські роботи. Процес придбання активів тривалого користування шляхом їхнього створення в бухгалтерському обліку відображається на рахунку 15 «Капітальні інвестиції» [61, 68].

Таким чином, усі витрати, що виникають при придбанні необоротних активів незалежно від способу придбання, відображаються на рахунку 15 і одночасно в обліку показуються суми ПДВ, визначені підприємству постачальниками (підрядчиками, розроблювачами, тобто третіми особами, які є джерелами даних витрат для підприємства) - тобто суми податкового кредиту з ПДВ (рахунок 641).

Введення в експлуатацію необоротних активів означає перенесення суми накопичених витрат, що тепер складають «первісну вартість» придбаного активу, на відповідний рахунок – 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи» або 12 «Нематеріальні активи» у залежності від виду придбаного об'єкта. Формування даних про придбані необоротні активи на рахунку 10 означає, що створено (або збільшено) запас цих активів підприємства, а отже, це призводить до виникнення об'єкта оподаткування для податку на майно.

Оборотні активи, які придбаваються підприємством для ведення господарської діяльності, відповідно до класифікації в бухгалтерському обліку називаються запасами та характеризуються за наступними ознаками:

- активи, що утримуються для подальшого продажу (обліковуються на рахунках 26 «Готова продукція», 28 «Товари»);
- активи, що утримуються для виробничого споживання (обліковуються на рахунках 20 «виробничі запаси», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 25 «Напівфабрикати»).

Фіксація витрат по придбанню вказаних вище активів на відповідних рахунках одночасно супроводжується операцією відображення ПДВ на рахунку 641, визначеного підприємству постачальниками оборотних активів. Таким чином, операції з придбання оборотних активів є джерелом сум податкового кредиту з ПДВ.

На етапі придбання економічних ресурсів виникають два типи показників – податкові вилучення (податковий кредит з ПДВ) та податкові зобов'язання

платника податків. Якщо об'єкти оподаткування призводять до виникнення податкових зобов'язань, то податкові вилучення зменшують ці зобов'язання. У таблиці 1.4 для кожного показника наведені підстави його виникнення в господарській діяльності підприємства, оцінка показника для цілей оподаткування і джерела інформації щодо цього показника і його оцінки.

Таким чином, на розглянутому етапі господарської діяльності підприємства виникають декілька значимих показників які впливають на формування податкового потенціалу підприємства та його податкове поле:

- визначається величина податкового кредиту з ПДВ;
- формується об'єкт оподаткування митними платежами;
- формується об'єкт оподаткування податком на майно.

Процес виробництва відображається в обліку як комплекс господарських операцій, які характеризують споживання економічних ресурсів відповідно до конкретного технологічного процесу, що приводить до створення продукції (робіт, послуг), призначеної для подальшого продажу з метою одержання прибутку. Етап II «Процес виробництва продукції (робіт, послуг)» у господарській діяльності підприємства для цілей оподаткування представлений на рис 1.6.

Розглянемо більш детально показники, які формуються на даному етапі і мають велике значення для податкових розрахунків. Інформація про спожиті в процесі виробництва ресурси (про їх обсяги і вартість), накопичується протягом виробничого циклу у відповідних облікових регістрах (на відповідних рахунках бухгалтерського обліку). Для цілей визначення «місць і причин виникнення податкових зобов'язань» на даному етапі господарської діяльності всі витрати, що виникають у підприємства в процесі виробництва, розділимо на дві групи:

– група 1 – витрати у вигляді вартості спожитих у виробництві ресурсів, придбаних підприємством раніше – на етапі I господарської діяльності. Як уже зазначалося при характеристиці етапу I, до початку процесу виробництва підприємством були придбані основні засоби, нематеріальні активи, запаси сировини, матеріалів, заздалегідь оплачені деякі види послуг. У процесі виробництва «споживання» основних засобів і нематеріальних активів

представлено в обліку сумою амортизаційних відрахувань, а показник матеріальних витрат відображає вартість фактично використаних з метою виробництва запасів сировини, матеріалів і послуг;

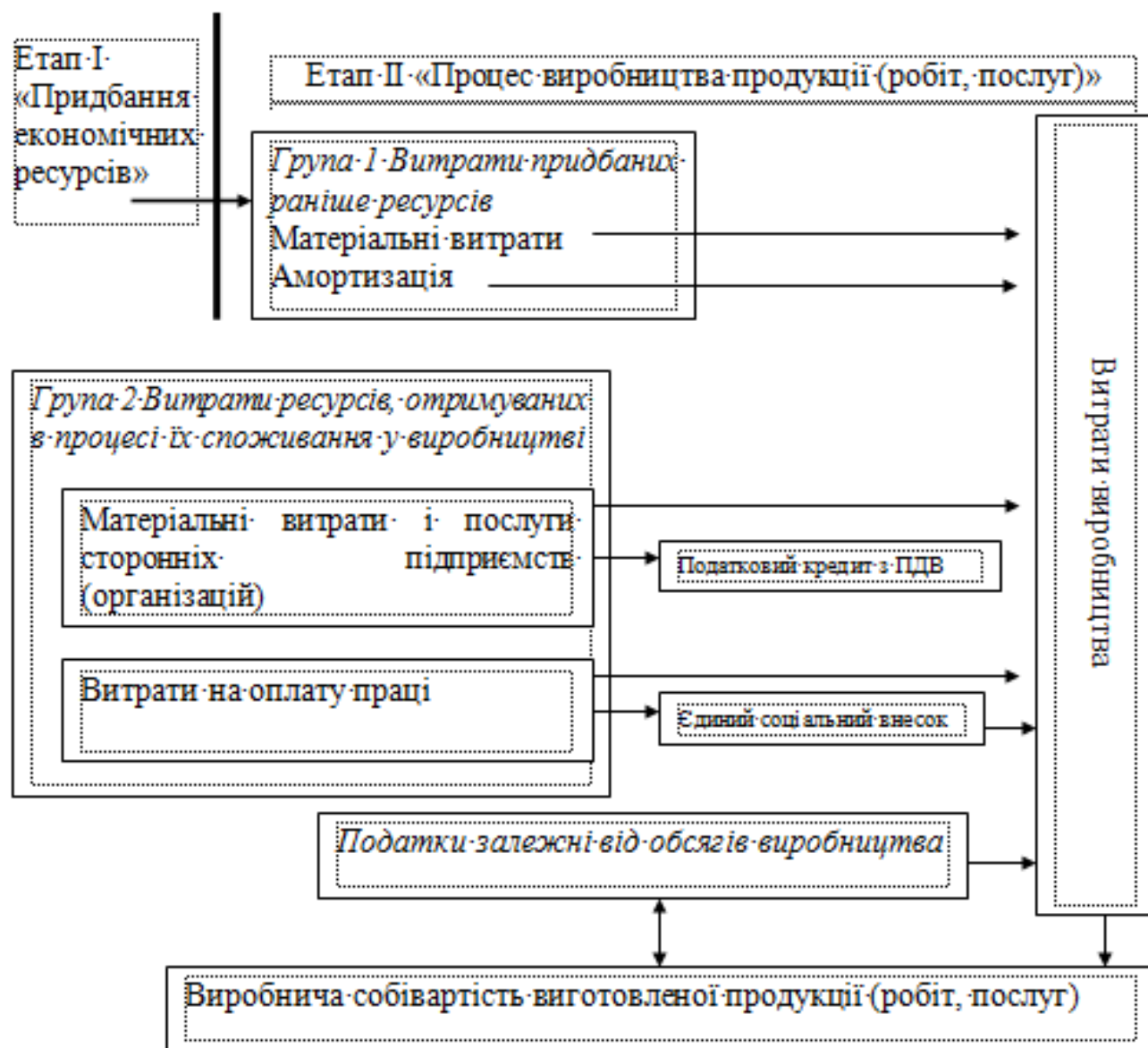

Рис. 1.6. Формування податкового поля підприємства на етапі II «Процес виробництва продукції (робіт, послуг)»

– група 2 – витрати, які здійснюються в процесі їх «споживання» у виробництві. До таких витрат можна віднести витрати на утримання і експлуатацію машин та обладнання; витрати на ремонт основних засобів та іншого майна, яке використовується у виробництві; витрати на опалення,

освітлення і утримання приміщень; орендна плата за приміщення, машини, обладнання тощо, які використовуються у процесі виробництва; інші аналогічні за призначенням витрати. На нашу думку перераховані вище витрати можна об'єднати в групу за назвою «матеріальні витрати і послуги сторонніх підприємств та організацій». В окрему групу виділимо витрати на оплату праці працівників, зайнятих у виробництві, що також виникають на етапі II. Виплати на користь працівників підприємства за трудовими контрактами, а також виплати на користь фізичних осіб за цивільно-правовими і авторськими договорами включаються у витрати виробництва. Назвемо цю групу «витрати на оплату праці виробничого персоналу». Поряд з витратами на оплату праці виникають нарахування на заробітну плату, що також є окремою статтею виробничих витрат. Заробітна плата осіб, зайнятих у виробництві, є одним з елементів виробничих витрат і одночасно об'єктом оподаткування. Відображення в обліку підприємства витрат по заробітній платі призводить до виникнення так званих нарахувань на заробітну плату, які теж розглядаються як елемент виробничих витрат, та складаються з єдиного соціального внеску.

Таким чином, витрати на заробітну плату є об'єктом оподаткування, що приводить до виникнення податкових зобов'язань з єдиного соціального внеску.

Доходи працівників у формі заробітної плати є об'єктом оподаткування податком з доходів фізичних осіб та військового збору. Підприємство, будучи для працівників джерелом оподаткованого доходу, зобов'язано виконати функції податкового агента по визначенню, утриманню і перерахуванню в бюджет податку з доходів фізичних осіб та військового збору. Таким чином, при нарахуванні витрат по заробітній платі виникає об'єкт оподаткування податком з доходів фізичних осіб та військового збору і зобов'язання підприємства – податкового агента по даним податкам.

Узагальнення витрат, які виникли в процесі виробництва, дозволяє сформулювати показник виробничої собівартості виготовленої продукції (робіт, послуг), що є вартісною характеристикою фізичного обсягу виготовленої продукції (робіт, послуг). Для підприємств, які займаються видобуванням корисних копалин, в процесі виробництва використовують різні види природних

ресурсів натуральні показники обсягу виготовленої продукції (робіт, послуг) є об'єктом оподаткування рентною платою. Визначені суми перерахованих вище податків є ще одною статтею виробничих витрат у групі 2, названої «податки, які залежать від обсягу виробництва». Величина цієї статті витрат залежить від фактичного обсягу виробленої продукції (робіт, послуг) і одночасно збільшує вартісну оцінку виробленої продукції (робіт, послуг) – виробничу собівартість.

На даному етапі господарської діяльності підприємства формуються наступні показники, значимі для цілей оподаткування:

- по-перше, податковий кредит з ПДВ (у сумі ПДВ, визначеного постачальниками ресурсів які придбаваються й одночасно споживаються в процесі виробництва);

Суми податкового кредиту не враховуються в складі витрат виробництва, а зменшують величину податкових зобов'язань підприємства з ПДВ.

- по-друге, виникає група податків які відносяться на окремі види витрат підприємства. Обчислені суми зобов'язань за даними податками, у свою чергу, є витратами виробництва. Обчислені податкові зобов'язання включаються до складу витрат на виробництво, що формують виробничу собівартість продукції (робіт, послуг);

- по-третє, виникають податки залежні від обсягів виробництва. Готова продукція (роботи, послуги), виготовлена підприємством у рамках визначеного часового періоду, виступає як об'єкт оподаткування відповідними податками, які в основному представлені рентними платежами.

- по-четверте, витрати підприємства на заробітну плату є об'єктом оподаткування податком з доходів фізичних осіб та військового збору. У підприємства, що виконує функції податкового агента, в обліку виникає сума нарахованих зобов'язань по даному податку.

Останній – третій етап кругообігу капіталу пов'язаний з визначенням фінансового результату діяльності підприємства. Елементи, які безпосередньо формують фінансовий результат – це доходи і витрати. Виникнення показників, які мають значення для визначення податкового потенціалу підприємства на етапі реалізації продукції представлено на рис. 1.7.

У бухгалтерському обліку фінансовий результат визначається шляхом зіставлення доходів і витрат підприємства за формулою:

$$\text{Фінансовий результат} = \text{Доходи} - \text{Витрати}.$$

У випадку перевищення доходів над витратами фінансовий результат буде позитивним і називається прибутком. Якщо витрати будуть більше суми доходів, то підприємство отримає негативний фінансовий результат, який називається збитком.

Відповідно до прийнятої на практиці класифікації, доходи і витрати підприємства поділяються на групи: доходи і витрати від операційної діяльності та доходи і витрати від іншої діяльності.

Дохід підприємства формує нетто-виручка, тобто виручка за мінусом ПДВ, акцизного податку, які надійшли в загальній сумі від покупця за продані ним товари, продукцію (роботи, послуги).

Відповідно до загальноприйнятої методики визначення ПДВ, даний податок повинен розглядатися як надбавка до відпускнуї ціни підприємства при здійсненні операцій з реалізації продукції, робіт, послуг, величина якої визначається за відповідною ставкою, що застосовується до відпускнуї ціни. Дана сума ПДВ також називається сумою ПДВ, що пред'явлена продавцем покупцеві. Покупець оплачує пред'явлену суму ПДВ на рахунки продавця, який у свою чергу, зобов'язаний сплатити ПДВ у бюджет. Таким чином, продавця можна порівняти з посередником, який бере участь у розрахунках між покупцем, що сплачує ПДВ, і бюджетом, який одержує відповідну суму податку.

Відповідно до чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку у підприємства-продавця дохід від реалізації фіксується в бухгалтерському обліку в брутто – сумі, тобто сумі, яка очікується до надходження від покупця, і одночасно відображаються зобов'язання по ПДВ і акцизному податку, пред'явлених покупцям при продажу.

Оцінка витрат від операційної діяльності як фактора, що формує фінансовий результат, здійснюється тільки за звітний період. Сумі виручки, яка отримана в даному звітному періоді, повинна відповідати сума витрат, понесених підприємством для одержання такої виручки.

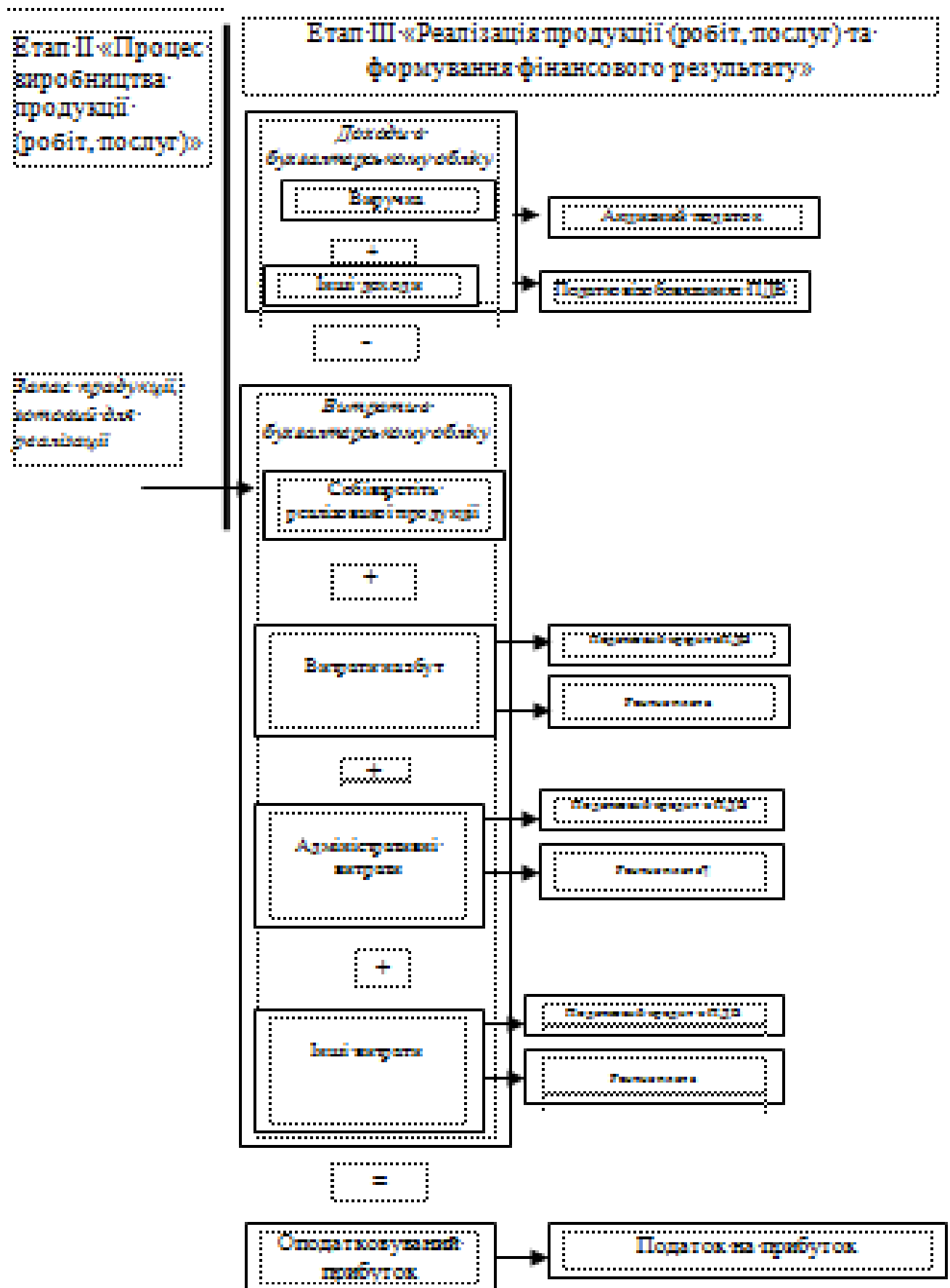

Рис. 1.7. Формування податкового поля підприємства на етапі III «Реалізація продукції (робіт, послуг) та формування фінансового результату»

Зв'язок між виручкою і витратами, які забезпечили її одержання, може бути як прямим, коли обсяг отриманих доходів залежить від обсягу понесених витрат, так і непрямым, коли витрати можуть тільки забезпечувати успішну діяльність підприємства, створюючи необхідні умови для її проведення.

Витрати операційної діяльності, для яких характерний прямий взаємозв'язок із сумою виручки, прийнято поєднувати і представляти в звітності у вигляді показника собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Як приклад прямої залежності доходів і витрат операційної діяльності можна продемонструвати взаємозв'язок між доходом торговельного підприємства від реалізації товарів і понесеними витратами в сумі вартості придбання реалізованих товарів. Чим більше реалізовано товарів, а відповідно й здійснено витрат на їх придбання, тим більшою буде сума отриманого доходу.

Показник собівартості визначається як сукупна величина витрат, здійснених підприємством для одержання виручки від реалізації товарів, продукції, робіт, послуг. Величина собівартості реалізованих товарів для торгівлі встановлюється як витрати, понесені підприємством в процесі їхнього придбання, збереження тощо. Собівартість є статтею витрат, яка визнається в бухгалтерському обліку одночасно з визнанням виручки, тобто вона демонструє виконання принципу відповідності доходів і витрат у процесі формування фінансового результату. Це означає, що якщо той чи інший вид діяльності визнано підприємством як операційна діяльність, а отримані доходи від такої діяльності класифіковані як виручка, то і витрати, здійснення яких пов'язано з цією діяльністю, повинні бути представлені в складі собівартості.

Для торговельної діяльності собівартість товарів визначається на етапі I діяльності підприємства в процесі придбання необхідних для ведення діяльності ресурсів. При віднесенні собівартості реалізованих товарів у витрати ніяких значимих для визначення податкового потенціалу показників – податкових зобов'язань і/або податкового кредиту не виникає.

Для виробничих підприємств собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг), являючись сумою витрат на її виробництво, визначається на етапі II діяльності підприємства – «Процес виробництва продукції (робіт, послуг)» і

залежить від прийнятої на підприємстві системи обліку витрат. При списанні у витрати собівартості реалізованої готової продукції (робіт, послуг), так само як і при продажу товарів, ніяких значимих для визначення податкового потенціалу показників – податкових зобов'язань і/або податкового кредиту не виникає. Останнє пояснюється тим, що собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат. В свою чергу виробнича собівартість продукції (робіт, послуг) складається з прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат, змінних загальновиробничих витрат та постійних розподілених загальновиробничих витрат. При цьому виробнича собівартість зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується та вартість супутньої продукції з одиниці можливого її використання, що використовується на самому підприємстві.

Успішна діяльність будь-якого підприємства залежить від створення певних умов, що вимагають додаткових витрат, які тільки опосередковано пов'язані з обсягом отриманих доходів. Однак ці витрати, повинні визнаватися як витрати при формуванні фінансового результату, що вимагає застосування визначених методів (підходів) до їхнього розподілу за відповідними звітними періодами. Такими витратами визнаються витрати, які не включаються до собівартості реалізованої продукції та поділяються на: адміністративні витрати; витрати на збут; інші витрати операційної діяльності; фінансові витрати; втрати від участі в капіталі.

До адміністративних витрат відносяться витрати на управління підприємством: «загальні корпоративні витрати (організаційні витрати, представницькі витрати тощо); витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством та іншого адміністративного персоналу; витрати на утримання основних засобів та необоротних активів адміністративного призначення (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона тощо); винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, з оцінки майна тощо);

витрати на зв'язок (поштові, телеграфні, телефонні, телекс, факс тощо); витрати на вирішення судових спорів; податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів та обов'язкових платежів, що включаються до виробничої собівартості продукції, робіт, послуг); плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків; інші витрати адміністративного призначення» [16].

Наприклад, результати діяльності торговельного підприємства залежать від місця розташування торговельних приміщень, тому плата за оренду торговельного приміщення, тільки опосередковано впливаючи на обсяги отриманого доходу, буде визнаватися у якості витрат при формуванні фінансового результату. Взаємозв'язок же між доходом і витратами на орендну плату буде визначатися через загальну характеристику – тривалість звітного періоду, протягом якого виникли отримані доходи і здійснені витрати на оренду.

До витрат на збут включаються витрати, пов'язані із збутом продукції, товарів, робіт, послуг, а саме: «витрати на рекламу, передпродажну підготовку; витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом; витрати на утримання необоротних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг (оперативна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона); витрати на транспортування, транспортно-експедиційні та інші послуги; інші витрати, пов'язані зі збутом» [16].

Тобто, до витрат на збут відносяться витрати, що виникають у процесі «просування товарів (продукції, робіт, послуг) на ринок».

Щомісяця адміністративні витрати і витрати на збут виникають як у результаті споживання придбаних раніше (на етапі I діяльності підприємства) економічних ресурсів – матеріальних витрат, використання основних засобів тощо, так і у вигляді придбаних й відразу спожитих послуг сторонніх підприємств і організацій – постачальників, у вигляді витрат по заробітній платі за поточний місяць. Споживання послуг постачальників для комерційних і управлінських потреб призводить до виникнення податкового кредиту з ПДВ.

Витрати на заробітну плату, які включаються до складу адміністративних витрат і витрат на збут, щомісяця призводять до виникнення зобов'язань

підприємства як платника єдиного соціального внеску. Крім того, у підприємства щомісяця виникають зобов'язання податкового агента з податку на доходи фізичних осіб з доходів, нарахованих (і/або виплачених) на користь фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємством і які входять до складу працівників адміністративного персоналу або працівників, зайнятих збутовою діяльністю та зобов'язань із сплати військового збору.

До інших витрат операційної діяльності включаються: «витрати на дослідження та розробки; собівартість реалізованої іноземної валюти; собівартість реалізованих виробничих запасів; сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів; втрати від операційної курсової різниці; втрати від знецінення запасів; нестачі та втрати від псування цінностей; визнані штрафи, пені та неустойки; витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення; інші витрати операційної діяльності» [16].

«До фінансових витрат відносяться витрати на відсотки (за користування отриманими кредитами, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу» [16].

Інші витрати включають «витрати, які виникають під час діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією продукції, робіт, послуг. До таких витрат належать: собівартість реалізованих фінансових інвестицій (балансова вартість та витрати, пов'язані з реалізацією фінансових інвестицій); собівартість реалізованих необоротних активів (залишкова вартість та втрати, пов'язані з реалізацією необоротних активів); собівартість реалізованих майнових комплексів; втрати від неопераційних курсових різниць; сума уцінки необоротних активів і фінансових інвестицій; витрати на ліквідацію необоротних активів (розбирання, демонтаж тощо); залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів; інші витрати звичайної діяльності» [16].

Такі доходи і витрати не мають прямого відношення до основної діяльності підприємства і обліковуються відокремлено від доходів і витрат, пов'язаних зі операційною діяльністю.

У відношенні інших доходів і витрат дія принципу відповідності обмежена, оскільки зазвичай відсутній взаємозв'язок між сумами цих доходів і витратами звітного періоду. Виключення складають тільки деякі інші доходи і витрати, що виникли, наприклад, при продажу або наданні в користування власних активів підприємства, оскільки в бухгалтерському обліку відображають і доходи, і витрати, які виникли в результаті одних і тих же операцій, що вимагає дотримання принципу відповідності.

Інші доходи, що виникли в результаті реалізації власних активів або послуг (робіт), які не відносяться до операційної діяльності підприємства, призводять до виникнення зобов'язань з ПДВ (акцизів).

З огляду на різноманітний склад інших витрат, останні можуть стати причиною виникнення значимих для формування податкового потенціалу показників – зобов'язань платника податків та зобов'язань податкового агента, якщо до складу інших витрат увійдуть відповідні витрати на заробітну плату, спожиті послуги сторонніх підприємств та організацій.

Наслідком порівняння доходів і витрат звітного періоду є фінансовий результат, що приводить до виникнення зобов'язань платника податків з податку на прибуток.

Інформація про податкові зобов'язання підприємства як платника податків, податкові зобов'язання податкового агента, а також про підстави для їх виникнення в господарській діяльності підприємства на етапі формування фінансових результатів узагальнена в табл. 1.3.

Аналіз господарської діяльності підприємства дозволяє, за умови її розподілу на три етапи, відповідно до формули кругообігу капіталу, встановити підстави для виникнення податкових зобов'язань і податкового кредиту. У відношенні кожного етапу діяльності підприємства нами було сформовано його податкове поле в умовах використання загальної системи оподаткування з

визначеним переліком показників, значимих для податкового потенціалу, і причин, що призводять до їхньої появи.

Таблиця 1.3

Узагальнення інформації про показники, які впливають на величину податкового потенціалу підприємства, що виникають на етапі формування фінансових результатів

Податкові платежі ^а	Показник, який впливає на податковий потенціал ^а	Підстава виникнення показника ^а	Оцінка податкової бази для розрахунку показника ^а
1 ^а	2 ^а	3 ^а	4 ^а
Акцизний податок ^а	Зобов'язання платника податку ^а	Операції з реалізації ^а	Обсяг реалізованих товарів (продукції) у натуральних показниках ^а
ПДВ ^а	Зобов'язання платника податку ^а	Операції з реалізації ^а	Ціна реалізації (відпускна ціна) без ПДВ ^а
Єдиний соціальний внесок ^а	Зобов'язання платника податку ^а	Нарахування витрат на оплату праці ^а	Сума витрат на оплату праці ^а
Податок з доходів фізичних осіб ^б Військовий збір ^а	Зобов'язання податкового агента ^а	Розрахунки працівниками заробітної плати ^а	Сума доходів нарахованих на користь фізичних осіб ^а
Податок на прибуток підприємств ^а	Зобов'язання платника податку ^а	Наявність оподатковуваного прибутку ^а	Величина оподатковуваного прибутку ^а

Структура загального податкового поля підприємства, за умови використання загальної системи оподаткування, наведена у табл. 1.4. Для кожного підприємства підсумком аналізу повинно стати створення власного «унікального» податкового поля, яке характеризує податковий потенціал та враховує особливості його господарської діяльності й включає тільки ті податкові платежі в бюджет, обов'язки по сплаті яких виникають у цього підприємства. Діяльність кожного підприємства відрізняється переліком специфічних господарських операцій і структурою активів, які відповідають такій діяльності, що впливає на підстави для виникнення податкових зобов'язань.

Структура загального податкового поля підприємства, яке визначає базові передумови формування податкового потенціалу

Група показників	Назва податкових платежів	Етапи діяльності підприємства	Підстави виникнення
1	2	3	4
Податкові зобов'язання платника податків	ПДВ	Етап I «Придбання ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності»	Витрати на будівництво для власних потреб
		Етап III «Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг) і формування фінансового результату»	Операції з реалізації
Податкові зобов'язання платника податків	Акцизний податок	Етап III «Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг) і формування фінансового результату»	Операції з реалізації
Податкові зобов'язання платника податків	Податок на майно	Етап I «Придбання ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності»	Володіння майном
Податкові зобов'язання платника податків	Єдиний соціальний внесок	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Витрати на оплату праці у виробництві
		Етап III «Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг) і формування фінансового результату»	Витрати на оплату праці в складі адміністративних витрат
			Витрати на оплату праці в складі витрат на збут
			Витрати на оплату праці в складі інших витрат
Податкові зобов'язання платника податків	Екологічний податок	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Викиди забруднюючих речовин в атмосферу
Податкові зобов'язання податкового агента		Етап III «Реалізація продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату»	Володіння паливними ресурсами
Податкові зобов'язання платника податків	Рентна плата	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Видобуток, користування природними ресурсами, надрами
Податкові зобов'язання платника податків	Податок на прибуток	Етап III «Реалізація продукції (товарів, робіт, послуг) і формування фінансового результату»	Наявність оподаткованого прибутку

Податкові зобов'язання податкового агента	Податок з доходів фізичних осіб Військовий збір	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Розрахунки з працівниками
		Етап III «Реалізація продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату»	
Податковий кредит	ПДВ	Етап I «Придбання ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності»	Операції з придбання активів
		Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Операції з придбання виробничих робіт (послуг)

В результаті аналізу господарської діяльності підприємства виявляються підстави і причини виникнення його податкових зобов'язань. Однак величина кожного з цих показників розраховується відповідно до норм податкового законодавства. Річну суму податкових зобов'язань, яка виступає основним орієнтовним показником при формуванні податкового потенціалу, можна одержати, знаючи періодичність виникнення податкових зобов'язань протягом календарного року, що залежить від тривалості податкового періоду і наявності звітних періодів. Крім того, характеристика періодичності нарахування зобов'язань пов'язана з термінами сплати податкових платежів у бюджет і необхідна для оцінки їхнього впливу на грошові потоки.

1.3. Методика оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання

Оцінка податкового потенціалу суб'єктів господарювання та прийняття відповідних управлінських рішень здійснюється на основі результатів аналізу діяльності підприємств.

Аналіз є загальним методом дослідження та пізнання економічних процесів. Оцінка податкового потенціалу провадиться через потребу прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Тобто аналіз є функцією системи управління. Його об'єктом є вся господарська діяльність підприємства.

Особлива роль оцінки податкового потенціалу полягає у визначенні резервів підвищення ефективності фінансової діяльності. За його результатами розробляються шляхи більш економного використання коштів. При цьому використовують оперативний, поточний та перспективний аналізи.

За методикою вивчення об'єктів аналіз податкового потенціалу розрізняють як порівняльний, факторний, маржинальний, економіко-математичний. Враховуючи те, що будь-який процес управління спрямований на досягнення найвищого результату від діяльності, центральною функцією аналізу та оцінки податкового потенціалу і його основним завданням є пошук резервів підвищення ефективності фінансової діяльності суб'єктів господарювання та розробка рекомендацій щодо використання цих резервів.

Основними принципами аналізу і оцінки податкового потенціалу є: державний підхід, науковість, об'єктивність, системність та комплексність, оперативність, дієвість, ефективність. Він повинен базуватися на комплексі показників, сформованих на принципах системного підходу. Системний підхід – це напрям у методології дослідження. Він базується на вивченні об'єктів як складних систем, які складаються з окремих елементів з численними внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Системний підхід дозволяє глибоко вивчити об'єкт, отримати більш повну уяву про нього, виявити причинно-наслідкові зв'язки між окремими частинами цього об'єкта. Головними особливостями системного підходу є динамічність, взаємодія, взаємозалежність, взаємозв'язок елементів системи, комплексність, цілісність, підпорядкованість, виділення провідної ланки.

Необхідність застосування такого підходу диктується тим, що будь-який виробничий підрозділ є об'єктом, якому властиві риси системи, побудованої за законами ієрархічного зв'язку. Вибір показників, що відображають фінансово-господарську діяльність підприємств, їх аналіз також повинен провадитися з позицій системного підходу. Вивчення кожного показника у взаємозв'язку з іншими дозволяє виявити чинники, що впливають на його зміну, і кількісно виміряти залежність між факторами.

Аналіз і оцінка податкового потенціалу проводиться з використанням таких прийомів і способів: традиційних (порівняння, графічний, балансовий, середніх та

відносних величин, групування, табличний); детермінованого факторного аналізу (ланцюгові підстановки, абсолютні та відносні різниці, індекси, інтегральні методи, пропорційне ділення); оптимізації показників (економіко-математичні методи, програмування та ін.).

Вибір способів проведення аналізу залежить від його мети та масштабів, об'єкта дослідження, наявності технічних засобів для розрахунків і т. ін.

Аналіз – це проміжна ланка між збором інформації та безпосереднім прийняттям управлінських рішень. Саме тому ефективність аналізу багато в чому залежить від обсягу та якості інформації, що використовується при його проведенні. Відібрані матеріали піддаються технічній, рахунковій та сутнісній перевірці.

Інформація включає планову, нормативну, облікову та звітну.

До планових джерел інформації належать всі типи планів, які розробляються на підприємстві (перспективні, поточні, оперативні і т. д.). До нормативних джерел належать доведені підприємству вищими організаціями норми витрат, розцінки, тарифні ставки, норми виробітку, законодавчо встановлені норми амортизаційних відрахувань, ставки податків, дані технічних паспортів, проектно-кошторисних документів.

Облікові джерела інформації – це всі дані, які містяться в документах бухгалтерського, оперативного, статистичного та податкового обліку. Провідна роль в інформаційному забезпеченні аналізу та оцінки податкового потенціалу належить бухгалтерському та податковому обліку.

До звітних джерел інформації належить бухгалтерська, статистична та податкова звітність. Вона забезпечує аналіз узагальненими даними про результати фінансово-господарської діяльності підприємства за визначений період часу.

Використовують також позаоблікові джерела інформації, які включають до свого складу:

- обов'язкові для використання у господарській діяльності підприємства офіційні документи (закони, укази, постанови, накази вищих органів, акти ревізій і перевірок і т. ін.);

- документи господарсько-правового характеру (договори, угоди, рішення судових органів, рекламації та претензії);
- рішення зборів акціонерів, засновників, трудового колективу;
- технічна і технологічна документація;
- матеріали спеціальних досліджень окремих операцій (хронометраж, фотографія і тощо);
- дані соціологічних опитувань та анкетування, усна інформація, отримана від членів колективу.

Вся інформація, що використовується при аналізі і оцінці податкового потенціалу, повинна відповідати потребам аналізу, об'єктивно відображати досліджувані явища та об'єкти, бути оперативною, єдиною, раціональною.

Аналіз питань визначення ступеня впливу податків на підприємство нерідко характеризується відстороненістю досліджень від галузевої специфіки оподаткування. Тобто має місце певна виробнича «знеособленість» податкових сум, які стягуються з підприємства. Тому виникла потреба в створенні методів розрахунку й аналізу оцінки податкового потенціалу підприємства, що враховує його виробничі особливості, які б дозволили проводити також порівняльний аналіз впливу змін у податковому і господарському законодавстві на оподаткування підприємства.

Оцінка податкового потенціалу підприємства ґрунтується на як на методиці аналізу фінансово-економічного стану підприємства, так і на методиці податкового аналізу (рис. 1.8.).

Аналіз фінансово-економічного стану підприємства доцільно проводити на підставі критеріїв, які виступають визначальними факторами формування податкового потенціалу. Тобто методика аналізу фінансово-економічного стану підприємства з метою оцінки його податкового потенціалу включає:

- оцінку рівня витрат суб'єктів господарювання (аналіз загальної суми витрат на виробництво товарної продукції, витрат на 1 грн. товарної продукції, собівартості порівняної продукції, аналіз витрат на сировину і матеріали, аналіз витрат на оплату праці, визначення резервів скорочення витрат та їхнього впливу на податковий потенціал);

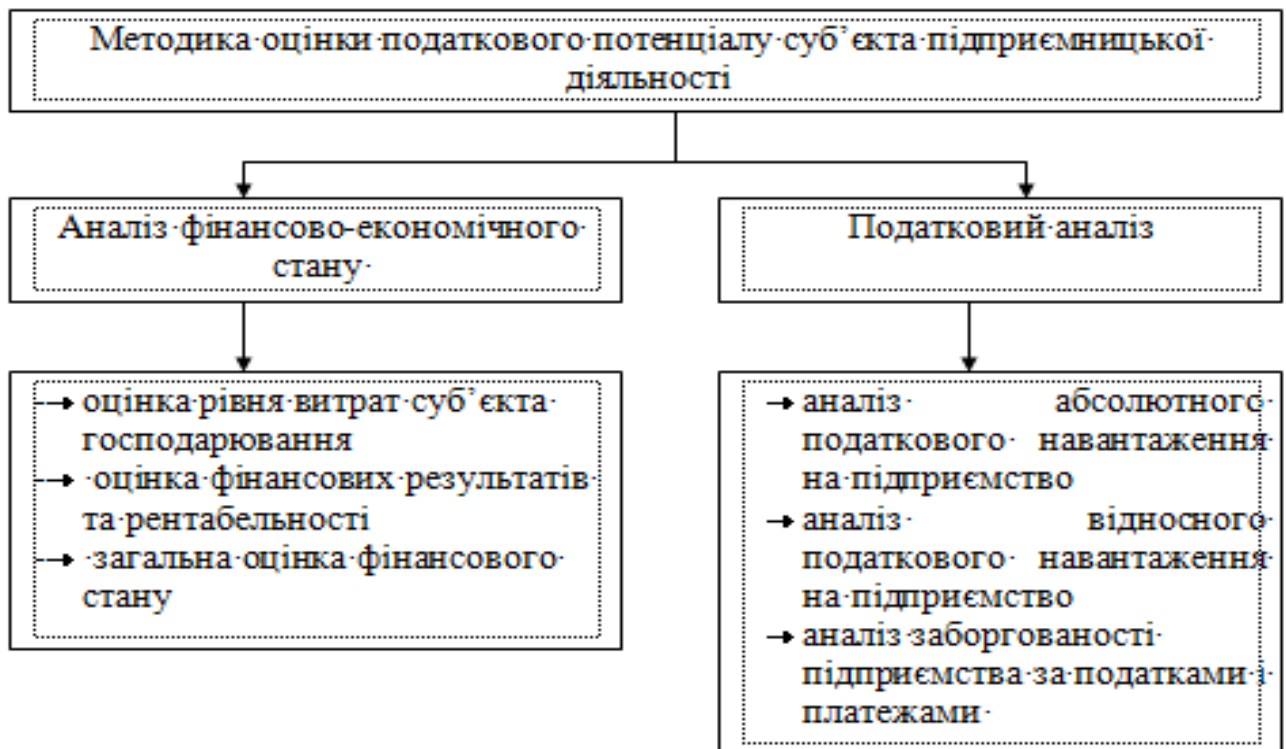

Рис. 1.8. Методика оцінки податкового потенціалу підприємства.

- оцінку фінансових результатів та рентабельності (аналіз обсягів реалізації продукції, аналіз прибутків підприємства, аналіз рентабельності);
- загальну оцінку фінансового стану (аналіз майна та джерел його фінансування, аналіз використання капіталу, аналіз виробничо-фінансового левериджу, аналіз платоспроможності і кредитоспроможності, оцінка запасу фінансової стійкості підприємства).

Собівартість продукції є одним з основних якісних показників, що відображає ефективність використання усіх видів ресурсів у виробництві.

Згідно з діючим законодавством, собівартість не використовується при розрахунку податків. До складу витрат включаються затрати на закупівлю ресурсів, але обсяги такої закупівлі визначаються потребами виробництва. Тому собівартість, як показник витрат на виробництво, таким чином непрямо впливає на суми сплачуваних податків. При скороченні собівартості скорочуються і обсяги закупівлі ресурсів, а значить – скорочуються і витрати діяльності, які мають прямий вплив на оподаткування. Крім того, скорочення собівартості при

незмінних цінах означає підвищення прибутковості. Останній факт справляє вплив на податковий потенціал як на здатність своєчасно та повністю виконувати свої податкові зобов'язання перед державою.

Аналіз собівартості продукції включає сукупність економічних розрахунків, пов'язаних з оцінкою правильності нормування, раціональності та економності витрат усіх видів ресурсів, виявленням непродуктивних втрат, розробкою основних напрямів мобілізації внутрішніх резервів виробництва.

Для вибору основних напрямів проведення заходів щодо скорочення витрат на виробництво важливим є вивчення зміни їх окремих елементів (витрат на сировину та матеріали за вирахуванням відходів; витрат на закупні вироби, напівфабрикати, роботи та послуги виробничого характеру; витрат на допоміжні матеріали; витрат на паливо та енергію; витрат на заробітну плату (основну і додаткову); відрахувань на соціальні заходи; амортизації основних фондів; інших витрат). Зміна витрат за названими елементами розраховується способом порівняння з планом та за декілька минулих періодів. А вплив окремих чинників на рівень витрат досліджують з використанням методики факторного аналізу.

У процесі дослідження фінансово-економічного стану підприємства необхідно також вивчити зміну обсягів реалізації продукції. Від неї залежать і фінансові результати, і розміри зобов'язань підприємств з непрямих податків.

Оцінка фінансових результатів діяльності підприємства здійснюється шляхом детального вивчення кожної складової чистих доходів від реалізації, валового прибутку, фінансових результатів від операційної діяльності, фінансових результатів від звичайної діяльності та чистого прибутку.

Проаналізувавши таким чином зміну прибутку та його динаміку, можна зробити висновки про основне джерело фінансування виконання податкових зобов'язань. При цьому, необхідно розрахувати питому вагу податків у прибутках та її зміну. За аналогією з іншими розрахунками, способом ланцюгових підстановок можна встановити: як на останній показник вплинула зміна прибутків та зміна податків. Адже відомо, що при скороченні прибутковості навіть незмінні податки стають більш обтяжливими. Детально слід з'ясувати причини скорочення прибутковості (для чого використовують аналіз рентабельності).

Далі під час розрахунків досліджують вплив прямих податків на динаміку прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства. Необхідно розрахувати темпи приросту балансового прибутку (Тбп), прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства (Тпр), та податків, сплачених із прибутку (Тп). Якщо $Тбп > Тпр$ і при цьому Тп зростає, то це дає підстави зробити висновок про зростання податкового тиску на підприємство. Коли це сталося не в результаті змін у податковому законодавстві, аналітик повинен розробити рекомендації щодо оптимізації внутрішньої фінансово-податкової політики підприємства, у тому числі і за рахунок використання методів «легального ухилення від оподаткування».

Фінансовий стан – це здатність підприємства профінансувати свою діяльність. Висновки про фінансовий стан зазвичай роблять на основі забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, доцільності їх розміщення та ефективності використання.

У зв'язку з тим, що виконання податкових зобов'язань є частиною процесу фінансування, останні можуть бути успішно проведені лише за умови нормального фінансового стану підприємства, тобто за умови достатності фінансових ресурсів. Хоча необхідно підкреслити, що при ускладненому фінансовому стані не завжди не виконуються податкові зобов'язання. Це пов'язано з тим, що податкові платежі є першочерговими і тому найперші отримані кошти спрямовуються саме на них. При цьому, інші зобов'язання можуть бути відкладені. Але така ситуація, як правило, продовжується нетривалий період. Кредитори підприємства можуть ініціювати справу про банкрутство. Після настання майнової відповідальності в результаті банкрутства, підприємство втрачає і свій податковий потенціал. Якщо ж підприємство має заборгованість за податками, то воно несе майнову відповідальність перед державою.

Враховуючи сказане, а також те, що податки можуть сплачуватися з відстрочкою, на кожному підприємстві існує необхідність дослідження його фінансового стану, платоспроможності та кредитоспроможності. Через ці загальні

показники можна зробити висновок про подальшу можливість виконувати податкові зобов'язання.

Можна розрахувати питому вагу найближчих податкових зобов'язань підприємства у його активах. Якщо цей показник дорівнює 1, то підприємство є повним банкрутом, оскільки його активів вистачає лише для покриття зобов'язань перед державою, а всі інші платежі залишаються невиконаними. Якщо цей показник менший 1, то необхідно проаналізувати стан балансу, щоб зробити загальні висновки про платоспроможність підприємства у подальших періодах. Якщо ж цей показник більший 1, то майна підприємства не вистачає навіть для покриття податкових зобов'язань. У такому випадку виникає кримінальна відповідальність.

Велике значення в оцінці податкового потенціалу підприємства має перспективний аналіз, так як підприємству важливо знати, які варіанти діяльності можливі у майбутньому і можливі результати цієї діяльності. Саме тому значна увага приділяється прогнозуванню майбутніх обсягів продажу, які забезпечать беззбиткове функціонування підприємства.

Але це питання має надзвичайно велике значення і для оподаткування, адже від обсягів продажу залежить сплата непрямих податків, а від рівнів беззбитковості та прибутковості залежить сплата прямих податків. Тому, прогножуючи обсяг продажу, можна зробити висновки про майбутній фінансовий стан суб'єкта господарювання та про його здатність сплачувати встановлені податки у визначених розмірах.

Для прогнозування обсягів продажу, перш за все, необхідно правильно обґрунтувати виробничу потужність підприємства та з'ясувати, при яких обсягах випуску виробництво буде рентабельним, а при яких воно не буде приносити прибутку. З цією метою розраховують:

- 1) беззбитковий обсяг продажу, який забезпечує повне відшкодування постійних витрат підприємства;
- 2) обсяг продажу, який гарантує підприємству необхідну суму прибутку;
- 3) зону безпеки підприємства або запас фінансової стійкості.

Для визначення цих показників можна використовувати як графічні, так і аналітичні методи. При визначенні беззбиткового обсягу продажу та зони безпеки підприємства найбільш зручним є аналітичний метод. При цьому використовується ряд показників маржинального аналізу:

1) маржинальний дохід. Може бути визначений різними способами:

а) постійні витрати + прибутки;

б) виручка від реалізації – змінні витрати;

2) точка критичного обсягу продажу в грошовому відношенні:

а) $(\text{виручка} \times \text{постійні витрати}) / \text{маржинальний дохід}$;

б) $\text{постійні витрати} / \text{питома вага маржинального доходу у виручці від реалізації}$;

3) беззбитковий обсяг продажу у натуральних одиницях:

$\text{Тб} = \text{кількість проданої продукції в натуральних одиницях} \times \text{постійні витрати} / \text{маржинальний дохід}$.

Для визначення точки критичного продажу можна також використати показник ставки маржинального доходу в ціні за одиницю продукції: $(\text{сума маржинального доходу} / \text{кількість реалізованої продукції в натуральних одиницях})$.

Розраховують також точку критичного обсягу реалізації у відсотках до максимального обсягу. При цьому максимальний обсяг береться за 100 %: $\text{Т} = (\text{постійні витрати} / \text{маржинальний дохід}) \times 100 \%$.

Ставка маржинального доходу також може бути визначена як різниця між ціною одиниці продукції та змінними витратами на одиницю продукції (питомими змінними витратами). Враховуючи це, точка критичного обсягу продажу може бути розрахована також за формулою:

$\text{Т} = \text{постійні витрати} / (\text{ціна одиниці продукції} - \text{питомі змінні витрати})$.

Визначити обсяг реалізації продукції, при якому буде отримано задану суму прибутку, за формулою: $(\text{постійні витрати} + \text{прибуток}) / (\text{ціна одиниці продукції} - \text{питомі змінні витрати})$.

У випадку випуску багатомономенклатурної продукції розраховують суму виручки, яка забезпечить задану суму прибутку, таким чином: $((\text{постійні витрати} + \text{прибуток}) / \text{питома вага маржинального доходу у виручці від реалізації})$.

Зона безпеки підприємства визначається таким чином: $(\text{Виручка} - T_6) / \text{Виручка}$.

Ця величина показує різницю між фактичним та критичним обсягами продажу.

Оскільки за такими розрахунками можна визначити майбутні обсяги продажу і прибутки, то, застосувавши діючі ставки податків, можна з'ясувати, які кошти підприємство повинне сплатити в бюджет за результатами діяльності. Але такий прогноз ще не дає змоги визначити, чи дозволяє фінансовий стан підприємства вчасно розрахуватися. Зате власники та адміністрація отримують потрібну інформацію для подальшого співставлення з фінансовими можливостями підприємства.

Методика податкового аналізу діяльності підприємств складається з трьох основних етапів (табл. 1.5.): «1. аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство; 2. аналіз відносного податкового навантаження на підприємство; 3. аналіз заборгованості підприємства за податками і платежами» [3].

Аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство ґрунтується на проведенні порівняльного податкового аналізу. В процесі дослідження динаміки сум податків і зборів за досліджуваний період часу розраховуються ланцюгові і базисні темпи приросту платежів за кожною позицією, виявляються ті податки, у динаміці яких відбулися найбільш значимі зміни. Попередньо визначаються причини, які викликали такі зміни.

В процесі визначення структури сум податків і зборів за кожний рік досліджуваного періоду виявляються платежі, які мають найбільшу питому вагу в загальній сукупності податків, дається характеристика змін, що відбулися за період у співвідношеннях питомої ваги податків. Попередньо визначаються причини зміни динаміки податкової структури.

Факторний аналіз динаміки і структури податкових платежів передбачає виявлення факторів, під впливом яких відбулися найбільш значимі зміни в

динаміці і структурі податків і зборів, які сплачуються досліджуванім підприємством.

Таблиця 1.5.

Основні етапи проведення податкового аналізу

Етап-1 Аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство	1.1. Динаміка податків і зборів, які сплачуються підприємством за досліджуваний період
	1.2. Структура податків і зборів, які сплачуються підприємством за досліджуваний період
	1.3. Факторний аналіз динаміки і структури податкових платежів
Етап-2 Аналіз відносного податкового навантаження на підприємство	2.1. Аналіз структури загального податкового навантаження на підприємство
	2.2. Аналіз загальних аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження
	2.3. Аналіз аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження, специфічних для конкретних галузей економіки
Етап-3 Аналіз заборгованості підприємства за податками і платежами	3.1. Аналіз динаміки заборгованості підприємства за податками і зборами
	3.2. Аналіз структури заборгованості підприємства за податками і зборами
	3.3. Аналіз співвідношення суми податкової заборгованості та суми податків і зборів, які сплачуються підприємством
	3.4. Факторний аналіз податкової заборгованості підприємства

Українське податкове і господарське законодавство характеризується наявністю постійних змін. Крім того, за аналізований проміжок часу могли відбутися істотні зміни й у структурі самого підприємства (як об'єкта дослідження). Таким чином, не всі показники можуть бути співставними (порівняними) за окремими роками, які підлягають дослідженню, а тому ускладнюється застосування детермінованих методів аналізу. Сукупність факторів впливу досить значна і включає показники як економічного так і технологічного характеру. Проведення факторного аналізу вимагає від аналітика знань у суміжних областях: у податковому і господарському праві, у виробничій технології.

Однак величина абсолютного податкового навантаження на підприємство не дає повного, завершеного уявлення про ступінь впливу сукупності податків і зборів на результати діяльності підприємства.

Відносне податкове навантаження являє собою не тільки кількісну, але і якісну характеристику впливу податкової системи на суб'єкт господарювання. Однак, враховуючи, що податки і збори відрізняються між собою за ознаками об'єкта оподаткування і джерел сплати, то при визначенні рівня відносного податкового навантаження були враховані ці відмінності і введена система розрахункових відносних показників - аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження на різні показники діяльності підприємства. Вони розраховуються й аналізуються на другому етапі методики податкового аналізу. Ці коефіцієнти характеризують ступінь податкового тиску на основні фінансово-економічні показники суб'єкта господарювання: виручку від реалізації продукції, валовий і чистий прибуток, витрати виробництва і обігу.

Аналіз структури загального податкового навантаження на підприємство передбачає розрахунок структури податків і зборів, які сплачуються підприємством та згруповані за критерієм джерел сплати податку:

- непрямі податки: ПДВ, акцизний податок, мито;
- податки і збори, які включаються до витрат виробництва і обігу;
- податки і збори, які сплачуються за рахунок прибутку;
- податок на прибуток підприємства.

Аналіз загальних аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження передбачає розрахунок:

1. Коефіцієнтів податкового навантаження на виручку від реалізації. Вони розраховуються почерговим діленням на величину виручки від реалізації продукції (брutto і нетто) таких показників як: суми всіх непрямих податків і зборів, суми всіх прямих податків і зборів, податку на прибуток підприємств. Ці коефіцієнти характеризують ступінь впливу на виручку відповідно непрямого оподаткування, прямого оподаткування, прибуткового оподаткування.

2. Коефіцієнтів податкового навантаження на показники прибутку. Ці коефіцієнти характеризують рівень впливу оподаткування податком на прибуток

підприємства. Вони включають наступні співвідношення: відношення податку на прибуток до величини валового прибутку; відношення суми податків і зборів, які сплачуються з фінансового результату до валового прибутку; відношення суми податку на прибуток до величини чистого прибутку.

3. Коефіцієнтів податкового навантаження на величину витрат виробництва та обігу. Ці коефіцієнти розраховуються співвідношенням сум податків і зборів, які включаються в собівартість продукції, до величини собівартості (табл. 1.6).

Всі отримані аналітичні коефіцієнти зводяться в таблицю й аналізуються по роках. Дані коефіцієнти представляють собою стійкі кількісні характеристики, динаміка яких дозволяє зробити висновки про тенденції, які склалися в системі оподаткування підприємства і про рівень її впливу на об'єкт дослідження за аналізований період.

Таблиця 1.6.

Аналітичні коефіцієнти податкового навантаження на окремі показники діяльності підприємства

1. Коефіцієнти податкового навантаження на виручку від реалізації	Відношення суми всіх непрямих податків і зборів до виручки від реалізації
	Відношення суми всіх прямих податків і зборів до виручки від реалізації
	Відношення суми податку на прибуток до виручки від реалізації
2. Коефіцієнти податкового навантаження на показники прибутку	Відношення податку на прибуток до величини валового прибутку
	Відношення суми податків і зборів, які сплачуються з фінансового результату до валового прибутку
	Відношення суми податку на прибуток до величини чистого прибутку
3. Коефіцієнти податкового навантаження на величину витрат виробництва та обігу	Відношення сум податків і зборів, що включаються в собівартість продукції, до величини собівартості

Наступним етапом податкового аналізу є аналіз заборгованості підприємства за податковими платежами у бюджет і структура цієї заборгованості по рокам. Далі розраховуються співвідношення сум наявної податкової заборгованості підприємства до загальної суми податків і обов'язкових платежів по рокам досліджуваного періоду, а також за тими видами платежів, по яким утворилася найбільша заборгованість (ПДВ, податок на прибуток, акцизи тощо).

Тенденції, виявлені в динаміці і структурі податкової заборгованості за окремими податками і зборами, і в співвідношеннях до сум платежів, дозволяють вирішити наступні задачі:

- визначити податки, за якими утворилася найбільша заборгованість;
- виділити в межах досліджуваного періоду роки, у які підприємство не мало можливості розрахуватися з держбюджетом і позабюджетними фондами по обов'язковим платежам;
- визначити ті види податкових платежів, які є найбільш обтяжливими для суб'єкта господарювання;
- за результатами аналізу визначити можливі фактори або причини, які викликали виникнення заборгованості за податковими платежами;
- використовуючи дані бухгалтерської і фінансової звітності діяльності підприємства, встановити причини порушень податкової дисципліни, тобто провести факторний аналіз заборгованості.

Така методика податкового аналізу дозволяє провести комплексний аналіз сукупності податкових платежів, які сплачуються конкретним підприємством у різні роки, виявити найбільш значимі фактори, що викликають зміни в динаміці і структурі податкового поля та впливають на податковий потенціал підприємства.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-методичних підходів щодо формування та оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання дає можливість зробити наступні висновки:

1. Податковий потенціал підприємства це сукупний обсяг реальної величини ресурсів, які формують цільову величину бази оподаткування в розрізі сплачуваних підприємством податкових платежів та якого має дотримуватися підприємство з метою створення доданої вартості.

2. На формування і величину податкового потенціалу підприємства впливає ряд факторів, які можуть бути внутрішніми і зовнішніми. До внутрішніх факторів,

які формують та впливають на податковий потенціал відносяться: стан і структура техніко-технологічних ресурсів, стан і структура трудових ресурсів, наявність фінансових ресурсів, рівень організаційно-управлінської та інноваційної діяльності. Зовнішні фактори характеризуються економічним розвитком країни і регіону, податковою та бюджетною політикою країни, інноваційним та інвестиційним кліматом, податковим адмініструванням, частотою зміни податкового законодавства, рівнем податкового навантаження, рівнем тіньової економіки, розвитком зовнішньоекономічної діяльності, рівнем інфляції тощо.

3. На формування податкового потенціалу підприємства впливає циклічний характер його діяльності, представлений у вигляді трьох послідовних етапів: етап I «Придбання необхідних ресурсів для здійснення діяльності»; етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»; етап III «Реалізація продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату».

4. Поділ господарської діяльності на три послідовних етапи дозволяє побачити процес виникнення в підприємства об'єктів, що призводять до появи в обліку відповідних значимих для розрахунку податкового потенціалу показників (формується податкове поле, на якому проектується два взаємозалежних ряди – об'єкти оподаткування і суми нарахованих податкових платежів на фоні дотримання графіка їх нарахування, на якому наочно простежується їх взаємозв'язок).

5. Оцінка податкового потенціалу підприємства здійснюється з використанням методики аналізу фінансово-економічного стану підприємства (оцінка рівня витрат суб'єктів господарювання; оцінка фінансових результатів та рентабельності; загальна оцінка фінансового стану) та податкового аналізу (аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство; аналіз відносного податкового навантаження на підприємство; аналіз заборгованості підприємства за податками і платежами).

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ТОВ «КОНДИТЕРСЬКА ФАБРИКА «СХІДНІ ЛАСОЩІ»)

2.1. Організаційно - економічна характеристика ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

Товариство з обмеженою відповідальністю «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» було створено в 2006 році. ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» провадить свою діяльність у відповідності до Закону України «Про господарські товариства», Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших нормативних актів України та положень Статуту (додаток А).

Товариство є юридичною особою, має самостійний баланс, поточні та інші рахунки в банках, печатку та кутовий штамп зі своїм найменуванням, а також власний фірмовий знак. Товариство володіє, користується та розпоряджається належним йому на праві власності майном, може від свого імені набувати майнові та особисті немайнові права, нести обов'язки, бути позивачем, відповідачем та третьою особою в судах України та за кордоном.

ТОВ «Східні солодощі» знаходиться за адресою: 25014, Кіровоградська обл., місто Кропивницький, Вул. Руслана Слободянюка, будинок 215.

Товариство є власником: майна, переданого йому засновниками та учасниками у власність як вклад до статутного капіталу; продукції, виробленої Товариством у результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законодавством.

Товариство створюється з метою здійснення підприємницької діяльності для одержання прибутку в інтересах учасників Товариства, максимізації добробуту учасників у вигляді зростання ринкової вартості акцій Товариства, а також отримання учасниками дивідендів.

Основними видами діяльності товариства є:

- виробництво і реалізація кондитерських виробів та інших продуктів харчування;
- виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів (основний);
- інші види перероблення та консервування фруктів і овочів;
- виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання;
- оптова торгівля фруктами й овочами;
- вирощування і придбання сільськогосподарської продукції, її переробка і реалізація;
- створення мережі закладів торгівлі і харчування;
- експедиційно-транспортні послуги по перевезенню вантажів;
- посередницька та комерційна діяльність;
- виробництво товарів народного вжитку;
- зовнішньоекономічна діяльність;
- придбання, перевезення (транспортування), зберігання, використання і знищення (утилізація) прекурсорів;
- здійснення інших видів діяльності, які не заборонено чинним законодавством.

Товариство може здійснювати інші види діяльності, що не суперечать чинному законодавству.

Товариство має право самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність у будь-якій сфері, пов'язаній з предметом його діяльності. При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності Товариство користується повним обсягом прав суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності відповідно до чинного законодавства України.

Окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, Товариство може здійснювати після одержання ним спеціального дозволу (ліцензії). Ліцензування окремих видів діяльності підприємства проводиться в порядку, встановленому чинним законодавством України.

Статутний капітал товариства створений за рахунок внесення учасниками грошових коштів у розмір 4615000 (чотири мільйони шістсот п'ятнадцять тисяч двісті сорок п'ять гривень) гривень.

Кожен із учасників має фіксовану кількість часток, яка визначається в установчому договорі товариства.

На вклади учасників товариства нараховуються та сплачуються дивіденди у розмірі, який визначається вищим органом товариства за підсумками діяльності за рік, пропорційно частці кожного у статутному фонді, або за іншим принципом згідно рішення вищого органу товариства.

Товариство за рішенням загальних зборів має право формувати резервний капітал у розмірі не менше ніж 15 відсотків Статутного капіталу. Резервний капітал формується шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку Товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку Товариства за рік. По досягненні резервним капіталом розміру, обумовленого цим Статутом, подальші відрахування проводяться за рішенням загальних зборів учасників.

Майно товариства складають основні фонди, оборотні кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в балансі.

Органами управління товариством є: загальні збори учасників; наглядова рада; дирекція; ревізійна комісія.

Вищим органом товариства є загальні збори учасників (або їх представників), які скликаються не рідше як два рази на рік.

Збори учасників правомочні приймати рішення з будь-яких питань діяльності товариства.

Винятковою компетенцією Зборів учасників є:

- прийняття рішення про внесення змін і доповнень до Статуту товариства та Установчого Договору;
- прийняття рішень про зміну в необхідних випадках розміру статутного фонду;

- встановлення розміру, форми і порядку внесення учасниками додаткових вкладів у статутний фонд товариства;
- розподіл прибутку і збитків, затвердження річних звітів і бухгалтерських балансів товариства;
- вирішення питання про придбання товариством частки учасника;
- виключення учасника з товариства;
- призначення і звільнення з посади Директора товариства;
- прийняття рішення про ліквідацію товариства чи його реорганізацію тощо.

До компетенції зборів учасників також відносяться:

- визначення основних напрямків діяльності товариства, затвердження його планів і звітів про їхнє виконання;
- затвердження нормативних документів, що визначають відносини у середині товариства;
- визначення структури товариства, затвердження штатного розкладу;
- створення інших органів, необхідних для виконання задач і функцій товариства, обрання і відкликання членів виборчих органів;
- визначення режиму створення і використання фондів;
- питання пов'язані зі створенням і припиненням діяльності дочірніх підприємств, філій і представництв;
- прийняття рішень про придбання та реалізацію основних засобів товариства;
- прийняття рішень про отримання довгострокових кредитів;
- приймання до складу товариства нових учасників тощо.

Збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники, що володіють у сукупності більш як 60% голосів. Кількість голосів учасників розподіляється пропорційно їх внескам у статутний фонд.

Наглядова рада Товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав учасників Товариства, і в межах компетенції, визначеної Статутом та чинним законодавством України, контролює та регулює діяльність виконавчого органу.

Виконавчим органом товариства, який здійснює керівництво його поточною діяльністю, є Директор.

Директор підзвітний зборам учасників товариства та організовує виконання їх рішень. Рішення прийняті зборами учасників, є обов'язковими для виконання директором.

До компетенції директора, відповідно до Статуту (додаток А) відноситься:

- формування поточних планів діяльності Товариства та заходів, необхідних для їх виконання;
- розробка та подання на розгляд трудового колективу Товариства проекту колективного договору, забезпечення виконання Товариством обов'язків, взятих на себе згідно з умовами колективного договору;
- організація ведення бухгалтерського обліку та звітності Товариства, організація документообігу як в самому Товаристві, так і в його відносинах з іншими юридичними та фізичними особами;
- розпорядження майном Товариства, включаючи грошові кошти, з урахуванням обмежень, встановлених цим Статутом та чинним законодавством України;
- вирішення інших питань діяльності Товариства, що необхідні для досягнення цілей діяльності Товариства та забезпечення його нормальної роботи згідно до законодавства України та Статуту.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю директора товариства здійснюється Ревізійною комісією, що утворюється зборами учасників товариства з їх числа, в кількості, передбаченій установчими документами, але не менше 3 осіб. Члени дирекції (директор) не можуть бути членами ревізійної комісії.

Перевірка фінансово-господарської діяльності директора товариства проводиться ревізійною комісією за дорученням зборів, з власної ініціативи або на вимогу учасників товариства. Ревізійна комісія вправі вимагати від посадових осіб товариства подання їм усіх необхідних матеріалів, бухгалтерських чи інших документів та особистих пояснень.

Ревізійна комісія доповідає результати проведених нею перевірок вищому органу товариства.

Ревізійна комісія складає висновок по річних звітах та балансах. Без висновку ревізійної комісії збори учасників товариства не мають права затверджувати баланс товариства.

Ревізійна комісія має право ставити питання про скликання позачергових зборів учасників, якщо виникла загроза суттєвим інтересам товариства або виявлено зловживання посадовими особами товариства.

Основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності товариства є прибуток, який утворюється із виручки від господарської діяльності за вирахуванням матеріальних та прирівняних до них витрат.

Із прибутку сплачуються проценти по кредитах банків, а також вносяться передбачені законодавством України податки та інші платежі у бюджетів та державних ільових фондів. Частина прибутку, що залишилась після здійснення вказаних вище виплат, розподіляється за рішенням вищого органу товариства між учасниками у межах вирішеного, та пропорційно внеску кожного до Статутного фонду, або за іншим принципом згідно рішення вищого органу товариства.

Товариство здійснює бухгалтерський облік результатів своєї діяльності, веде статистичну звітність та подає їх органам державної статистики.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю товариства здійснюється державною податковою службою, засновниками та незалежними аудиторськими службами.

Товариство несе майнову відповідальність, передбачену законодавством, за порушення договірної, кредитної, розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції, робіт, послуг та інших правил здійснення господарської діяльності. Учасники товариства несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства у межах своїх вкладів до статутного капіталу.

З метою виявлення особливостей фінансово-економічного розвитку підприємства, розглянемо тенденції зміни його економічних та фінансових показників (табл. 2.1), розрахованих на основі даних фінансової звітності (додаток Б).

Таблиця 2.1.

Аналіз основних показників діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика
«Східні ласощі»

№ з/п	ПОКАЗНИКИ	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Відхилення			
					+, -		%	
					2020/ 2018	2020/ 2019	2020/ 2018	2020/ 2019
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	20256	23470	18748	-1508	-4722	-7,44	-20,12
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	19755	20523	16495	-3260	-4028	-16,50	-19,63
3	Прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	501	2947	2253	1752	-694	349,70	-23,55
4	Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	924	2107	187	-737	-1920	-79,76	-91,12
5	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	18540	24976	24813	6273	-163	33,83	-0,65
6	Кредиторська заборгованість, тис. грн.	9998	9796	12646	2648	2850	26,49	29,09
7	Основні засоби, тис. грн.	4588	5852	17902	13314	12050	290,19	205,91
8	Знос основних засобів, тис. грн.	8456	8614	9172	716	558	8,47	6,48
9	Середньооблікова чисельність працівників, чол.	52	51	48	-4	-3	-7,69	-5,88
10	Середньомісячна заробітна плата, грн.	12943	13255	16875	3932	3620	30,38	27,31

Дані, наведені в табл. 2.1, свідчать, що в 2020 році в порівнянні з 2018 та 2019 роками, майже всі ключові показники діяльності підприємства погіршилися. Так, чистий дохід від реалізації продукції за означений період зменшився на 1508 тис. грн. та 4722 тис. грн., відповідно (у відносиних величинах це зменшення становить 7,44% та 20,12% відповідно), а величина чистого прибутку у 2020 р. порівняно із 2018 р. зменшилася на 737 тис. грн.

(на 79,76%), а порівняно із 2019 р. – на 1920 тис. грн. (на 91,12%). Проте, позитивним фактором є те, що впродовж усього досліджуваного періоду підприємство працювало прибутково, хоча і з суттєвим зниженням показника чистого прибутку в останній рік.

Враховуючи означену тенденцію до зниження чистого доходу від реалізації продукції, знизилася й собівартість реалізованої продукції : у 2020 р. порівняно із 2018 р. – на 3260 тис. грн., або на 16,50%; порівняно із 2019 р. – на 4028 тис. грн., або на 19,63%.

Аналізуючи величину дебіторської заборгованості, слід вказати на невідповідність її рівня загальній тенденції щодо зниження ключових показників діяльності. Попри суттєве зниження обсягів реалізованої продукції та доходу від реалізації продукції у 2020 р. порівняно із 2019 р., величина дебіторської заборгованості знизилася всього на 163 тис. грн., або на 0,65%, що свідчить про необачну політику підприємства відносно розрахунків із покупцями.

Впродовж усього досліджуваного періоду спостерігається зростання кредиторської заборгованості. Так у 2020 р. порівняно із 2018 р. кредиторська заборгованість зросла на 2648 тис. грн., або на 26,49%, а порівняно із 2019 р. таке зростання становило 2850 тис. грн., або 29,09%, що може свідчити про нарощування обсягів основного та оборотного капіталу.

Незначне зниження спостерігається в чисельності персоналу підприємства. Середньооблікова чисельність працівників досліджуваного підприємства в 2020 р. порівняно із 2018 скоротилася на 4 особи, а порівняно із 2019 р. на 3 особи.

Позитивною тенденцією в діяльності підприємства є щорічне зростання середньомісячної заробітної плати, розмір якої суттєво перевищує встановлені державою мінімальні стандарти. У 2020 р. середньомісячна заробітна плата складала 16875 грн, а темп її приросту у порівнянні із 2018 р. становить 30,38%, а у порівнянні із 2019 р. – 27,31%.

Ефективність функціонування підприємства в значній мірі залежить від вартості його майна. Впродовж досліджуваного періоду вартість майна ТОВ

«Кондитерська фабрика «Східні ласощі» значно зросла. Так у 2020 р. вартість майна зросла на 84,09% порівняно із 2018 р. та на 38,24% - порівняно із 2019 р. (рис.2.1).

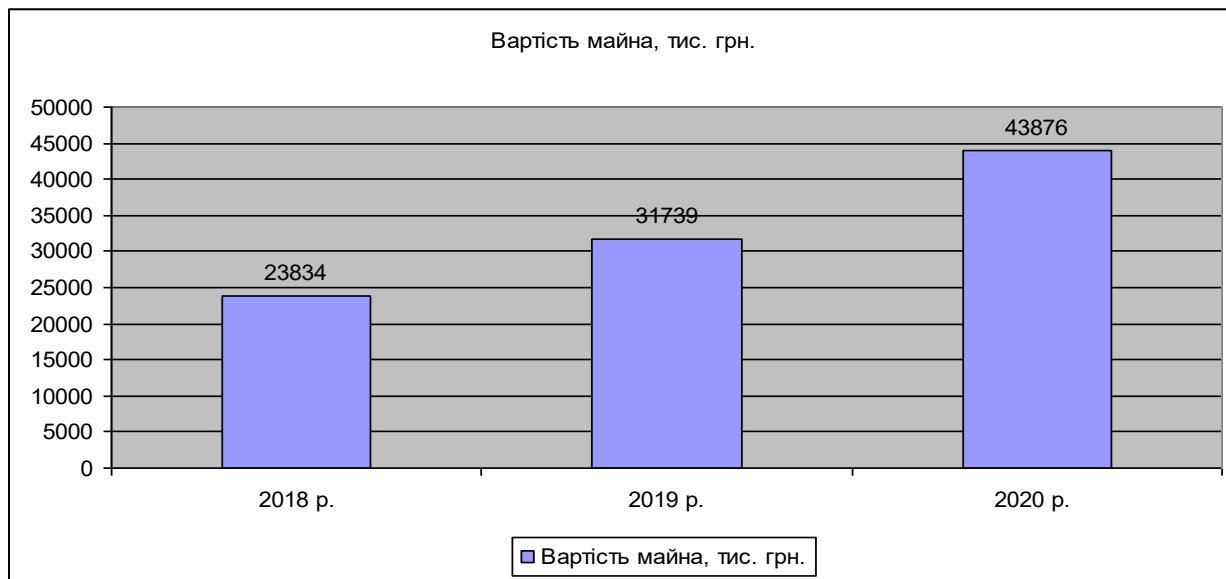

Рис. 2.1. Динаміка зміни вартості майна ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

З метою більш ґрунтової оцінки майнового та фінансового стану підприємства розрахуємо показники майнового стану, ділової активності, фінансової стійкості, ліквідності та рентабельності (табл. 2.2).

Оцінюючи виробничий потенціал підприємства слід сказати про його нарощування, про що свідчить зростання частки основних засобів в активах з 19,25% у 2018 р. до 40,80% – у 2020 р. Поступово зростає питома вага основного капіталу підприємства (необоротних активів) у валюті балансу з 20,61% - у 2018 р. до 41,55% - у 2020 р., та відповідно знижується питома вага оборотного капіталу (оборотних активів) з 79,39% - у 2018 р. до 58,45% - у 2020 р. Незважаючи на значний абсолютний приріст як основного так і оборотного капіталу, питома вагу оборотного капіталу в загальному капіталі підприємства зменшилася на 22,07%, а основного – збільшилася на цю ж величину. Отже, відбувся перерозподіл коштів у бік зростання менш мобільної їхньої частини.

Позитивно слід оцінити зменшення коефіцієнту зносу основних засобів, який характеризує технічний і фізичний стан наявних основних

засобів на підприємстві. Впродовж досліджуваного періоду рівень зносу зменшився з 0,65% - у 2018 р. до 0,34% - у 2020 р., що свідчить про оновлення складу основних засобів.

Таблиця 2.2.

Показники фінансового стану ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

№ з/п	НАЗВА ПОКАЗНИКА	Значення показника за		
		2018 рік	2019 рік	2020 рік
1	2	3	4	5
1	Частка необоротних активів в активах	20,61	19,48	41,55
2	Частка основних засобів в активах	19,25	18,44	40,80
3	Коефіцієнт зносу основних засобів, %	0,65	0,60	0,34
4	Частка оборотних активів в активах	79,39	80,52	58,45
5	Коефіцієнт мобільності активів	3,85	4,13	1,41
6	Коефіцієнт оборотності активів	0,85	0,74	0,43
7	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	3741,36	5777,25	12359,60
8	Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	0,10	0,06	0,03
9	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1075,02	6873,10	1639,30
10	Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	0,33	0,05	0,22
11	Коефіцієнт оборотності запасів	86,64	23,16	11,15
12	Період одного обороту запасів	4,15	15,54	32,30
13	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,56	1,56	1,01
14	Коефіцієнт поточної ліквідності	1,74	1,63	1,80
15	Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,72	1,57	1,69
16	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності)	0,00	0,01	0,01
17	Коефіцієнт фінансової автономії	0,54	0,47	0,67
18	Коефіцієнт фінансової залежності	1,84	2,11	1,48
19	Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,46	0,49	0,33
20	Коефіцієнт фінансової стійкості	1,19	0,96	2,07
21	Рентабельність активів, %	3,88	6,64	0,43
22	Рентабельність власного капіталу, %	7,13	13,98	0,63
23	Валова рентабельність (рентабельність за валовим прибутком), %	2,47	12,56	12,02
24	Рентабельність продукції, %	2,54	14,36	13,66
25	Операційна рентабельність (рентабельність за операційним прибутком), %	5,56	10,95	1,22
26	Чиста рентабельність (рентабельність за чистим прибутком), %	4,56	8,98	1,00

Ефективність використання матеріальних і фінансових ресурсів підприємства можна оцінити на основі показників оборотності активів, запасів, дебіторської заборгованості, капіталу, кредиторської заборгованості.

Можна сказати, що впродовж досліджуваного періоду ефективність використання ресурсів підприємства знизилася, про що свідчить зниження коефіцієнта оборотності активів з 0,85 процентних пункти у 2018 р. до 0,43 процентних пункти у 2020 р., тобто на одиницю коштів, інвестованих в активи у 2020 р. припадало лише 0,34 грн. виручки від реалізації продукції.

Спостерігаються негативні тенденції й щодо зміни коефіцієнта оборотності запасів, значення якого з 86,64 оборотів у 2018 р. знизилося до 11,15 оборотів у 2020 р., що свідчить про зниження інтенсивності обертання коштів, які були інвестовані у запаси. Відповідно, період одного обороту запасів становив у 2018 р. – 4,15 дні, у 2019 р. – 15,54 дні, у 2020 р. – 32,30 дні.

В той же час слід сказати про підвищення ефективності кредитного контролю підприємства, оскільки кількість оборотів коштів, що були вкладені у розрахунки значно зросла. Так, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості у 2020 р. зріс порівняно із 2018 р. більше ніж у 3 рази, а порівняно із 2019 р. – більше ніж у 2 рази. Строк погашення дебіторської заборгованості зменшився з 0,10 днів у 2018 р. до 0,03 дні у 2020 р., тобто ситуація щодо розрахунків з дебіторами на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» значно покращилася за рахунок налагодження ефективної співпраці з контрагентами.

Позитивною є й тенденція щодо зміни оборотності кредиторської заборгованості: у 2019 р. порівняно з 2018 р. оборотність зросла з 1075,02 обороти до 6873,10 оборотів. Проте, порівнюючи показник 2019 р. з 2020 р. можемо констатувати деяке уповільнення оборотності, що відповідно вплинуло на зростання періоду сплати підприємством кредиторської заборгованості. Однак, показники оборотності кредиторської заборгованості, незважаючи на їх суперечливу динаміку, знаходяться на досить високому рівні, що характеризує ефективність кредитної політики підприємства.

З метою оцінки ліквідності підприємства нами були розраховані: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт поточної ліквідності визначає здатність підприємства за рахунок оборотних коштів погасити свої поточні зобов'язання. Згідно проведених розрахунків, у 2018 році цей коефіцієнт на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» становив 1,74 процентних пункти, тобто на 1 гривню зобов'язань припадало 1,74 гривень оборотних коштів. В 2019 році цей показник дещо знизився й дорівнював 1,63 процентних пункти, проте у 2020 р. досягнув значення 1,80 процентних пункти, що говорить про покращення ситуації з погашенням поточної заборгованості. Значення даного показника у всіх періодах, що підлягали дослідженню, перевищувало нормативний рівень, що засвідчує здатність підприємства покрити поточні зобов'язання за рахунок власних оборотних засобів.

При розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності враховується якість оборотних активів, оскільки він дозволяє визначити достатність найбільш ліквідних поточних активів для погашення короткострокових зобов'язань. На ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» станом за 2018 рік значення цього коефіцієнта становило 1,72 процентних пункти, що вказує на можливість підприємства погасити короткострокові зобов'язання за рахунок найбільш ліквідних активів. В 2019 та 2020 рр. ситуація дещо погіршилася, значення цього коефіцієнта становило 1,57 та 1,69 процентних пункти, відповідно, проте такий рівень показника знаходиться в межах нормативного значення. Отже, підприємство впродовж всього досліджуваного періоду було спроможне погасити свої короткострокові зобов'язання.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує миттєву платоспроможність підприємства та показує на те, яку частину короткострокової заборгованості підприємство може погасити найближчим часом за рахунок наявних грошових коштів та їх еквівалентів. Нормативне значення цього коефіцієнта встановлено на рівні 0,25 - 0,5 (перевищення коефіцієнта значення 0,5 свідчить про надмірний залишок грошових коштів та їх неефективне використання). На досліджуваному підприємстві, цей коефіцієнт становив 0,00 процентних пункти в 2018 році та 0,01 процентних пункти в 2019 та 2020 рр., що вказує на низьку спроможність підприємства

погасити в терміновому порядку свої поточні зобов'язання за рахунок наявної готівки.

Таким чином, аналіз показників ліквідності свідчить про наявність певних проблем з миттєвою платоспроможністю, проте засвідчує високий рівень його поточної платоспроможності.

Фінансова стійкість підприємства характеризується таким станом фінансових ресурсів, при якому підприємство здатне вільно маневруючи коштами забезпечуючи при цьому безперебійний процес виробництва і реалізації продукції. Основними показниками, які характеризують фінансову стійкість підприємства є коефіцієнт фінансової автономії, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт концентрації позикового капіталу та коефіцієнт фінансової стійкості.

Розраховані значення показників фінансової стійкості, які знаходяться впродовж усього досліджуваного періоду у межах їх нормативних значень, або навіть дещо їх перевищують, свідчать про високий ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використанням.

Коефіцієнт фінансової стійкості відображає забезпеченість зобов'язань підприємства (заборгованості) власними коштами та встановлено, що значення даного коефіцієнта повинно знаходитися на рівні не менше 0,5. На ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» в 2018 році він становив 1,19, в 2019 р. – 0,96, а в 2020 році – 2,07 процентних пункти. Отже, підприємство є фінансово незалежним, а його зобов'язання можуть бути погашені за рахунок власних засобів.

На короткострокову і довгострокову платоспроможність підприємства впливає його спроможність отримувати прибуток. У зв'язку з цим необхідно розглянути ще один визначальний з точки зору оцінювання ефективності фінансової діяльності підприємства аспект – його рентабельність.

Про прибутковість діяльності підприємства свідчать коефіцієнти рентабельності активів, власного капіталу, продукції, діяльності тощо. Зазначені коефіцієнти в період діяльності підприємства з 2018 року по 2019

рр. суттєво зросли, що пов'язано насамперед із зростанням показника чистого прибутку на 1183 тис. грн. (рис. 2.2). При цьому, найбільш стрімкими темпами відбулося зростання показника рентабельності власного капіталу – на 6,85%, валової рентабельності– на 10,09% та рентабельності продукції – на 11,82%.

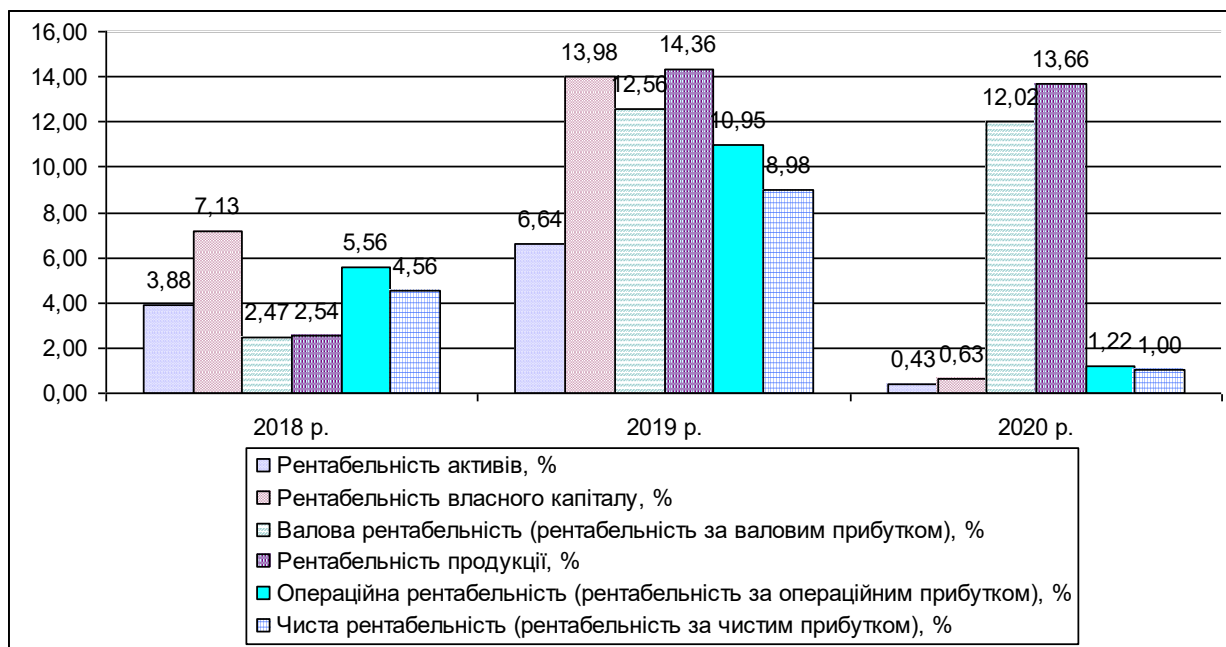

Рис. 2.2. Динаміка зміни показників рентабельності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» у 2018-2020 рр.

Впродовж 2020 р. суттєво знизилися показники рентабельності активів, рентабельності власного капіталу, операційної та чистої рентабельності, що насамперед пов'язано із суттєвим зниженням чистого прибутку підприємства на 1920 тис. грн.

В цілому можна зробити висновок про стійкий фінансовий стан досліджуваного підприємства, його поточну та перспективну платоспроможність, рентабельну діяльність, проте підприємству слід дослідити чинники, які вплинули на значне зниження чистого прибутку підприємства у 2020 р. та розробити заходи пов'язані із усуненням негативного впливу таких чинників.

2.2. Формування податкового потенціалу підприємства та його взаємозв'язок з фінансово-економічними показниками діяльності

На формування податкового потенціалу підприємства здійснюють вплив наступні фактори:

1. Сукупний обсяг фінансово-економічних ресурсів, якими володіє підприємство.

2. Діюче податкове поле в якому функціонує підприємство.

Фінансово – економічні показники, які впливають на формування податкового потенціалу на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Зведені показники діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» які впливають на формування податкового потенціалу

Назва показника	Звітний період		
	2018 рік	2019 рік	2020 рік
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	20256	23470	18748
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	19755	20523	16495
Валовий прибуток, тис. грн.	501	2947	2253
Операційний прибуток, тис. грн.	1127	2569	228
Чистий прибуток, тис. грн.	924	2107	187
Чисельність працівників, чоловік	23834	51	48
Витрати на оплату праці, тис. грн.	12965	676	810
Середньорічна величина валюти балансу, тис. грн.	20256	31739	43876
Середньорічна величина власного капіталу, тис. грн.	19755	15072	29592

Якщо здійснювати оцінку податкового потенціалу виходячи з показників наведених в табл. 2.3, то можна зробити висновок про його певне зниження, що підтверджується зниженням виручки від реалізації продукції, чистих доходів та чистого прибутку, проте зростання середньорічної валюти

балансу та середньорічної величини власного капіталу свідчить про потенційну можливість зростання податкового потенціалу у перспективі.

Більш ґрунтовна оцінка податкового потенціалу здійснюється на основі проведення аналізу фінансового стану підприємства. Об'єктом аналізу фінансового стану є фінансові, виробничі та інвестиційні показники діяльності підприємства. Як свідчать результати розрахунків, проведених в розділі 2.1., всі фінансові показники діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» відповідають встановленим нормативним значенням, що визначає підприємство як податкоспроможне та таке, що має належний рівень податкового потенціалу.

В свою чергу, фінансово-економічні показники діяльності підприємства залежать від податкового поля в якому воно функціонує.

Діюче податкове поле підприємства, залежить від системи оподаткування підприємства та обраної ним податкової політики. При цьому управління податковими платежами підприємства здійснюється відповідно до наведеної нижче структури (рис. 2.3).

Структура загального податкового поля ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», яке характеризує його податковий потенціал та враховує особливості його господарської діяльності й включає тільки ті податкові платежі в бюджет, обов'язки щодо сплати яких виникають у підприємства наведена у табл. 2.4 (структура податкового поля наведена з врахуванням основних етапів діяльності підприємства).

Величина кожного з показників податкових зобов'язань, які виникають у підприємства розраховується відповідно до норм податкового законодавства. Річну суму податкових зобов'язань, яка виступає основним орієнтовним показником при формуванні податкового потенціалу, можна одержати, знаючи періодичність виникнення податкових зобов'язань протягом календарного року, що залежить від тривалості податкового періоду і наявності звітних періодів. Крім того, характеристика періодичності нарахування зобов'язань пов'язана з термінами сплати податкових платежів у бюджет і необхідна для оцінки їхнього впливу на грошові потоки.

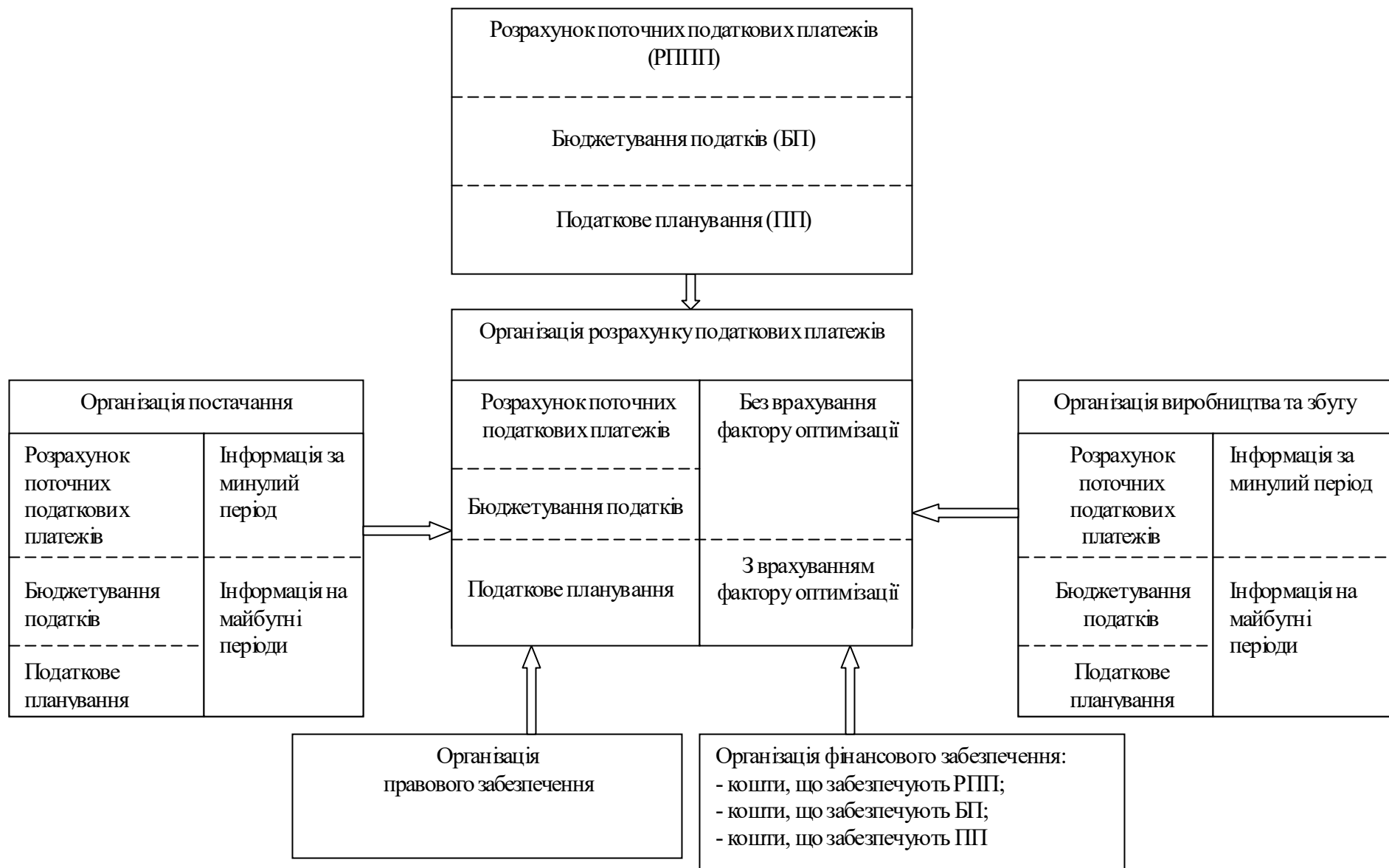

Рис. 2.13. Функціональне забезпечення управління податковими платежами на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

Таблиця 2.4

Структура загального податкового поля ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» яке впливає на формування податкового потенціалу

Група показників	Назва податкових платежів	Етапи діяльності підприємства	Підстави виникнення
1	2	3	4
Податкові зобов'язання платника податків	ПДВ	Етап III «Реалізація товарів і формування фінансового результату»	Операції реалізації продукції
Податковий кредит	ПДВ	Етап I «Придбання товарів та ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності»	Операції з придбання активів
Податкові зобов'язання платника податків	Податок на прибуток	Етап III «Реалізація товарів і формування фінансового результату»	Наявність оподаткованого прибутку
Податкові зобов'язання платника податків	Податок на майно	Етап I «Придбання ресурсів, необхідних для здійснення господарської діяльності»	Володіння майном
Податкові зобов'язання платника податків	Екологічний податок	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)»	Викиди забруднюючих речовин в атмосферу
Податкові зобов'язання податкового агента	Податок з доходів фізичних осіб	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)» Етап III «Реалізація товарів і формування фінансового результату»	Розрахунки з працівниками
Податкові зобов'язання податкового агента	Військовий збір	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)» Етап III «Реалізація товарів і формування фінансового результату»	Розрахунки з працівниками
Податкові зобов'язання платника соціальних внесків	Єдиний соціальний внесок	Етап II «Виробництво продукції (робіт, послуг)» Етап III «Реалізація товарів і формування фінансового результату»	Витрати на оплату праці

При оцінці впливу податкових платежів на грошові потоки підприємства враховуються всі податкові зобов'язання, які підприємство сплачує протягом року:

- зобов'язання, що виникли при виконанні обов'язків платника податків (або страхувальника за обов'язковим соціальним страхуванням працівників).
- зобов'язання, пов'язані з виконанням підприємством функцій податкового агента.

Для цілей оцінки впливу податків на грошові потоки підприємства враховується той факт, що момент нарахування податку, тобто момент виникнення податкового зобов'язання в обліку, не збігається з моментом його фактичної сплати.

Відповідно до норм податкового законодавства обов'язок по сплаті податку покладається на підприємство з моменту виникнення встановлених податковим законодавством обставин, які передбачають сплату відповідного податку. Обов'язок по сплаті податку і (або) збору припиняється зі сплатою такого податку і (або) збору.

Сума податку, яка підлягає сплаті, перераховується підприємством до бюджету або державних цільових фондів у встановлені строки, які визначені чинним законодавством.

Сплата податків ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» здійснюється одноразовою сплатою всієї суми податку, при цьому конкретний порядок сплати податків встановлюється стосовно до кожного податку окремо.

Відповідно з вимогами податкового законодавства для кожного податкового платежу, який сплачує ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» встановлений свій порядок і механізм сплати (табл. 2.5).

Для оцінки впливу податкових платежів на грошові потоки підприємства складається графік виплат у рамках одного календарного року кожного з податків, які формують податкове поле підприємства. Основою для побудови такого графіка є наступні дані:

- дані про процес виникнення (нарахування) зобов'язань по платежам до бюджету в процесі господарської діяльності підприємства протягом звітного року;

Таблиця 2.5.

Порядок сплати податкових платежів на ТОВ «Кондитерська фабрика
«Східні ласощі» в 2020 році

Назва податкового платежу і зобов'язання підприємства у відношенні даного платежу	Податковий період	Звітний період	Періодичність сплати авансових внесків	Граничні строки сплати за підсумками податкового періоду
1	2	3	4	5
Податок на прибуток	Календарний рік	I квартал, півріччя, 9 місяців, рік	Не передбачено	Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності
ПДВ	Місяць	Календарний місяць	Не передбачено	Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності
Податок на майно	Календарний рік	Календарний рік	Щокварталу	До 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом
Екологічний податок	Квартал	Квартал	Не передбачено	Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності
ПДФО	Календарний рік	Календарний місяць	Одночасно з видачею або отриманням коштів на виплату заробітної плати	Протягом 20 календарних днів що настають за днем закінчення звітного періоду
Військовий збір	Календарний рік	Календарний місяць	Одночасно з видачею або отриманням коштів на виплату заробітної плати	Протягом 20 календарних днів що настають за днем закінчення звітного періоду
Єдиний соціальний внесок	Календарний рік	Календарний місяць	Одночасно з видачею або отриманням коштів на виплату заробітної плати	Протягом 20 календарних днів що настають за днем закінчення звітного періоду

– дані про строки погашення податкових зобов'язань, періодичності платежів до бюджету протягом звітного року по кожному з податків, які сплачуються підприємством.

Взаємозв'язок процесу нарахування податкових платежів до бюджету з процесом їхньої сплати протягом року можна узагальнено представити у наступному вигляді (табл. 2.6.).

При врахуванні впливу податкових платежів на грошові потоки підприємства враховують наступне:

– виходячи з особливостей порядку погашення зобов'язань за податковими платежами частина зобов'язань, які виникли (нараховані) у звітному періоді, сплачуються тільки в наступному календарному періоді (році). Таким чином, грошові потоки будуть сприймати навантаження, пов'язані з виплатою як податкових зобов'язань звітного періоду, так і минулого періоду. Але при цьому, частина податкових зобов'язань даного звітного періоду буде погашена тільки в наступному;

– суми нарахованих податкових зобов'язань можуть не співпадати із сумою податкових зобов'язань, які підлягають до сплати фактично, через існування податкових вилучень та податкового кредиту, що зменшують суму нарахованого податку (наприклад, з урахуванням податкового кредиту розраховують суму ПДВ до сплати).

Фінансовий результат залежить у бухгалтерському обліку від доходів і витрат. Податки можуть впливати на фінансовий результат тільки у випадку, якщо вони будуть враховані як витрати звітного періоду.

Оцінка витрат як фактора, що формує фінансовий результат, здійснюється тільки за звітний період. Доходам, отриманим в даному звітному періоді, повинна відповідати сума витрат, які були понесені підприємством для одержання цих доходів. Всі доходи і витрати підприємства за відповідний звітний період відображають у Звіті про фінансові результати (додаток Б), у якому витрати звітного періоду поділяються на матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію, інші витрати. Від застосовуваної

підприємством системи обліку витрат, визначеної в обліковій політиці, залежить порядок оцінки і склад кожного елемента витрат.

Таблиця 2.6.

Співвідношення строків нарахування податкових платежів та строків їх сплати на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

Назва податкового платежу	I-й квартал			II квартал			III квартал ...		Особливості сплати	Звітний період
	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	...		
1	2			3			4		5	6
Податок на прибуток	Н → С			Н → С			Н → С		Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності	Рік
Податок на майно	Н → С			Н → С			Н → С		Квартальні авансові внески до 30 числа місяця, що настає за звітним кварталом	Рік
ПДВ	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності	Місяць
Екологічний податок	Н → С			Н → С			Н → С		Протягом 10 календарних днів, що настають за днем граничного строку подання звітності	Квартал
ПДФО	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Щомісячний авансовий платіж не пізніше дня фактичного отримання в банку коштів на виплату заробітної плати	Квартал

Військовий збір	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Щомісячний авансовий платіж не пізніше отримання в банку коштів на виплату заробітної плати або фактичної виплати заробітної плати	Квартал
Єдиний соціальний внесок	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Н → С	Щомісячний авансовий платіж не пізніше отримання в банку коштів на виплату заробітної плати або фактичної виплати заробітної плати	Місяць

Примітка: Н – нарахування податкового платежу; С – сплата податкового платежу.

Для відображення розрахунків за податковими платежами в бухгалтерському обліку підприємства застосовуються дві основні операції: операція нарахування й операція сплати податку (збору). Операція нарахування означає виникнення у підприємства податкового зобов'язання на суму розрахованого податку. Це зобов'язання відображається по кредиту рахунка 64 «Розрахунки за податками і платежами» або 65 «Розрахунки за страхуванням». Одночасно операція нарахування податку відображається проводкою по дебету відповідного рахунка, що є джерелом «покриття» даної суми нарахуваного податку. Кожен податок має своє джерело «покриття» у господарській діяльності підприємства, і операція нарахування відповідно відображається по дебету того чи іншого бухгалтерського рахунка. Об'єкти оподаткування і джерела покриття податкових сум наведено в табл. 2.7.

Сформовані на різних етапах господарської діяльності підприємства та накопичені на відповідних рахунках бухгалтерського обліку показники витрат, до складу яких включаються і податкові зобов'язання, беруть участь у розрахунку фінансового результату. Оцінивши вплив окремих податкових зобов'язань на

фінансовий результат можна встановити, яким чином той чи інший показник витрат бере участь у формуванні фінансового результату.

Процес формування фінансового результату в бухгалтерському обліку вимагає дотримання ряду норм, у тому числі дотримання принципу періодичності і принципу відповідності.

Принцип періодичності вимагає, щоб фінансовий результат – прибуток/збиток підприємства визначався періодично й у рамках заздалегідь заданого часового періоду. Діяльність підприємства може продовжуватися тривалий час, однак особам, зацікавленим у його успішній діяльності, необхідно періодично одержувати інформацію про стан підприємства й ефективність здійснюваної господарської діяльності.

Таблиця 2.7

Джерела «покриття» податкових зобов'язань у бухгалтерському обліку щодо операцій з нарахування податкових платежів на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

Назва податкового платежу	Об'єкт оподаткування	Джерела «покриття» податкових сум
Податок на прибуток	Сума оподатковуваного прибутку підприємства	Фінансовий результат звітного періоду
ПДВ	Обсяги реалізованої покупцям продукції	Доходи від реалізації продукції, які надійшли від покупців
Екологічний податок	Обсяги та викиди забруднюючих речовин, які викидаються в повітря стаціонарними джерелами	Виробничі та інші витрати діяльності
Податок на майно (податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки)	Об'єкти нежитлової нерухомості	Виробничі та інші витрати діяльності
ПДФО	Сума оподатковуваного доходу	Виробничі та інші витрати діяльності
Військовий збір	Сума оподатковуваного доходу	Виробничі та інші витрати діяльності
Єдиний соціальний внесок	Витрати на оплату праці	Виробничі та інші витрати діяльності

Процес нагромадження інформації на рахунках бухгалтерського обліку має циклічний характер і складається з окремих, часто повторюваних облікових циклів підприємства. Кількість і тривалість облікових циклів встановлюються

окремими звітними періодами в бухгалтерському обліку. Звітний період підприємства дорівнює календарному року і триває з 1 січня по 31 грудня. За підсумками даного циклу визначається фінансовий результат підприємства за звітний період і складається річна фінансова звітність.

Принцип відповідності доповнює принцип періодичності, вимагаючи при розрахунку фінансового результату порівнювати доходи, отримані протягом відповідного звітного періоду, з витратами, що були здійснені підприємством для отримання саме цих доходів. Зіставлення доходів і відповідних витрат у бухгалтерському обліку проводиться як процес їхнього одночасного визнання. Відповідно до термінології бухгалтерського обліку поняття «одночасне» означає визнання доходів і відповідних витрат протягом того самого звітного періоду, за який розраховується фінансовий результат.

Згідно з П(С)БО 15 «Дохід» дохід на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу, за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Визнані доходи від звичайної діяльності підприємства класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами:

- а) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) інші операційні доходи;
- в) інші доходи.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати», витрати відображаються в бухгалтерському обліку на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань. Таким чином, витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства, за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені. Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітного періоду, в якому вони були здійснені. У випадку, коли актив може

забезпечувати одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами.

До складу витрат досліджуваного підприємства відносяться:

- собівартість реалізованої продукції, яка визначається за принципом фактичної історичної собівартості згідно з П(С)БО 9 «Запаси»;
- витрати, які пов'язані з операційною діяльністю та не входять до собівартості реалізованих товарів, робіт, послуг, вони складаються з адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат;
- інших витрат, до складу яких включаються витрати, які виникають під час діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані безпосередньо з реалізацією продукції;
- податок на прибуток, який визнається витратами відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток».

Фінансовий результат, отриманий підприємством у звітному періоді розраховується шляхом порівняння доходів і витрат, та обліковується на рахунку 79 «Фінансові результати» на якому відображаються суми в порядку закриття рахунків обліку доходів (по кредиту), та суми в порядку закриття рахунків обліку витрат, а також належна сума нарахованого податку на прибуток (по дебету).

Шляхом порівняння на рахунку 79 «Фінансові результати» загальної суми одержаних доходів від реалізації продукції та інших операційних доходів з загальною сумою операційних витрат з урахуванням суми податку на прибуток, визначають фінансовий результат (прибуток, збиток) від основної діяльності підприємства. Визначену суму фінансового результату від основної діяльності списують на фінансово-результатний активно-пасивний рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)».

На фінансовий результат впливають не тільки доходи і витрати, що виникли на етапі III діяльності підприємства, але і доходи, що виникли в процесі операційної (виробничої) діяльності і включені вже до складу собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг).

Не однозначною є відповідь на питання про вплив на фінансовий результат податків, що включаються до складу виробничих витрат. Будучи елементом собівартості, дані податкові платежі нараховуються по дебету витратних рахунків. При цьому, від положень облікової політики підприємства, що визначають склад використовуваних витратних рахунків і порядок їхнього щомісячного закриття, залежить, у якому звітному періоді й у якій сумі нараховані податки вплинуть на фінансовий результат. Таким чином, оцінка впливу податкових зобов'язань на результати діяльності підприємства та формування податкового потенціалу, здійснюється в бухгалтерському обліку окремо в розрізі конкретного податку з урахуванням сукупності норм бухгалтерського і податкового законодавства.

Суми податків, нараховані протягом звітного року і включені до складу таких показників витрат, як адміністративні, витрати на збут та інші витрати, у повній сумі беруть участь у формуванні фінансового результату відповідного звітного року. Оцінюючи вплив податків на фінансовий результат, можна зіставити суми нарахованих за рік податків з величиною відповідних статей витрат, сумою отриманого фінансового результату в цілому, а також з величиною виручки й інших доходів.

Податок на прибуток, врахований при розрахунку чистого прибутку (збитку) підприємства за минулий рік, є комплексним показником. Застосування методики відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань, при формуванні фінансового результату не дозволяє використовувати для аналізу податкового навантаження та формування податкового потенціалу, тільки суму поточного податку на прибуток, розрахованого в бухгалтерському обліку. Сума поточного податку, дорівнює величині податкових зобов'язань з податку на прибуток, що виникли у звітному році, скоректованих на відстрочені податкові зобов'язання. Таким чином, показник податку на прибуток, розрахований на основі поточного і відстроченого податків, зіставляється з фінансовим результатом і може застосовуватися для оцінки податкового навантаження підприємства та його податкового потенціалу.

Суми податків, що виникли в звітному році в процесі операційної діяльності підприємства, відображаються на фінансовому результаті в складі собівартості

реалізованої продукції (робіт, послуг). Однак податкові зобов'язання по таким податкам, нараховані протягом звітного року, можуть бути тільки частково включені у витрати, що формують фінансовий результат. Співвідношення між величиною нарахованих у звітному році зобов'язань і сумами податків, врахованими при формуванні фінансового результату в собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг), залежать від облікової політики й особливостей діяльності підприємства. Таким чином, варто враховувати, що показник собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг) включає:

- витрати у вигляді податків, що виникли в процесі операційної діяльності в поточному звітному році, але не в повній сумі нарахованих зобов'язань, а в частині, що припадає на реалізовану продукцію (роботи, послуги);

- витрати у вигляді податків, нарахованих у минулих звітних періодах, що враховані в собівартості придбаних раніше товарів (робіт, послуг), реалізованих тільки протягом поточного звітного року.

Деякі податки відбиваються на фінансовому результаті як витрати, в повній сумі податкових зобов'язань, що виникли в звітному періоді і нараховані в бухгалтерському обліку за відповідними рахунками. Зіставивши суму відповідних податкових зобов'язань, які виникли протягом звітного періоду зі статтями Звіту про фінансові результати, можна оцінити вплив даного податку на ефективність діяльності підприємства в звітному періоді та визначити його податковий потенціал.

2.3. Оцінка податкового потенціалу підприємства на основні методики податкового аналізу (на матеріалах ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»)

За результатами своєї діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» в досліджуваному періоді (2018 – 2020 рр.) було платником наступних податків і зборів:

- податку на прибуток підприємств;
- податку на додану вартість;
- екологічного податку;
- податку на майно (в частині податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки);
- податку з доходів фізичних осіб;
- військового збору;
- єдиного соціального внеску.

Визначення видів податкових платежів сплачуваних досліджуваним підприємством та їх розміри встановлювались виходячи зі специфіки і видів діяльності ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» та форм податкових декларацій і розрахунків які складаються підприємством і подаються до податкової служби та державних цільових фондів.

Як зазначалось в попередніх розділах роботи податковий аналіз проводиться за наступними етапами: аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство; аналіз відносного податкового навантаження на підприємство та аналіз заборгованості підприємства за податками і зборами.

Аналіз абсолютного податкового навантаження передбачає оцінку динаміки, темпів росту і структури сум податків і зборів за досліджуваний період.

Загальна сума податків, які були сплачені ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» в 2019- 2020 рр. представлена в табл. 2.8.

Як свідчать результати дослідження зміни величини сплачуваних підприємством податків, в 2020 році, їх сума знизилася порівняно з 2019 роком на 865,4 тис. грн., або на 44,51%.

Найбільшими темпами зниження податкових платежів відбулося по податку на прибуток підприємства – на 421 тис. грн., або на 91,13%, по податку на додану вартість – на 40,91% або 484 тис. грн. Зниження досліджуваних показників пов'язано насамперед із зниженням загальних результатів діяльності підприємства та таких показників як: прибуток до оподаткування та виручка від реалізації, які є базою для нарахування відповідних податків.

Таблиця 2.8.

Сума податків та зборів сплачених ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», тис. грн.

Податки та збори сплачувані підприємством	Сума податку (збору), грн.		Зміна величини сплачених податків (зборів)	
	2019 рік	2020 рік	Абсолютна, +/-, грн.	Відносна, %
1	2	3	4	5
Податок на прибуток	462	41	-421	-91,13
Податок на додану вартість	1183	699	-484	-40,91
Екологічний податок	17,6	18,2	0,6	3,41
Податок на майно	18,4	18,2	-0,2	-1,09
Податок з доходів фізичних осіб	102	116	14	13,73
Військовий збір	10,2	12,4	2,2	21,57
Єдиний соціальний внесок	151	174	23	15,23
Всього	1944,2	1078,8	-865,4	-44,51

Більш точними показниками зміни суми податкових платежів сплачуваних підприємством є розрахунок структури сплачуваних податків і зборів (табл. 2.9.).

Як свідчать дані табл. 2.6., суттєвих змін в структурі податкових платежів на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» не відбулося. Результати загальної динаміки зміни податкових платежів наведені в табл. 2.5., повністю співвідносяться з даними щодо зміни структури податкових платежів, наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Структура податків і зборів сплачених ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» у 2019-2020 рр., тис. грн.

Податки та збори сплачувані підприємством	2019 рік		2020 рік	
	грн.	%	грн.	%
1	2	3	4	5
Податок на прибуток	462	23,76	41	3,80
Податок на додану вартість	1183	60,85	699	64,79
Екологічний податок	17,6	0,91	18,2	1,69
Податок на майно	18,4	0,95	18,2	1,69
Податок з доходів фізичних осіб	102	5,25	116	10,75
Військовий збір	10,2	0,52	12,4	1,15
Єдиний соціальний внесок	151	7,77	174	16,13
Всього	1944,2	100	1078,8	100

Найбільшу питому вагу в загальній сукупності сплачуваних підприємством податків та зборів займає податок на додану вартість, який у 2019 р. складав 60,85% від загальної суми податкових платежів підприємства, а у 2020 р. його частка зросла до 64,79%. В 2019 році другим за значимістю в структурі сплачуваних податкових платежів, був податок на прибуток підприємства, який складав 23,79% від загальної величини сплачуваних податків. У 2020 р. його частка складала всього 3,80%, що пов'язано із зниженням величини прибутку до оподаткування.

Зміни у структурі сплачуваних податкових платежів підприємства представлені на рис. 2.4.

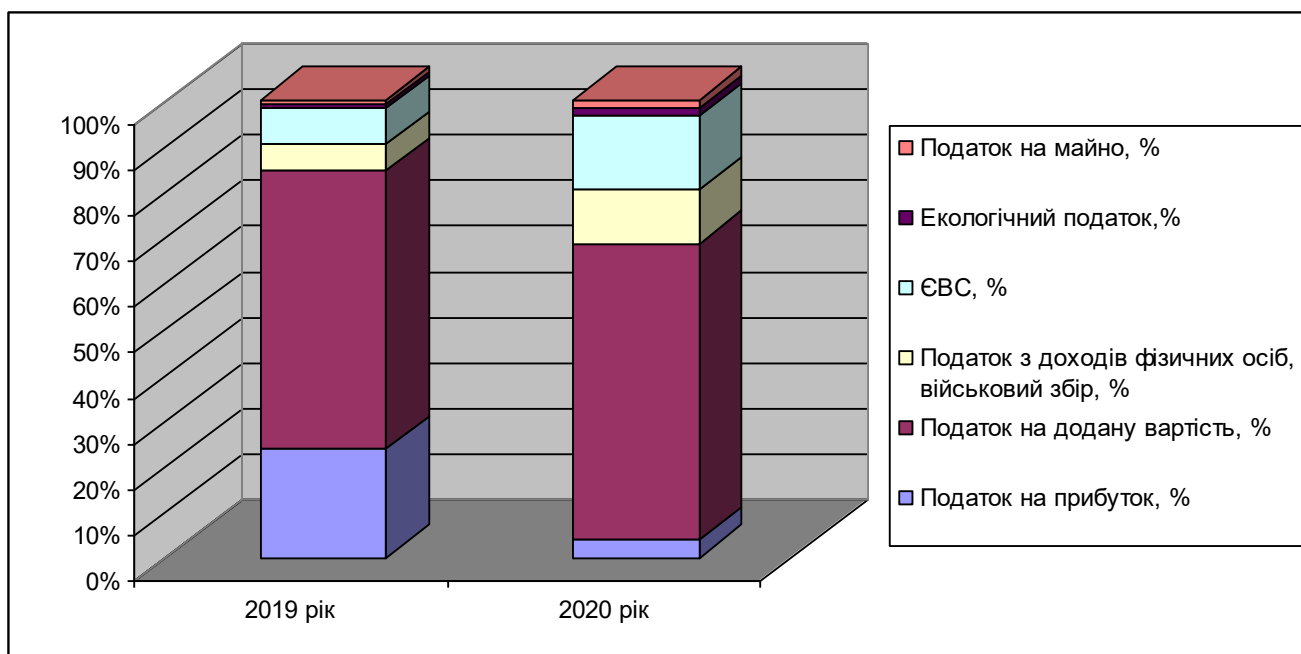

Рис. 2.4. Структура сплачуваних податків і зборів ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» у 2019-2020 рр.

Суттєві зміни відбулися в обсягах сплачуваного підприємством, як податковим агентом податку на доходи фізичних осіб, військового збору та ЄСВ. Так, якщо в 2019 році питома вага податку на доходи фізичних осіб у структурі податкових платежів підприємства становила 5,25%, то в 2020 році уже 10,75%.

Для визначення загальної тенденції змін, які відбуваються у структурі сплачуваних підприємством податкових платежів з весь період дослідження, необхідно розрахувати сукупну суму податкових платежів (табл. 2.10).

Сукупна сума податкових платежів за досліджуваний період, тис. грн.

Податки та збори сплачувані підприємством	2020 рік	
	грн.	%
Податок на прибуток	462	23,76
Податок на додану вартість	1183	60,85
Екологічний податок	17,6	0,91
Податок на майно	18,4	0,95
Податок з доходів фізичних осіб	102	5,25
Військовий збір	10,2	0,52
Єдиний соціальний внесок	151	7,77
Всього	1944,2	100

Як свідчать результати проведених розрахунків, найбільшу питому вагу у сукупній величині податкових платежів займає податок на додану вартість – 60,85%, тобто більше половини сукупних податкових платежів, друге місце займає податок на прибуток – 23,76%, а третє, єдиной соціальний внесок – 7,77%.

Аналіз відносного податкового навантаження представляє собою не тільки кількісну, але і якісну характеристику впливу податкової системи на суб'єкт господарювання. Оскільки податки і збори розрізняються між собою за ознаками об'єкта оподаткування і джерел сплати, то при визначенні рівня податкового навантаження скористаємося системою розрахункових показників - аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження на різні показники діяльності підприємства.

Для характеристики податкового навантаження має значення не тільки кількість, але і структура податків, які сплачуються. Тому аналіз відносного податкового навантаження доцільно проводити в два етапи. Розрахунок структури податків і зборів, що сплачуються підприємством, (усі платежі групуються за критерієм джерел сплати податку) представлено в табл. 2.11.

Таким чином, найбільшу питому вагу протягом досліджуваного періоду займають непрямі податки, а саме податок на додану вартість, який у 2019 р. становив 60,85%, а у 2020 р. – 64,79%. Прямі податки у 2019 р. посідали друге місце й становили 30,48%, а в 2020 р. їх величина складала вже 17,39%. На другому місці у 2020 р. за джерелами сплати знаходилися податки, які відносяться на собівартість.

Таблиця 2.11.

Структура податкових платежів ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» за джерелами їх сплати

Структура податкових платежів за видами джерел сплати	2019 рік		2020 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Прямі податки	592,6	30,48	187,6	17,39
Непрямі податки	1183	60,85	699	64,79
Податки і збори, які відносяться на собівартість	168,6	8,67	192,2	17,82
Всього	1944,2	100	1078,8	100

Така ситуація пояснюється тим, що в 2020 р. стрімкими темпами знизилася прибутковість діяльності підприємства та величина прибутку до оподаткування, а отже й визначальний прямий податок – податок на прибуток підприємства.

Аналіз аналітичних коефіцієнтів податкового навантаження передбачає розрахунок коефіцієнтів податкового навантаження на виручку від реалізації продукції, коефіцієнтів податкового навантаження на показники прибутку та коефіцієнтів податкового навантаження на величину витрат виробництва (табл. 2.12.).

Таблиця 2.12.

Аналітичні коефіцієнти податкового навантаження на окремі показники діяльності підприємства

Назва коефіцієнтів	Методика розрахунку коефіцієнтів	Значення коефіцієнтів	
		2019 рік	2020 рік
1	2	3	4
Коефіцієнти податкового навантаження на виручку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Відношення суми непрямих податків до виручки від реалізації продукції	0,050	0,037
	Відношення суми прямих податків до виручки від реалізації продукції	0,025	0,010
	Відношення суми податку на прибуток до виручки від реалізації продукції	0,020	0,002
Коефіцієнти податкового навантаження на показник чистого прибутку	Відношення суми прямих податків до чистого прибутку	0,281	1,003
	Відношення суми податку на прибуток до чистого прибутку	0,219	0,219
Коефіцієнти податкового навантаження на величину витрат виробництва	Відношення суми податків і зборів, які включаються до собівартості до величини витрат виробництва	0,007	0,010

Як свідчать результати розрахунків, наведених в табл. 2.12., коефіцієнти податкового навантаження на виручку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) мають низьке значення, що свідчить про незначний вплив податків на величину виручки впродовж всього періоду дослідження. Що стосується впливу податків на показники чистого прибутку, то тут спостерігається більш суттєвий вплив, хоча в 2020 році порівняно з 2019 роком питома вага як сукупної величини прямих податків, так і податку на прибуток знизилась. Відношення суми податків і зборів, які включаються до собівартості до величини витрат виробництва теж має низьке значення, хоча є тенденція до поступового їх зростання. Таким чином, на підставі оцінки розрахованих аналітичних коефіцієнтів, можна зробити висновок про незначний рівень податкового навантаження на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі».

До узагальнюючих показів, які характеризують податкове навантаження на підприємство відносяться: коефіцієнт ефективності оподаткування, коефіцієнта податкомісткості реалізованої продукції, коефіцієнта оподаткування доходів, коефіцієнта оподаткування прибутку.

Коефіцієнт оподаткування прибутку показує яка величина чистого прибутку припадає на одиницю податкових витрат:

$$2019 \text{ р.: } Ke = \frac{2107}{1944,2} = 1,084;$$

$$2020 \text{ р.: } Ke = \frac{187}{1078,8} = 0,173.$$

В 2019 році підприємством було отримано прибуток у розмірі 2107 тис. грн., тобто на одну гривню податкових витрат припадало 1,084 грн. чистого прибутку.

За результатами діяльності підприємства в 2020 році ним було отримано прибутку в розмірі 187 тис. грн., отже, на одну гривню податкових витрат припадало 0,173 грн. чистого прибутку. Враховуючи зниження коефіцієнта ефективності оподаткування в 2020 році порівняно з 2019 роком, можна говорити про зростання податкового навантаження на підприємство.

Коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції (K_{Π}) дозволяє визначити суму податкових платежів, які припадають на одиницю обсягу реалізованої продукції:

$$2019 \text{ р.: } K_{\Pi} = \frac{1944,2}{23470} = 0,083;$$

$$2020 \text{ р.: } K_{\Pi} = \frac{1078,8}{18748} = 0,58.$$

Отримані величини коефіцієнта податкомісткості реалізованої продукції за даними ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» знаходяться на досить низькому рівні.

Порівнюючи отримані дані з даними розрахунку зміни величини сплачених податкових платежів підприємством (табл. 2.8.), слід зазначити, що незважаючи на їх зниження в динаміці за період з 2019 по 2020 рік, рівень податкомісткості реалізованої продукції зріс на 0,497 процентних пункти.

Коефіцієнт оподаткування доходів ($K_{ОД}$) характеризує величину податкових платежів, які включаються до ціни продукції в загальній сумі валового доходу підприємства:

$$2019 \text{ р. } K_{ОД} = \frac{1183}{2947} = 0,401;$$

$$2020 \text{ р. } K_{ОД} = \frac{699}{2253} = 0,310.$$

Як свідчать наведені розрахунки, величина податкових платежів, яка включається до ціни продукції в 2020 році порівняно з 2019 роком знизилася, що пов'язано з відповідними зниженням абсолютних значень величин податкових платежів і валових доходів.

Коефіцієнт оподаткування прибутку характеризує суму податкових платежів, які сплачуються за рахунок прибутку у загальній величині чистого прибутку підприємства:

$$2019 \text{ р.: } K_{ЧП} = \frac{462}{2107} = 0,219;$$

$$2020 \text{ р.: } K_{ЧП} = \frac{41}{187} = 0,219.$$

Як свідчать розрахунки даного коефіцієнта, сума податкових платежів, яка сплачується за рахунок прибутку підприємства не змінилася, навіть незважаючи на зміну абсолютних показників податкових платежів і чистого прибутку, що

означає їх відносну залежність та свідчить про незначний рівень податкового навантаження на підприємство.

Загальні показники оцінки ефективності податкової політики на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» наведені на рис. 2.5.

Узагальнені показники ефективності оподаткування, свідчать про зниження в 2020 р., порівняно з показниками 2019 року коефіцієнта ефективності оподаткування та коефіцієнта оподаткування доходів, хоча коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції має тенденцію до незначного зниження, а коефіцієнт оподаткування прибутку залишився без змін.

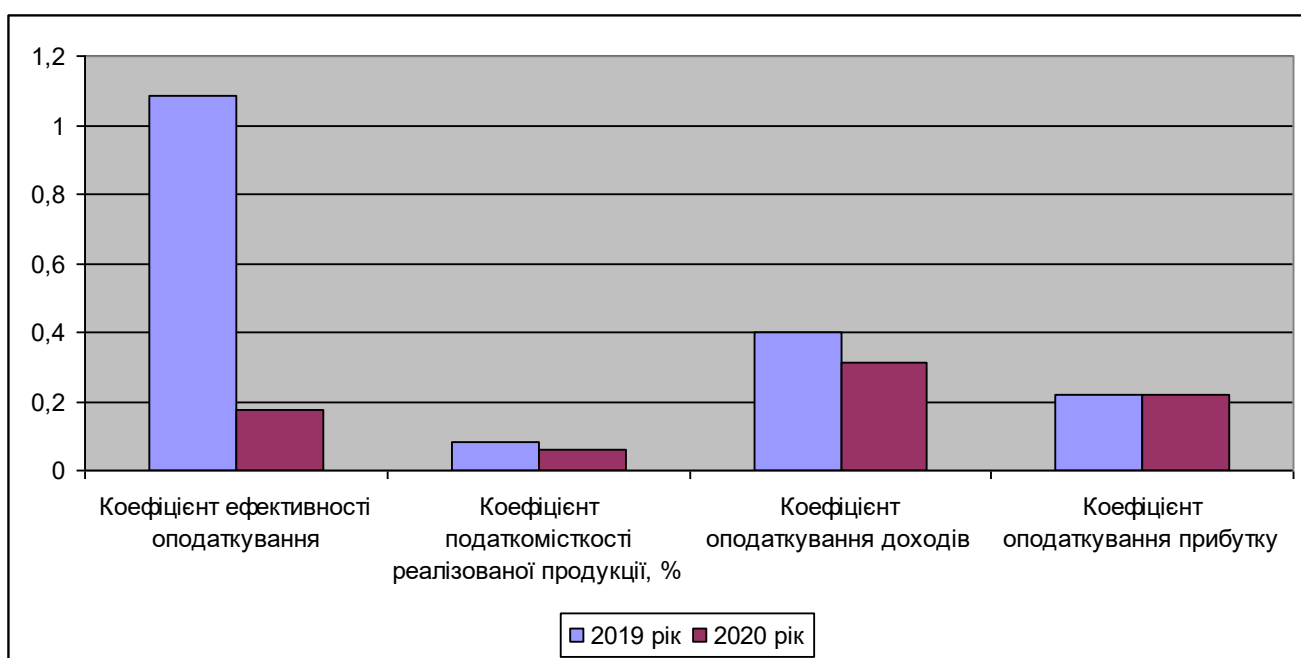

Рис. 2.5. Загальні показники ефективності оподаткування на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі»

Для оцінки зміни рівня податкового навантаження підприємства потрібно розрахувати суму абсолютного зменшення податкових платежів, відносне зменшення податкових платежів та відносну економію сум податкових платежів у звітному періоді порівняно з базовим.

Абсолютне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за рік ($\Delta\P_a$) дорівнює різниці між загальною сумою податків, сплачених в базовому, тобто 2019 р. та звітному році – 2020 р., грн.

$$\Delta\P_a = 1078,8 - 1944,2 = - 865,4 \text{ тис. грн.}$$

Отже, на підприємстві у 2020 році спостерігається зменшення суми сплачених платежів на 865,4 тис. грн.

Відносне зменшення податкових платежів, що їх сплачує підприємство за рік ($\Delta\Pi_B$) становить:

$$\Delta\Pi_B = 1078,8 \times \frac{18748}{23470} - 1944,2 = -1082,45$$

Показник $\Delta\Pi_B$ дозволяє врахувати вплив на зміну податкових платежів підприємства зміни обсягів реалізації продукції, тобто зменшення виручки від реалізації в 2020 році на 4722 тис. грн. сприяло зниженню податкових платежів на 1082,45 пункти. Таким чином можна зробити висновок, що величина податків сплачуваних підприємством змінюється пропорційно до обсягу реалізації.

Відносну економія сум податкових платежів у звітному періоді порівняно з базовим становить:

$$K_{EI} = \frac{1078,8 - 1944,2}{1078,8} = -0,802$$

Враховуючи, що сума податкових платежів, сплачених ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» в 2020 році порівняно з 2019 р. знизилася на 865,4 тис. грн., відносна економія сум податкових платежів складала 80,2%. Однак, як вже було зазначено, це насамперед пов'язано із зниженням обсягів діяльності підприємства.

В результаті проведеного аналізу, можна зробити наступний висновок: незважаючи на деяке зниження розрахованих показників податкового навантаження на ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» в 2020 році порівняно з 2019 роком, його рівень можна вважати незначним, а враховуючи відсутність податкового боргу, відповідно рівень податкового потенціалу – високий.

Висновки до розділу 2

1. Товариство з обмеженою відповідальністю ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі» було створено в 2006 році відповідно до Законів України Закону

України «Про господарські товариства», Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, інших нормативних актів України. Основним видом діяльності товариства є виробництво і реалізація какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів й інших продуктів харчування.

2. Показники оцінки фінансового стану ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», які були розраховані, свідчать про стійкий фінансовий стан досліджуваного підприємства, проте вимагають дослідження чиники, які вплинули на зниження обсягів основної діяльності у 2020 р.

3. В процесі вивчення особливостей формування податкового потенціалу підприємства, було встановлено, що на його формування впливають наступні фактори: сукупний обсяг фінансово-економічних ресурсів, якими володіє підприємство; діюче податкове поле в якому функціонує підприємство. Причому останнє залежить від системи оподаткування підприємства та обраної ним податкової політики.

4. При оцінці впливу податкових платежів на грошові потоки підприємства враховуються всі податкові зобов'язання, які підприємство сплачує протягом року: зобов'язання, що виникли при виконанні обов'язків платника податків (або страхувальника за ЄСВ) та зобов'язання, пов'язані з виконанням підприємством функцій податкового агента. Для оцінки впливу податкових платежів на грошові потоки підприємства складається графік виплат у рамках одного календарного року кожного з податків, які формують податкове поле підприємства.

5. З метою визначення впливу податкових платежів на фінансові результати діяльності підприємства, встановлено, що податки можуть впливати на фінансовий результат тільки у випадку, якщо вони будуть враховані як витрати звітного періоду (фінансовий результат залежить від доходів і витрат). Оцінивши вплив окремих податкових зобов'язань на фінансовий результат можна встановити, яким чином той чи інший показник витрат бере участь у формуванні фінансового результату.

6. Оцінка податкового потенціалу виходячи з сукупного обсягу фінансово-економічних ресурсів, якими володіє підприємство та показників фінансового стану свідчить про його зниження впродовж досліджуваного періоду, що

підтверджується зниженням виручки від реалізації продукції, чистих доходів, та чистого прибутку підприємства.

7. Оцінка податкового потенціалу ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», яка здійснена на основі методики податкового аналізу свідчить про незначний рівень показників податкового навантаження, а враховуючи відсутність податкового боргу, можна говорити про високий рівень податкового потенціалу підприємства.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

3.1. Напрямки удосконалення інформаційного масиву даних щодо оцінки податкового потенціалу

Вирішенням проблеми інформаційної недостатності при оцінці податкового потенціалу на рівні суб'єкта господарювання може служити система податкових паспортів підприємств.

Доцільним представляється включення в систему документообігу підприємства документарного джерела, що містить основні соціально-економічні показники діяльності підприємства, дані щодо його організаційної структури, показники, які використовуються для розрахунку податкових баз, даних, які впливають на базу оподаткування за відповідними податковими платежами, які сплачує підприємство, динаміці податкових платежів, податковій заборгованості, податковому навантаженню тощо.

Таким документом, який складається із сукупності відомостей про діяльність підприємства - платника податків, згрупованих у певні таблиці за відповідним змістом є податковий паспорт. «Податковий паспорт є основою для аналізу економічного і податкового потенціалів підприємства, а також виявлення причин зростання або зниження податкових надходжень від цього підприємства. У ньому дається оцінка існуючої податкової бази підприємства за відповідними податковими платежами, визначається податкова складова в цілому і по окремих видах податків у динаміці, що дозволяє розробляти прогноз податків і зборів, які повинно буде сплачувати підприємство в перспективі, як в умовах діючого податкового законодавства, так і з врахуванням його можливої зміни» [46]. Таким чином податковий паспорт відіграє роль своєрідного довідника, який крім всього іншого, дозволяє

забезпечити контроль за своєчасністю і правильністю розрахунків підприємства з бюджетом, складання первинної документації, ведення бухгалтерських регістрів, виконання податкових зобов'язань, моніторинг і прогноз ефективності податкового планування, сприяє одержанню об'єктивної і достовірної інформації про підприємство, як платника податків, його податковий потенціал, податкове навантаження, рівень виконання зобов'язань по сплаті податків тощо.

«Податкові паспорти підприємств можуть бути основою для проведення моніторингу і прогнозу макроекономічної ситуації на території регіону, посилення науково - методологічного обґрунтування податкового планування, визначення податкового потенціалу регіону, достовірності формування дохідної частини бюджету регіону, аналізу і виявлення основних тенденцій, які впливають на зміну бази оподаткування на підприємствах, сприяють одержанню державними органами необхідної інформації для дослідження тенденцій розвитку окремих підприємств і галузей в цілому та розробки програм фінансового оздоровлення відповідних галузей економіки» [46].

Наявність податкового паспорта на підприємстві є для самого підприємства позитивним моментом, оскільки це робить його діяльність більш відкритою для його партнерів, кредиторів, інвесторів та інших учасників фінансово-економічних відносин.

Кожному підприємству, яке зацікавлене у отриманні максимального прибутку, підвищенні ефективності функціонування, своєчасному виконанні податкових зобов'язань відповідно до чинного законодавства, представляється доцільним включення в систему документообігу податкового паспорта підприємства, як джерела, що відображає показники результативності діяльності, а також дозволяє забезпечити контроль за своєчасністю і правильністю розрахунків перед бюджетом (рис. 3.1.).

Для оцінки податкової ситуації, управління податковими платежами, необхідний значний масив даних інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства. Для формування достовірної і повної інформаційної

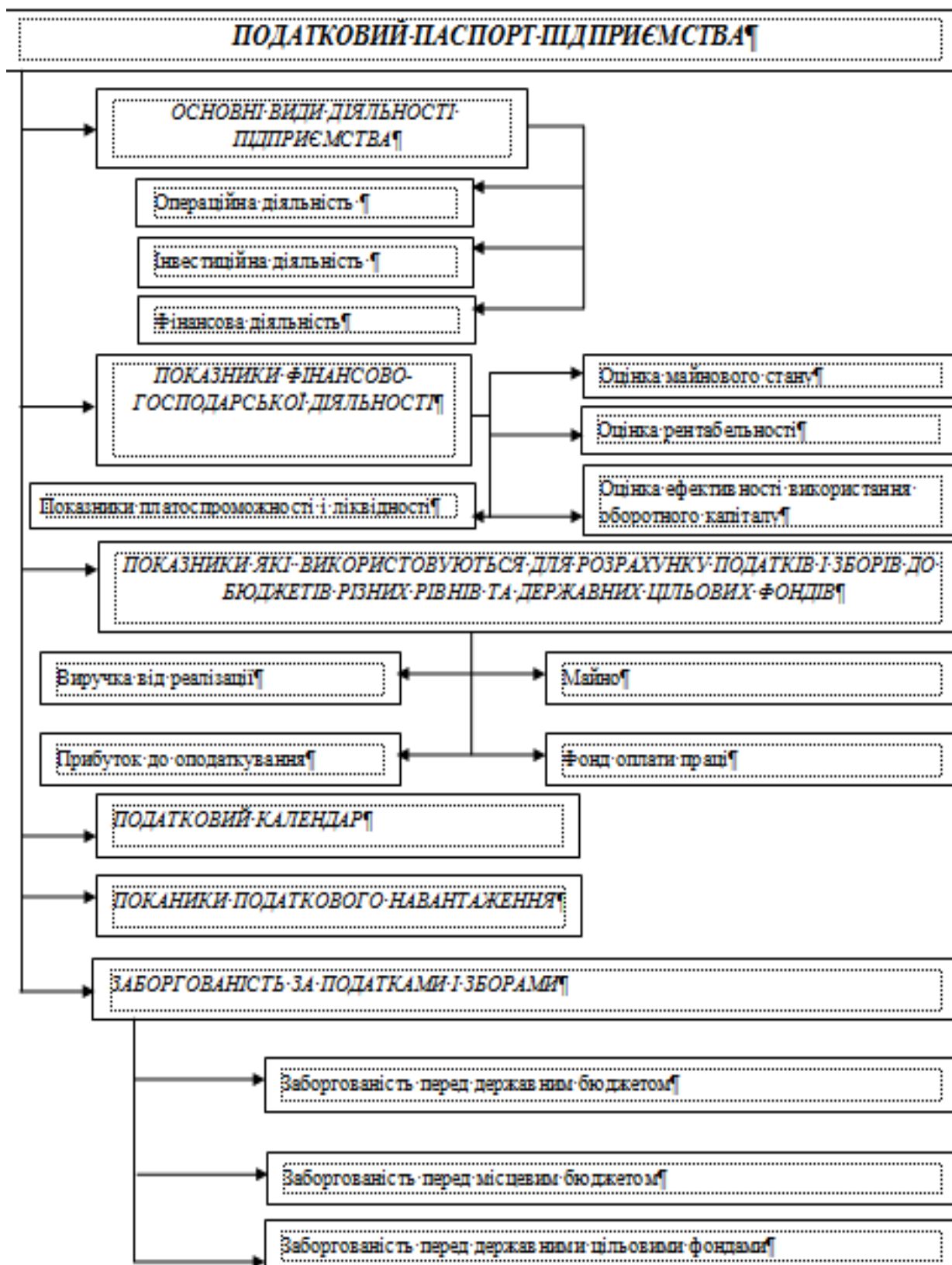

Рис. 3.1. Орієнтовна структура податкового паспорту підприємства

бази про фінансово-господарську діяльність підприємства за певний період, необхідно зібрати дані про бухгалтерську, податкову звітність платника податків, дані щодо нарахованих і сплачених податкових платежів, відомості про наявні факти нарахованих і сплачених пенях і штрафних санкціях, відомості про проведені камеральні і виїзні перевірки тощо.

Всі відомості в податковому паспорті повинні бути зведені у відповідні розділи, що дають повне уявлення про основні соціально-економічні показники діяльності підприємства, його структуру, наявності дочірніх підприємств (філій), основних показниках, які використовуються для розрахунку податкової бази, даних, що впливають на базу оподаткування з податку на прибуток, динаміці справляння податкових платежів (зборів), заборгованості і податковому навантаженню. При формуванні податкового паспорта конкретного підприємства, доцільно внести до переліку контрольних даних, які характеризують фінансово-господарську діяльність, показники, які в найбільшій мірі відбивають специфіку галузі в якій функціонує підприємство та особливості діяльності цього підприємства. Створення індивідуального податкового паспорта підприємства дозволить досягти ефективного економічного і податкового планування і забезпечить зниження податкового навантаження на підприємство.

Для вирішення завдань внутрішнього податкового адміністрування, податковий паспорт підприємства повинен відповідати наступним умовам:

1. Ініціатива введення податкового паспорта в систему документообігу підприємства повинна належати самому підприємству (а не податковим органам), з метою виявлення його податкового потенціалу для забезпечення ефективного управління діяльністю та максимізації прибутку.

2. Податковий паспорт підприємств повинен бути постійно діючим, а не одноразовим інформаційним ресурсом та складатися на регулярній основі.

Отже, досить актуальним в даний час, представляється введення податкового паспорта підприємства, що дозволить згладити існуючі протиріччя між зовнішнім і внутрішнім податковим адмініструванням.

З метою проведення моніторингу і прогнозу ефективності податкового планування з погляду внутрішнього податкового адміністрування, моніторингу й оцінки реального податкового потенціалу підприємства з позиції зовнішнього податкового адміністрування може бути запропонована уніфікована форма податкового паспорта підприємства.

На нашу думку, податковий паспорт підприємства повинен складатися з двох частин: адресної та інформаційної.

Адресна частина податкового паспорта підприємства включає наступні відомості:

- найменування підприємства;
- форма власності підприємства;
- орган державного управління (при наявності);
- галузь діяльності;
- вид економічної діяльності;
- відомості про постановку на облік в органах державної податкової служби;
- повна юридична адреса.

До інформаційної частини податкового паспорта підприємства доцільно включити наступні розділи:

1. Загальна характеристика підприємства.
2. Основні соціально-економічні та фінансові показники діяльності підприємства.
3. Відомості про відкриті рахунки в банках і інших кредитних установах.
4. Основні показники, які використовуються для розрахунку податків і зборів до бюджетів різних рівнів і в позабюджетні фонди.
5. Дані про проведені перевірки платника податків.
6. Заборгованість за податками і зборами підприємства.
7. Ефективність податкового планування на підприємстві.

Розділ 1 «Загальна характеристика підприємства» крім тривіальних параметрів, таких як дані про осіб відповідальних за фінансово-господарську діяльність, склад Ради директорів, засновників тощо, може включати позиції, які характеризують особливості оподаткування головного підприємства і структурних підрозділів (філій, представництв тощо), дані, що стосуються територіальної юрисдикції підприємства. Тобто, групувати показники, які складаються під впливом зовнішніх факторів формування податкового потенціалу.

Розділ 2 «Основні соціально-економічні та фінансові показники діяльності підприємства» може містити сукупність показників відповідно до форм статистичної звітності і відбивати кадровий потенціал підприємства, структуру власного капіталу, видів діяльності підприємства, характер зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта, що хазяює, його торгово-фінансові зв'язки (табл. 3.1.).

Таблиця 3.1.

Орієнтовна структура Розділу 2 податкового паспорту підприємства «Основні соціально-економічні та фінансові показники діяльності підприємства», тис. грн.

№ з/п	Показники	Періоди		
		Попередній (факт)	Звітний (факт)	Наступний (план)
1	2	3	4	5
1.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), без ПДВ, всього			
1.1.	В тому числі: - власного виробництва - товарів - майна - майнових прав			
1.2	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) по операціям, які не оподатковуються ПДВ: - всього - у % до загального обсягу реалізації			
2.	Сума витрат на які зменшується сума доходів від реалізації продукції, всього			
2.1.	В тому числі витрати на виробництво і реалізацію продукції власного виробництва			

Продовження табл. 3.1.

1	2	3	4	5
2.1.1	Матеріальні витрати: - всього - у % до загальної суми витрат на виробництво			
2.1.2	Витрати на оплату праці і соціальні заходи: - всього - у % до загальної суми витрат на виробництво			
2.1.3	Амортизаційні відрахування			
2.1.4	Інші витрати			
2.2.	Витрати на збут			
2.3.	Адміністративні витрати			
2.4.	Інші витрати			
3.	Чистий прибуток (збиток) всього			
3.1.	В тому числі прибуток, що направляється на розвиток виробництва, у % до чистого прибутку			
4.	Прибуток до оподаткування			
5.	Чисельність персоналу			
6.	Середньорічна вартість майна - всього - в тому числі ліквідного			
7.	Середньорічна вартість власного капіталу: - всього - у % до сукупного капіталу			

Розділ 3 «Відомості про відкриті рахунки в банках і інших кредитних установах» повинен містити інформацію щодо поточних рахунків в національній та іноземній валюті, які відкрито підприємством, із зазначенням назви банківських установ та інших кредитних установ, які обслуговують підприємство. Виділення цих відомостей дозволить податковим органам відслідковувати напрямки і обсяги руху коштів підприємства.

Розділ 4 «Основні показники, які використовуються для розрахунку податків і зборів до бюджетів різних рівнів і в позабюджетні фонди», повинен включати ті показники, які виступають об'єктом і базою оподаткування за податковими платежами, які сплачує підприємство, а саме: майно, товари, дохід (прибуток), або його частина, обороти з реалізації продукції, товарів, робіт чи послуг, операції з поставки товарів (робіт, послуг), фонд заробітної плати тощо.

Розділ 5 «Дані про проведені перевірки платника податків» повинен містити дані щодо видів проведених на підприємстві перевірок, органів, які здійснювали ці перевірки, періоди за які проводились перевірки, наявність фактів виявлених податкових правопорушень та відповідальність яка згідно чинного законодавства була накладена на підприємство чи його посадових осіб за вчинені правопорушення.

Розділ 6 «Заборгованість за податками і зборами підприємства» має включати наступну інформацію: чи має підприємство податкову заборгованість, якщо має, то за якими податками і в яких розмірах, причини виникнення такої заборгованості, способи урегулювання податкової заборгованості (добровільна сплата шляхом реструктуризації заборгованості, примусове стягнення, стягнення податкової заборгованості у судовому порядку).

Розділ 7 «Ефективність податкового планування на підприємстві» повинен містити показники, які б дозволяли оцінювати: рівень податкового навантаження на підприємство; рівень впливу окремих заходів податкового планування на величину податкових зобов'язань підприємства; ефективність податкового планування та податкової стратегії підприємства загалом.

Система оцінки ефективності податкового планування підприємства передбачає розрахунок двох груп показників:

- показники для оцінки податкового навантаження (сума податків, які сплачуються підприємством, структура податків в собівартості та ціні, показник чистого прибутку підприємства, коефіцієнт ефективності оподаткування, показники рівня оподаткування, коефіцієнт податкомісткості реалізованої продукції, коефіцієнт оподаткування доходів і витрат);

- показники для оцінки ефективності податкового планування (абсолютне зменшення податкових платежів, які сплачуються підприємством за певний період, відносне зменшення податкових платежів, коефіцієнт використання податкових пільг, коефіцієнт ефективності податкового планування на підприємстві).

У такий спосіб розділи 2-7 групують показники сформовані під впливом внутрішніх факторів податкового планування. Відомості, представлені в даних розділах податкового паспорта підприємства, дозволять сформулювати позитивну податкову історію підприємства, що, у поєднанні з застосуванням легітимних способів податкової оптимізації, дозволить суб'єктові підприємницької діяльності підвищити свій рейтинг в області міжбюджетних відносин і позитивно відіб'ється на інвестиційному потенціалі. Керівництво одержить необхідну інформацію про стан підприємства в галузі оподаткування і розміри сукупних податкових витрат.

Таким чином, впровадження податкових паспортів підприємств забезпечить збалансованість загальнодержавних та особистих інтересів суб'єктів підприємницької діяльності (платників податків), що сприятиме розвитку підприємництва та активізації інвестиційної діяльності підприємств.

Як зазначалось в попередніх розділах даної дипломної роботи, одним з елементів оцінки податкового потенціалу підприємства виступає податковий аналіз, який крім цього, можна розглядати як аналітичне забезпечення системи оподаткування діяльності окремих підприємств. Об'єктами податкового аналізу підприємств, їхніх виробничих підрозділів є окремі сторони і процеси діяльності з постачання виробництва ресурсами, здійснення безпосередньо процесу виробництва, переробці, збереженню і реалізації готової продукції, фінансові результати діяльності.

Предметом податкового аналізу є інформаційно-аналітичне забезпечення прийнятих рішень в області оподаткування підприємства. Основні напрямки податкового аналізу, які направлені на оцінювання податкового потенціалу підприємства визначені нами на рис. 3.2.

В теоретичній частині даної дипломної роботи нами були досліджені питання сутності податкового потенціалу підприємства, методологічні підходи до його формування та оцінки. Узагальнення результатів проведених досліджень, дозволяє визначити взаємозалежність між факторами, які впливають на формування податкового потенціалу та сумою податкових платежів по *i*-му виду податків, які сплачуються підприємством (табл. 3.2.)

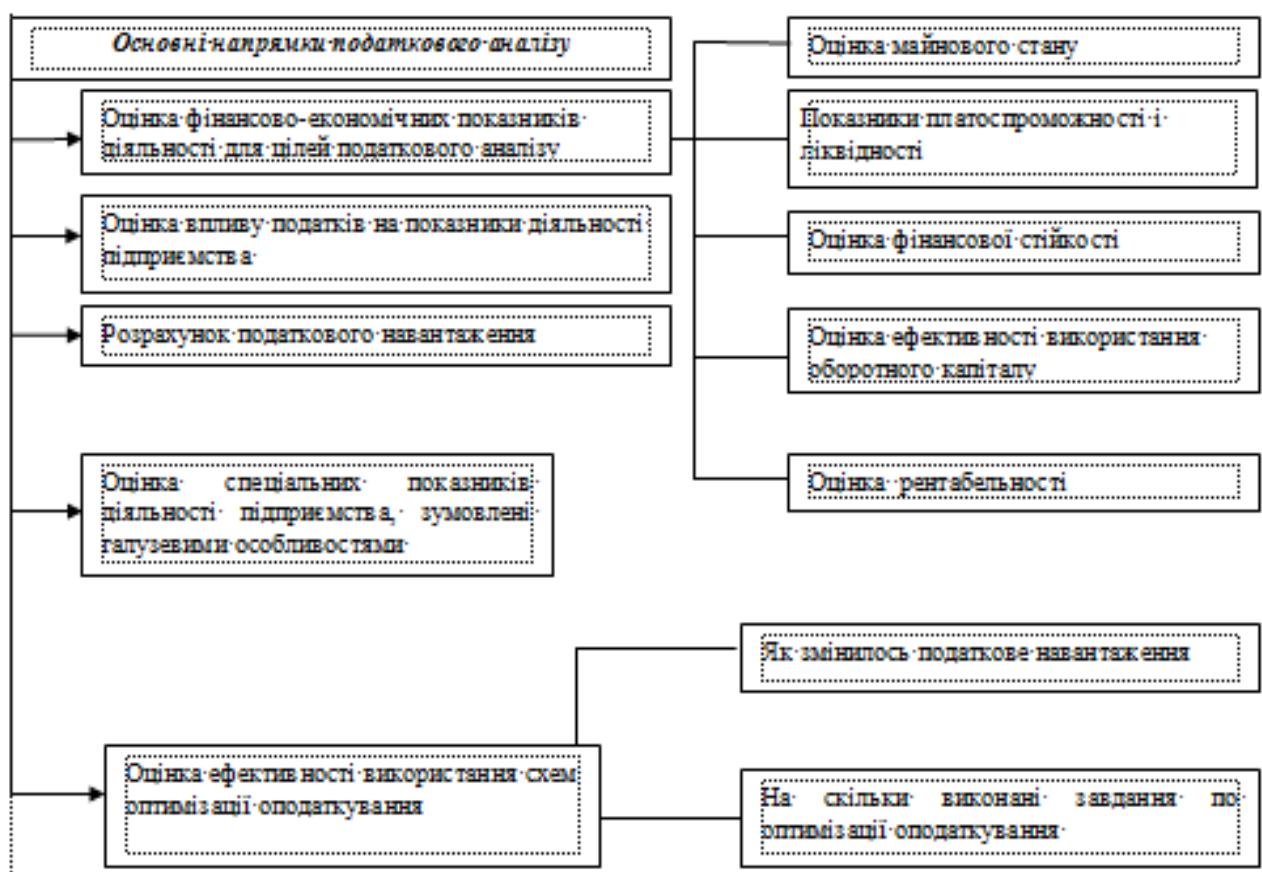

Рис. 3.2. Напрямки проведення податкового аналізу з метою оцінки податкового потенціалу підприємства

Загальний перелік факторів, які впливають на формування податкового потенціалу та може розглядатися в рамках здійснюваної діяльності підприємств, включає в себе: валовий випуск продукції по підприємству, величину доданої вартості, що була утворена в процесі діяльності підприємства, обсяг валового прибутку, суму бюджетного відшкодування з ПДВ, середню зарплату по підприємству, чисельність працюючих, валовий випуск підакцизної продукції, суму імпорту підакцизних товарів, суму вартості земельних ділянок, розміри земельних ділянок, обсяг використаних природних ресурсів тощо.

Таблиця 3.2

Взаємозалежність між факторами, які впливають на формування податкового потенціалу та сумою податкових платежів від *i*-го виду податку

Фактори	Взаємозалежність за видами податків							
	Податок на прибуток	Податок на додану вартість	ПДФО Військовий збір	Акцизний податок	Екологічний податок	Рентна плата	ЄСВ	Інші
Валовий випуск продукції по підприємству								
Величина доданої вартості, що була утворена підприємством								
Об'єм валового прибутку								
Сума бюджетного відшкодування за ПДВ								
Середня заробітна плата по підприємству								
Чисельність працюючих								
Валовий випуск підакцизної продукції								
Сума імпорту підакцизних товарів								
Сума вартості земельних ділянок								
Розміри земельних ділянок								
Об'єм використаних природних ресурсів								
Викиди забруднюючих речовин								

3.2. Шляхи удосконалення системи управління податковими платежами підприємства

Фінансово-господарська діяльність підприємств пов'язана з численними ризиками, управління якими є важливим чинником підвищення і підтримки стабільності фінансового стану підприємства.

Однією зі значимих груп ризиків є податкові ризики, оскільки з оподаткуванням пов'язані всі сфери фінансової діяльності підприємств.

Висока актуальність управління податковими ризиками визначається значною часткою податкових платежів, як у загальній величині витрат діяльності, так і у величині грошових потоків підприємства.

Під податковим ризиком розуміють: «невизначеність щодо досягнення цілей суб'єкта господарювання у результаті впливу факторів, пов'язаних із процесом оподаткування, що може проявитися у вигляді фінансових та інших витрат або в можливості одержання додаткової вигоди (доходу) у результаті позитивних відхилень; небезпеку для суб'єкта податкових правовідносин понести фінансові й інші витрати, пов'язані з процесом оподаткування, внаслідок негативних відхилень для даного суб'єкта від передбачуваних ним, заснованих на діючих нормах права, стану майбутнього розвитку подій, з розрахунку яких ним приймаються рішення в області оподаткування в даний час; супутня здійсненню підприємницької діяльності невизначеність щодо настання несприятливих фінансових витрат для суб'єктів податкових правовідносин внаслідок порушень чинного податкового законодавства» [45].

Різноманіття підходів до визначення податкових ризиків пов'язано, в тому числі, і значною кількістю його видів. Класифікація податкових ризиків представлена на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Класифікація податкових ризиків підприємства [45].

Податкові ризики пов'язані з подіями та їх наслідками, що спричиняють виникнення обов'язків по сплаті податків. Операції й угоди, які підлягають оподаткуванню можуть мати місце як в операційній, так і у фінансовій, і в інвестиційній діяльності платника податків.

У рамках категорії «податковий ризик» можна виділити наступні види ризиків:

- ризик переплати податків і зборів;
- ризик невдалої оптимізації;
- ризик некоректного тлумачення норм податкового законодавства;
- ризик вчинення правопорушення;
- ризик невідповідності заявленому податковому потенціалу;
- ризик посилення податкового контролю;
- ризик банкрутства;
- ризики, пов'язані з умовами фінансово-господарської діяльності.

Як правило, податкові ризики підсилюються при:

- зміні податкового законодавства;
- наявності неточних формулювань окремих податкових норм та колізій у законодавстві;
- видання податковими органами роз'яснень, які доповнюють норми чинного податкового законодавства;
- зміни бухгалтерів на окремих об'єктах обліку або головного бухгалтера на підприємстві;
- підготовки договорів, актів не компетентними працівниками, які не розуміють того, які наслідки будуть мати їх формулювання окремих позицій складених ними документів в бухгалтерському і податковому обліку.

В даний час, в питаннях організації обліку й аналізу податкових ризиків у суб'єктів підприємницької діяльності існує наступний ряд проблем:

- немає спеціалізованих на проблемах моніторингу податкових ризиків, персонально відповідальних за збір, аналіз інформації необхідної для оцінки й інформаційної підтримки управління податковими ризиками працівників;

- на постійній основі моніторинг податкових ризиків не ведеться, діяльність у сфері управління податковими ризиками зводиться тільки до заперечень рішень податкових органів за результатами проведеної податкової перевірки, а також в окремих випадках – до відстеження роз'яснень податкових органів з питань оподаткування;

- не розроблені внутрішні документи, які встановлюють єдині методи обліку, аналізу й оцінки податкових ризиків.

На підприємствах часто зустрічаються ситуації, коли бухгалтер щорічно виявляє одні і ті самі податкові ризики, однак ніяка робота зі зниження ризиків не проводиться. Також, досить розповсюдженою причиною матеріалізації податкових ризиків є недостатнє відстеження працівниками підприємств арбітражної практики і роз'яснень по спірним податковим питанням, які досить часто призводять до неможливості вчасно відреагувати на такі зміни, і до неготовності працівників управління підприємства захищати свої позиції при пред'явленні до них податкових претензій, аналогічних тим, з якими вже доводилося мати справу підприємству. Часто причиною цього є недостатність або перевантаженість облікового апарату підприємств поточними завданнями (зокрема, підготовкою та поданням податкової звітності тощо) або вирішенням справ з податкових питань у судах.

Оцінку податкових ризиків необхідно здійснювати кожному суб'єкту господарювання, який є платником податків. Різноманіття підходів, різнобічна характеристика і взаємозумовленість ризиків від цілого ряду факторів, вимагають наявності методичних рішень з питань оцінки податкових ризиків.

Окремим блоком у системі управлінської інформації суб'єкта господарювання, (платника податків) варто виділити, на нашу думку, блок показників податкового навантаження, що можуть бути представлені системою коефіцієнтів. Як відомо, існує декілька варіантів розрахунків коефіцієнтів податкового навантаження в залежності від визначення податкової бази і джерел сплати конкретних податків. При розрахунку податкового навантаження основним показником повинен виступати «нарахований податок», хоча податкові органи схильні замість нарахованого вважати сплачений

податок. Їх позиція зрозуміла, вона обґрунтована фіскальними завданнями і контролем, які покликані здійснювати податкові органи.

Зазначимо, що показники податкового навантаження знаходяться в прямій залежності від показника «податкова база». Тому, можна говорити про однаковий темп росту податкової бази і податкового навантаження, вважаючи при цьому, що податковий ризик дорівнює нулю. Будь-які відхилення в темпах росту податкової бази і податкового навантаження будуть свідчити про наявність податкових ризиків. Таке положення, на наш погляд, дає можливість до використання кількісної оцінки податкових ризиків.

Кожне підприємство, в конкретний момент часу здійснення діяльності, можна віднести до певної групи ризику як платника податків. Тому необхідно, на наш погляд, сформувати групи ризиків і здійснити їх ранжирування за ознакою «суттєвості» впливу на фінансову складову платника податків або на його податковий потенціал, чи на показник прибутку. Відзначимо, що у вітчизняній науці і практиці такі підходи ще не вироблені.

На наш погляд, основу методики оцінки податкових ризиків і їхнього впливу на податковий потенціал можна представити наступними положеннями:

1. У кожному показнику, який бере участь у формуванні фінансового результату підприємства, та відображається в системі аналітичної інформації, має місце податок або декілька різних податків.

У виручці, яка отримана від реалізації товарів, продукції, робіт і послуг, міститься податок на додану вартість і акциз; до собівартості реалізованих товарів, продукції, робіт і послуг включено єдиний соціальний внесок, земельний податок, транспортний податок, деякі ресурсні платежі; при формуванні інших доходів і витрат від здійснення різних угод може бути нарахований податок на додану вартість; і, нарешті, на зменшення отриманого прибутку відноситься податок на прибуток.

Використовуючи підхід групування податкового навантаження стосовно показників, що мають відношення до економічних елементів, можна зіставляти сукупне податкове навантаження підприємства в часі, у порівнянні з граничними показниками, розрахованими для ідеальної моделі розвитку підприємства в звітному періоді, у порівнянні з податковим навантаженням підприємств - конкурентів.

2. Для оцінки податкового потенціалу окремого підприємства, групи підприємств, галузі, регіону тощо необхідно віднесення кожного підприємства до визначеної групи податкового ризику. Доцільно, на наш погляд, виділення, як мінімум, трьох таких груп:

1 група - позитивна;

2 група - адекватна (нормальна);

3 група - негативна.

Для кожної групи податкового ризику необхідно встановлення нормативу, у межах якого повинен знаходитися узагальнюючий коефіцієнт сукупного податкового навантаження (До) підприємства.

Норматив може бути обчислений відносно показників, які приймають участь у розрахунку прибутку, або відносно капіталу підприємства.

Користуючись нормативами при оцінці податкового навантаження можна визначити платника податків, стан справ якого знаходиться в умовах мінімальних податкових ризиків, тобто з податковим навантаженням він легко справляється, фінансовий стан від суми нарахованих і сплачених податків не погіршується. Це – «сумлінний» платник податків. У податкових органах на таких платників податків можна завести реєстр, проводити та встановлювати для них полегшений режим податкового контролю (рис. 3.4.).

Запропонований нами підхід до визначення груп податкових ризиків і критеріїв віднесення до них платників податків, може використовуватись для аналізу податкових ризиків, які виникають у зв'язку з різними обставинами у платників податків і податкових платежів, та які призводять до недонадходження сум податків до бюджетів різних рівнів.

Цей підхід також може бути використаний для вирішення макроекономічної задачі при реалізації податкової політики держави – забезпеченості формування дохідної частини бюджету. Тут, на нашу думку, можна говорити про централізацію на рахунках бюджету спеціально створених страхових податкових фондів, сформованих за рахунок надходжень страхових сум по третій (негативній) групі ризику платників податків.

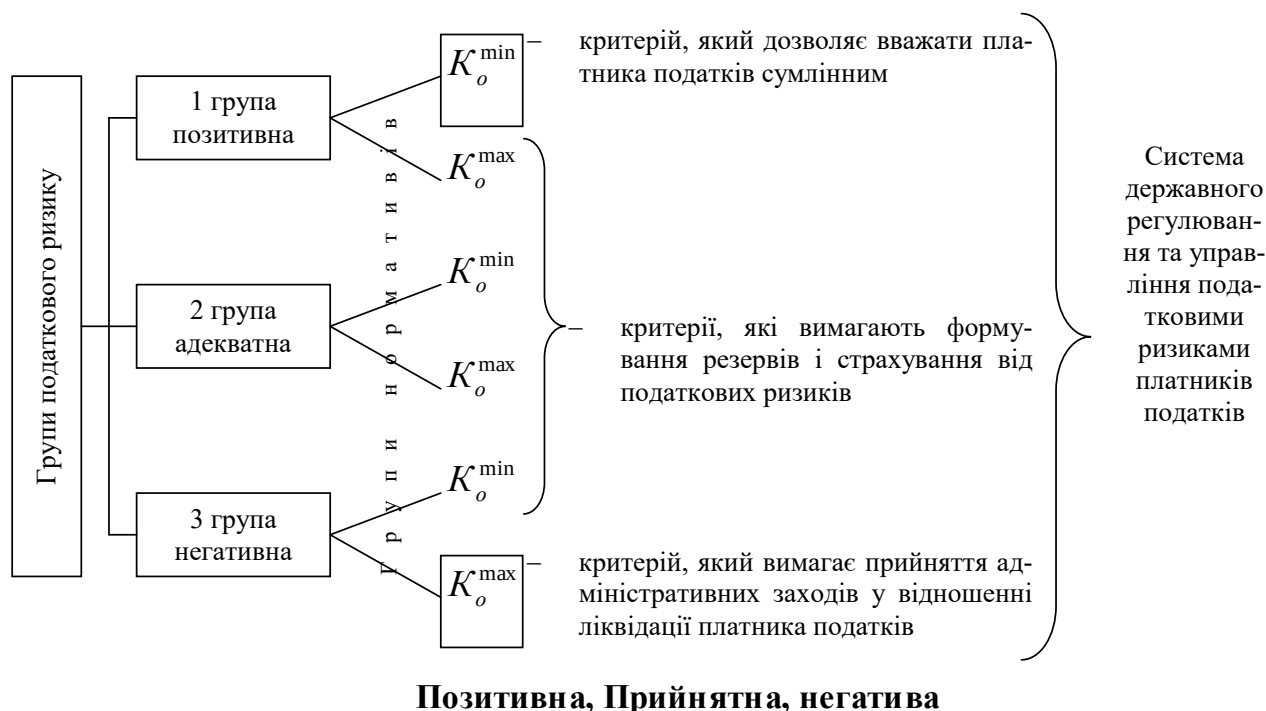

Рис. 3.4. Групи податкових ризиків і критерії віднесення до них платників податків

В принципі, страхові податкові фонди можуть бути створені і централізовані за всіма групами ризику платників податків. Така централізація фондів дозволить захистити бюджет від ризику його невиконання, з одного боку, і підвищити статус податкового адміністрування на рівні регіонів, у яких ведеться робота з платниками податків, з другого боку. Законотворцям для цього потрібно буде внести відповідні пропозиції щодо страхування податкових надходжень до бюджету у залежності від групи ризику платників податків.

Висновки до розділу 3

1. У напрямку удосконалення методології формування та оцінки податкового потенціалу підприємства запропоновано введення системи податкових паспортів підприємств. Податковий паспорт - це документ, який складається із сукупності відомостей про діяльність підприємства - платника податків, згрупованих у певні таблиці за відповідним змістом. Податковий паспорт є основою для аналізу

економічного і податкового потенціалів підприємства, а також виявлення причин зростання або зниження податкових надходжень від цього підприємства.

3. Податковий паспорт підприємства повинен складатися з двох частин: адресної та інформаційної. Адресна частина податкового паспорта підприємства включає наступні відомості: найменування підприємства; форма власності підприємства; орган державного управління (при наявності); галузь діяльності; вид економічної діяльності; відомості про постановку на облік в органах державної податкової служби; повна юридична адреса. До інформаційної частини податкового паспорта підприємства доцільно включити наступні розділи: загальна характеристика підприємства; основні соціально-економічні та фінансові показники діяльності підприємства; відомості про відкриті рахунки в банках і інших кредитних установах; основні показники, які використовуються для розрахунку податків і зборів до бюджетів різних рівнів і в позабюджетні фонди; дані про проведені перевірки платника податків; заборгованість за податками і зборами підприємства; ефективність податкового планування на підприємстві.

4. Фінансово-господарська діяльність підприємств пов'язана з численними ризиками, управління якими є важливим чинником підвищення і підтримки стабільності фінансового стану підприємства. Однією зі значимих груп ризиків є податкові ризики, оскільки з оподаткуванням пов'язані всі сфери фінансової діяльності підприємств. Податковий ризик включає наступні види ризиків: ризик переплати податків і зборів; ризик невдалої оптимізації; ризик некоректного тлумачення норм податкового законодавства; ризик вчинення правопорушення; ризик невідповідності заявленому податковому потенціалу; ризик посилення податкового контролю; ризик банкрутства; ризики, пов'язані з умовами фінансово-господарської діяльності.

5. Основу методики оцінки податкових ризиків і їхнього впливу на податковий потенціал складає ранжування підприємств за групами податкового ризику, відповідно до якої визначені позитивна, адекватна та негативна групи податкового ризику.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних підходів до визначення сутності та змісту поняття «податковий потенціал» та наявних в економічній літературі трактувань досліджуваного поняття дозволяє визначити його як сукупний обсяг реальної величини ресурсів, які формують цільову величину бази оподаткування в розрізі сплачуваних підприємством податкових платежів та якого має дотримуватися підприємство з метою створення доданої вартості.

Формування та розмір податкового потенціалу суб'єкта господарювання залежить по-перше, від ряду просторових факторів (внутрішніх і зовнішніх), а по-друге, від циклічного характеру діяльності, що базується на виокремленні послідовних етапів придбання ресурсів для здійснення діяльності, виробництва продукції (робіт, послуг) та реалізації продукції (робіт, послуг) і формування фінансового результату.

Значимі для розрахунку податкового потенціалу показники виникають на кожному з циклів господарської діяльності підприємства, під час провадження яких формується податкове поле, на якому проектується два взаємозалежних ряди – об'єкти оподаткування і суми нарахованих податкових платежів з визначенням періодів виникнення податкових зобов'язань, їх нарахування та сплати.

За результатами вивчення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання, визначено, що така оцінка здійснюється з використанням методики аналізу фінансово-економічного стану підприємства, яка базується на проведенні оцінки рівня витрат суб'єктів господарювання, оцінки фінансових результатів та рентабельності; загальної оцінки фінансового стану та на основі проведення податкового аналізу, який включає аналіз абсолютного податкового навантаження на підприємство, аналіз відносного податкового навантаження на підприємство та аналіз заборгованості підприємства за податками і зборами.

Обґрунтовано, що на формування податкового потенціалу досліджуваного підприємства впливають такі фактори як сукупний обсяг фінансово-економічних ресурсів, якими володіє підприємство, діюче податкове поле в якому функціонує підприємство та яке залежить від системи оподаткування підприємства та обраної ним податкової політики. ТОВ Кондитерська фабрика «Східні ласощі» перебуває на загальній системі оподаткування та є платником: податку на прибуток підприємств; податку на додану вартість; податку на доходи фізичних осіб; військового збору; екологічного податку; єдиного соціального внеску та податку на майно.

Визначення впливу податкових платежів на фінансові результати діяльності підприємства, доводить, що податки здійснюють вплив на фінансовий результат тільки у випадку, якщо вони враховані як витрати звітного періоду (фінансовий результат залежить від доходів і витрат). Оцінивши вплив окремих податкових зобов'язань на фінансовий результат можна встановити, яким чином той чи інший показник витрат бере участь у формуванні фінансового результату.

Оцінка податкового потенціалу ТОВ «Кондитерська фабрика «Східні ласощі», яка здійснена на основі методики аналізу фінансово-економічного стану, свідчить про його зниження впродовж досліджуваного періоду, що підтверджується зниженням виручки від реалізації продукції, чистих доходів та чистого прибутку підприємства. Оцінка податкового потенціалу на основі методики податкового аналізу свідчить про незначний рівень показників податкового навантаження, а враховуючи відсутність податкового боргу, можна стверджувати, що рівень податкового потенціалу високий.

Удосконалення методики оцінки податкового потенціалу суб'єкта господарювання базується на впровадженні системи податкових паспортів підприємств, які складаються із сукупності відомостей про діяльність підприємства - платника податків, згрупованих у певні таблиці за відповідним змістом та виступають основою для аналізу економічного і податкового потенціалів підприємства, а також виявлення причин зростання або зниження податкових надходжень від такого підприємства.

Удосконалення системи управління податковими платежами має базуватися на оцінці податкового ризику за такими напрямками як: ризик переплати податків і зборів; ризик невдалої оптимізації; ризик некоректного тлумачення норм податкового законодавства; ризик вчинення правопорушення; ризик невідповідності заявленому податковому потенціалу; ризик посилення податкового контролю; ризик банкрутства; ризики, пов'язані з умовами фінансово-господарської діяльності. Оцінку податкових ризиків та їх впливу на податковий потенціал доцільно здійснювати на основі методики ранжування підприємств за групами податкового ризику, відповідно до якої визначені позитивна, адекватна та негативна групи податкового ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/potencial> (дата звернення: 09.11.2021).
2. Амоша О., Вишневський В. До питання про оцінку рівня податків в Україні. *Економіка України*. 2002. №8. С. 11-19.
3. Барабаш Н.С. Податковий аналіз: зміст та особливості розвитку. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. Червень. С. 11–123.
4. Бечко П. К., Захарчук О. А. Основи оподаткування: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 168 с.
5. Бечко П. К., Лиса Н. В. Податковий менеджмент: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
6. Бечко П.К. Податкова система. Київ: Центр навч. літератури, 2006. 368 с.
7. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия. Киев : Ника – Центр, Эльга, 2003. 496 с.
8. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. Киев: «Ника-Центр», 1999. 592с.
9. Богатирьова Є.М. Податкова політика: сутність та принципи формування. *Науковий вісник ОНЕУ*. 2012. 10 (162). С. 202–212.
10. Богачева О.В. Налоговый потенциал и региональные счета. *Финансы*. 2009. №2. С. 29-35.
11. Бочаров В. В. Комплексный финансовый анализ. СПб : Питер, 2005. 432 с.
12. Бутаков Д.Д. Основы мирового налогового кодекса. *Финансы*. 2010. №8. С. 23-33.
13. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: підручник. Київ: НІОС, 2002. 608 с.

14. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
15. Величко О., Дмитренко І. Іноземний досвід реформування податкової системи. *Економіст*. 2008. №7–9. С. 120–126.
16. Витрати : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 від 31 груд. 1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 29.10.2021).
17. Вишне夫斯基 В.П., Стешенко С.Г. Оценка влияния налогов на хозяйственную деятельность промышленных предприятий с помощью методов экономико-математического моделирования. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. 108 с.
18. Вишневський В., Амоша О. Фіскальні наслідки вертикальної інтеграції підприємств. *Фінанси України*. 2002. №6. С. 3-9.
19. Вишневський В.П., Липницький Д.В. Оцінка можливостей зниження податкового тягаря. *Фінанси України*. 2006. №1. С. 93-105.
20. Власюк Н. І., Мединська Т. В. Податкова система: навч. посіб. Київ: Магнолія, 2012. 424 с.
21. Внукова Н. М., Кузьмичук Н. В. Соціальне страхування: навч. посіб. Київ: Кондор, 2006. 352 с
22. Воронська О. О. Податки в Україні: від теорії до практики: навч. посіб. Київ: Акцент ПП. 2018. 464 с.
23. Горский И.В. Налоговый потенциал в механизме межбюджетных отношений. *Финансы*. 2009. №6. С. 27-30.
24. Господарський кодекс України: Закон України в редакції від 06 жовт. 2021 р. № 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BE%D0%BA#Text> (дата звернення: 25.10.2021).
25. Гринчук Ю. С. Податкове планування як складова податкового менеджменту. *Інвестиції: практика та досвід*. Київ, 2011. № 22. с. 48-50.
26. Державне регулювання економіки / за ред. І. Р. Михасюка. Київ: Атіка, Ельга–Н, 2006. 592 с.

27. Державне управління: теорія і практика / за загал. ред. В.Б. Авер'янова. Київ, 2008. 120 с.
28. Джонсон Т., Дандеккер К., Этуорт К. Теоретическая стратегия: условия фрагментации и единства. THESIS. Т. 1. Вып. 1. С. 97-99.
29. Дохід : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 15 від 29 лист. 1999 р. № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text> (дата звернення: 28.10.2021).
30. Дубовик О. Ю., Любчик О. К. Методичні аспекти визначення дієвості податкового механізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. № 29. С. 87-90.
31. Евстигнеев Е.Н. Налоги и налогообложение: учебн пособие. Москва: ИНФРА – М, 2001. 78 с.
32. Єріс Л. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. №2. С. 76 – 87.
33. Жежера М. Визначення міри податкового тягара і його впливу на фінансовий стан підприємств. *Економіка, фінанси, право*. 2006. №9. С. 38-40.
34. Загальні вимоги до фінансової звітності : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку від 07 лют. 2013 р. № 1. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 25.10.2021).
35. Загородній А. Г., Єлісєєв А.В. Податки та податкове планування підприємницької діяльності. Львів: Центр Бізнес-Сервісу, 2005. 152 с.
36. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово - економічний словник. Київ: Знання, 2007. 1072 с.
37. Ісаншина Г.Ю. Податковий менеджмент: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 260 с.
38. Каламбет С. В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. 304 с.
39. Каламбет С. В. Розвиток податкового регулювання через систему податкових пільг. *Економіка, фінанси, право*. 2001. №3. С. 31-33.
40. Кирова Е.И. Методология определения налоговой нагрузки на хозяйственные субъекты. *Финансы*. 2008. №9. С. 30-32.

41. Кізима А.Я. Податковий менеджмент: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2002. 166 с.
42. Ковальчук К.Ф., Рева Т.М. Налоговый менеджмент промышленного предприятия: монография. Днепропетровск: Институт технологии, 2000. 122 с.
43. Коломиец А.Л. Анализ концептуальных подходов и методов оценки налогового потенциала региона. *Налоговый вестник*. 2002. №2. С. 3-6.
44. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2021).
45. Кордюкова И.А., Чернобай А.В. Теоретические и прикладные аспекты развития и управления налогообложением. Донецк: Донецкая госакадемия управления. 2003. 124 с.
46. Корецька С.О. Планування розвитку податкового потенціалу підприємств на основі комплексного підходу. *Ефективна економіка*. № 10. 2011. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=722> (дата звернення: 29.10.2021).
47. Красноперова О. А. Налоговое планирование как элемент учетной политики. Москва: Медиа, РОСБУХ, 2008. 296 с.
48. Крисоватий А.І., Кізима А.Я. Податковий менеджмент. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 304 с.
49. Крисоватий А.І., Луцик А.І. Податки та фіскальна політика: навч. посіб. Тернопіль, 2003. 312 с.
50. Литвиненко Я.В. Податкова політика. Київ: МАУП, 2004. 227 с.
51. Литвиненко Я.В., Якушик І.Д. Податкові системи зарубіжних країн. Київ: МАУП, 2004. 208 с.
52. Матрусов Н.Д. Региональное прогнозирование и региональное развитие России. Москва: Наука. 1995. 221 с.
53. Мельник В.М. Управління податкостроможністю суб'єктів господарювання. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. 116 с.
54. Методы налоговой оптимизации / под ред. А.В. Брызгалина, В.Р. Берник, А.Н. Головкин, В.В. Брызгалин. Москва: Аналитика – Пресс, 2002. 176 с.

55. Митний кодекс України: Закон України від 13 бер. 2012 р. № 4495-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 29.10.2021).
56. Мних Є. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : підручник. Київ: КНТЕУ, 2008. 514 с.
57. Налоги: учеб. пособ. / под ред. Д.Г. Черника. Москва: Финансы и статистика, 2005. 400 с.
58. Онисько С. М., Тофан І. М., Грицина О. В. Податкова система: підручник. Львів: «Новий світ – 2000». 2004. 310 с.
59. Осипова Е.С. Налоговый потенциал в системе налоговых отношений. *Налоги*. 2006. № 3. С. 9-15.
60. Петросянц К.В. Управління податковими платежами підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та екон. наук: 08.00.04. Харків, 2007. 18 с.
61. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30 лист. 1999. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
62. Податкова система: навч. посіб. / за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
63. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 23.10.2021).
64. Податкові системи зарубіжних держав: навч. посіб./ Андрущенко В.Л., Варналій З.С., Прокопенко І.А., Тучак Т.В. Київ: Кондор, 2012. 222с.
65. Податок на прибуток: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 17 від 28 груд. 2000 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01#Text> (дата звернення: 24.10.2021).
66. Примостка Л. А., Сушкова Е. Е. Податковий потенціал як важливий інструмент податкового регулювання. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2009. №4(5). С. 33-36.

67. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14) (дата звернення: 05.10.2021).
68. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Інструкція, затверджена наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.99 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
69. Проблеми розвитку корпоративного податкового менеджменту : монографія. / за заг. ред. Ю. Б. Іванова. Харків : ХНЕУ, 2010. 496 с.
70. Рогозин Б.А. Налоговое планирование на предприятиях и в организациях (оптимизация и минимизация налогообложения). Москва, 2007. 1886 с.
71. Система оподаткування та податкова політика / В.Б. Захожай, Я.В. Литвиненко, К.В. Захожай, Р.Я. Литвиненко. Київ: Центр наук. літ. 2006. 468 с.
72. Современный словарь иностранных слов. Москва, 1993. 740 с.
73. Соколовська А.М. Податкова система держави: теорія та практика становлення. Київ: Знання-Прес, 2001. 358 с.
74. Ткаченко В.А., Каламбет С.В. Розвиток філософії оподаткування на основі визначення податкового потенціалу. *Фінанси України*. 2010. №1. С. 30-33.
75. Ткаченко В.А., Каламбет С.В., Кармазін Ю.А. Удосконалення податкового механізму на основі визначення податкового потенціалу. *Фінанси України*. 2010. №7. С. 99-103.
76. Фесенко В.В., Тищенко А.О. Оцінка та аналіз податкового потенціалу підприємства за даними фінансової звітності. *Молодий вчений*. 2017. № 9 (49). С. 571 – 576.
77. Цивільний кодекс України: Закон України редакція від 11 жовт. 2013 р. № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення: 18.10.2021).
78. Черник Д.Г. Налоги в рыночной экономике. Москва: Финансы; ЮНИТИ, 1997. 528 с.

79. Черник Д.Г., Починок А.П., Морозов В.П. Основы налоговой системы: учебник. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 511 с.
80. Чернякова Т.М. Формування економіко-організаційного процесу оподаткування підприємств України: монографія. Луганськ: Вид-во Східноукр. нац. ун-та ім. В. Даля, 2003. 188 с.
81. Чипуренко Е. В. Налоговая нагрузка предприятия: анализ, расчет, управление. Москва : Налоговый вестник. 287 с.
82. Шаблиста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки. Київ, 2000. 218 с.
83. Якушик І.Д., Литвиненко Я.В. Податки в країнах світу. Київ: МП “Леся”, 2005. 480 с.
84. Le, Tuan Minh; Moreno-Dodson, Blanca; Bayraktar, Nihal. 2012. Tax Capacity and Tax Effort : Extended Cross-Country Analysis from 1994 to 2009. Policy Research Working Paper. World Bank. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/12094> License: CC BY 3.0 IGO (дата звернення: 02.10.2021).